

**ÇOCUK EDEBİYATI AÇISINDAN
ÜLKER KÖKSAL'IN
ROMANLARINDA DEĞERLER EĞİTİMİ**

Şükrü ÖZAY

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. M. Hilmi UÇAN

Haziran, 2019

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇOCUK EDEBİYATI AÇISINDAN ÜLKER KÖKSAL'IN
ROMANLARINDA DEĞERLER EĞİTİMİ

Hazırlayan
Şükrü ÖZAY

Danışman
Prof. Dr. M. Hilmi UÇAN

AFYONKARAHİSAR 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Çocuk Edebiyatı Açısından Ülker Köksal’ın Romanlarında Değerler Eğitimi**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

01/07 /2019

Şükrü ÖZAY

İmza

XXXXXX

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mehmet Hilmi UÇAN
Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ
: Dr. Öğr. Üyesi Bayram ÇETİNKAYA

İmza
.....
.....
.....

Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Şükrü ÖZAY' ın **“Çocuk Edebiyatı Açısından Ülker Köksal’ın Romanlarında Değerler Eğitimi”** başlıklı tezi, 14/06/2019 günü saat 09:00’ da Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliği’ nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

ÖZET

ÇOCUK EDEBİYATI AÇISINDAN ÜLKER KÖKSAL’IN ROMANLARINDA DEĞERLER EĞİTİMİ

Şükrü ÖZAY

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

Haziran 2019

Danışman: Prof. Dr. M. Hilmi UÇAN

Bu araştırmanın temel amacı Ülker Köksal’ın romanlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi olarak belirlenmiştir. Araştırmanın birinci bölümünde değer tanımı, işlevi, özellikleri, sınıflandırılması, değerler eğitimi, değerler eğitimi yaklaşımları, Türk Millî Eğitim Sisteminde değerler, Türkçe dersinde değerler eğitimi, edebiyatın değerleri aktarmadaki rolü, roman türünün özellikleri, Ülker Köksal’ın hayatı, edebî kişiliği ile ilgili kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Bu çerçeve içerisinde de kavramların birbiriyle olan ilişkileri saptanmıştır.

Araştırmada betimsel nitelikte tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini yazarın 1995-2007 yılları arasında yayınlanan sekiz romanı oluşturmaktadır. Değerler eğitimiyle ilgili yapılan araştırmalar göz önünde bulundurularak yirmi beş değer belirlenmiştir. Romanlar, belirlenen bu değerler noktasında tek tek taranmıştır. Tarama sonucunda elde edilen verilerin notları alınmıştır. Değerler de ayrı başlıklar halinde ele alınarak tanımlanmıştır. Değerlerin nasıl işlendiği romanlardan alıntılarla ortaya çıkarılmış ve sonuçlara ulaşılmıştır.

İncelenen eserlerde en çok sevgi değerine yer verildiği tespit edilmiştir. Bu değerden sonra en çok dayanışma, arkadaşlık ve yardımseverlik değerleri işlenmiştir. Romanlarda iffetli olmayla ilgili hiçbir değere rastlanılmamıştır. Eserlerde en az işlenen değerler sırasıyla; vatanseverlik, hoşgörü, sağlıklı olmaya önem verme ve alçakgönüllü olma değerleridir. Romanlarda değerler eğitimi açısından olumsuz örnek teşkil edebilecek iletilere rastlanılmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Değer, Değerler Eğitimi, Ülker Köksal, Roman, Türkçe Eğitimi

ABSTRACT

VALUES EDUCATION IN ÜLKER KÖKSAL’S NOVELS IN TERMS OF CHILDREN’S LITERATURE

Şükrü ÖZAY

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

DEPARTMENT OF TURKISH EDUCATION

June 2019

Advisor: Prof. Dr. M. Hilmi UÇAN

The main objective of this study has been to analyse Ülker Köksal’s novels in terms of values education. In the first part of the research, a conceptual framework has been set related to description of value, values education approaches, values education in Turkish National Education System, values education in Turkish lessons, the role of literature in transmitting values, the characteristics of novel, the life of Ülker Köksal, and his literary character. In this framework, the correlation of these concepts with one another has been detected.

A descriptive scanning method has been used in the study. The scope of the study includes eight novels of the writer which were published between 1995-2007. Taking into consideration the researches related to the values education, twenty-five values have been defined. Each of the novels was scanned in the scope of these values. The data gained at the end of the scanning was written down. The values were defined as separate titles. How the values were handled have been found out by means of quotations from novels and have been come to conclusions.

In the works examined, it has been found out that the value of “love” takes part most. Cooperation, friendship, helpfulness follow love. Any values concerning being virtuous have not been encountered in the novels. The least common values in the novels are successively patriotism, tolerance, paying attention to being healthy, being modest. No messages constituting negative examples in terms of values education have been encountered in the novels.

Keywords: Value, Values Education, Ülker Köksal, Novel, Edeucation of Turkish

ÖNSÖZ

Son yıllarda teknolojinin de gelişmesiyle birlikte ülkemiz, diğer ülkelerin kültürel anlamda etkisi altında kalmıştır. Bu etkileşim ülkemizde bazı değerlerin de kaybolması sorununu doğurmuştur. Bu anlamda ülkemizde son yıllarda değerler eğitimiyle ilgili önemli çalışmalar başlatılmıştır. Yenilenen müfredatımızda ayrı bir ders olarak yer almasa da değerlerimize artık daha çok önem verildiği ortadadır.

Şüphesiz edebî metinler değerlerimizi aktarmada önemli bir vasıtaadır. Oluşturulan edebî metinlerin millî ve manevî değerlerimizi yansıtmaları istenen bir durumdur. Bu sebeple edebî metinlerimiz oluşturulurken içinde bazı değerlerin yer alması bir gerekliliktir. Değerlerin aktarımında edebî metinler önemli olsa da tek başına yeterli değildir. Aile, okul ve toplum da bu konuda çocuklarımıza ve gençlerimize örnek olacak davranışlarda bulunmak zorundadır. Millî ve manevî değerlerimiz etrafında büyüyen gençlerimiz, toplumumuzun gelişiminde büyük rol oynayacaktır.

Ülker Köksal'ın yazdığı sekiz roman vardır. Yapılan bu çalışmada sekiz roman değerler bakımından incelenmiştir. Ayrıca Ülker Köksal'ın hayatı, sanatı ve eserlerine de değinilmiştir. Birçok ödülü bulunmasına rağmen yeterince tanınmayan Köksal'ın hak ettiği değere ulaşması amacıyla da bu çalışma kaleme alınmıştır.

Bu çalışmanın her aşamasında ilgi ve yardımını esirgemeyen değerli danışmanım Prof. Dr. M. Hilmi UÇAN'a, değerli hocalarım Prof. Dr. Celal DEMİR'e, Dr. Öğr. Üyesi Bayram ÇETİNKAYA'ya, Arş. Görevlisi Erhan AKDAĞ'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmamın her aşamasında manevî desteğini eksik etmeyen eşim Sibel ÖZAY'a ve aileme teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

YEMİN METNİ	ii
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. DEĞERLER EĞİTİMİ	3
1.1. DEĞER VE DEĞERLER EĞİTİMİ	3
1.2. DEĞER KAVRAMI VE TANIMI.....	3
1.3. DEĞERLERİN ÖZELLİKLERİ VE İŞLEVLERİ.....	5
1.4. DEĞERLERİN SINIFLANDIRILMASI	7
1.4.1. Spranger'in Değer Sınıflandırması	7
1.4.2. Rokeach'ın Değer Sınıflandırması	8
1.4.3. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması	9
1.5. DEĞERLER EĞİTİMİ:.....	11
1.6. DEĞER EĞİTİMİ YAKLAŞIMLARI	15
1.6.1. Değerleri Telkin Etme Yaklaşımı	15
1.6.2. Değerleri Belirginleştirme, Açıklama	16
1.6.3. Değer Analizi Yaklaşımı.....	17
1.6.4. Ahlaki Sorgulama Yaklaşımı.....	19
1.6.5. Karakter Eğitimi Yaklaşımı	21
1.7. DEĞERLER EĞİTİMİNDE GİZİL GÜÇ: ÖRTÜK PROGRAM	24
1.8. DEĞERLER EĞİTİMİ VE AİLE	25
1.9. DEĞERLER EĞİTİMİ VE OKUL	27
1.10. DEĞERLER EĞİTİMİ VE ÖĞRETMENİN ROLÜ	28

1.11. TÜRK MİLLİ EĞİTİM SİSTEMİNDE DEĞERLER	29
1.12. TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARI VE DEĞERLER EĞİTİMİ	34

İKİNCİ BÖLÜM

EDEBİYAT, ROMAN VE ÜLKER KÖKSAL

1. EDEBİYAT VE EĞİTİM İLİŞKİSİ	38
2. EDEBİYATIN DEĞERLERİ AKTARMADA ÜSTLENDİĞİ ROL.....	38
3. ROMAN	40
3.1. ÇOCUK EDEBİYATI VE ROMAN	42
3.2. ÇOCUK ROMANLARINDA OLMASI GEREKEN BAZI ÖZELLİKLER .	44
3.3. TÜRK EDEBİYATINDA ÇOCUK ROMANLARI.....	46
4. ÜLKER KÖKSAL	48
4.1.ÜLKER KÖKSAL'IN HAYATI.....	48
4.2. ÜLKER KÖKSAL'IN EDEBÎ KİŞİLİĞİ	50
4.3. ÜLKER KÖKSAL'IN ESERLERİ	53
4.3.1. Çocuk Oyunları.....	53
4.3.2. Yetişkin Oyunları.....	54
4.3.3. Öyküleri	54
4.3.4. Romanları	54
4.3.5. Masal	55
4.3.6. Erişkinler İçin Radyo Oyunları.....	55
4.3.7. Çocuklar İçin Radyo Oyunları	55
4.3.8. Erişkin İçin Televizyon Oyunları	56
4.3.9. Çocuklar İçin Televizyon Oyunları.....	56
4.3.10. Ülker Köksal'ın Aldığı Ödüller	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGU VE YORUMLAR

1. ADALETLİ OLMA DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR.....	58
2. AİLE BİRLİĞİNE ÖNEM VERME DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR.....	60
3. ALÇAKGÖNÜLLÜ OLMA DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR.....	64

4. ARKADAŞLIK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR.....	67
5. BARIŞ DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR.....	71
6. BİLİMSELLİK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR.....	73
7. CESUR OLMA DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR	77
8. ÇALIŞKANLIK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR.....	80
9. DAYANIŞMA DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR	83
10. DEMOKRASİ BİLİNCİNE SAHİP OLMA DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR	86
11. DÜRÜST OLMA DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR	90
12. FEDAKÂRLIK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR.....	93
13. HOŞGÖRÜ DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR.....	95
14. İFFETLİ OLMA DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR.....	97
15. KANAATKÂRLIK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR.....	98
16. MİSAFİRPERVERLİK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR	100
17. ÖZGÜRLÜK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR.....	102
18. SABIRLI OLMA DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR	105
19. SAĞLIKLI OLMAYA ÖNEM VERME DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR.....	107
20. SAYGI DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR	109
21. SEVGİ DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR.....	111
22. SORUMLULUK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR.....	118
23. TEMİZ OLMA DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR	122
24. VATANSEVERLİK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR ...	124
25. YARDIMSEVERLİK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR.	126

SONUÇ VE ÖNERİLER

1. SONUÇ.....	134
2. ÖNERİLER	136
KAYNAKÇA	138

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. Spranger'in Değer Sınıflandırması.....	8
Tablo 2. Rokeach'ın Değer Sınıflandırması.....	9
Tablo 3. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması.....	10
Tablo 4. Bazı Ülkelerin Belirledikleri Ortak Değerler.....	13
Tablo 5. Türkiye ve ABD II. Kademe Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Tespit Edilen Ortak Olmayan Değerler.....	14
Tablo 6. Ülker Köksal'ın Romanlarında Adaletli Olma Değeri'nin Dağılımı.....	59
Tablo 7. Ülker Köksal'ın Romanlarında Aile Birliğine Önem Verme Değeri'nin Dağılımı.....	62
Tablo 8. Ülker Köksal'ın Romanlarında Alçakgönüllü Olma Değeri'nin Dağılımı.....	65
Tablo 9. Ülker Köksal'ın Romanlarında Arkadaşlık Değeri'nin Dağılımı.....	68
Tablo 10. Ülker Köksal'ın Romanlarında Barış Değeri'nin Dağılımı.....	71
Tablo 11. Ülker Köksal'ın Romanlarında Bilimsellik Değeri'nin Dağılımı.....	75
Tablo 12. Ülker Köksal'ın Romanlarında Cesur Olma Değeri'nin Dağılımı.....	78
Tablo 13. Ülker Köksal'ın Romanlarında Çalışkanlık Değeri'nin Dağılımı.....	81
Tablo 14. Ülker Köksal'ın Romanlarında Dayanışma Değeri'nin Dağılımı.....	83
Tablo 15. Ülker Köksal'ın Romanlarında Demokrasi Bilincine Sahip Olma Değeri'nin Dağılımı.....	88
Tablo 16. Ülker Köksal'ın Romanlarında Dürüst Olma Değeri'nin Dağılımı.....	90
Tablo 17. Ülker Köksal'ın Romanlarında Fedakârlık Değeri'nin Dağılımı.....	93
Tablo 18. Ülker Köksal'ın Romanlarında Hoşgörü Değeri'nin Dağılımı.....	96
Tablo 19. Ülker Köksal'ın Romanlarında Kanaatkârlık Değeri'nin Dağılımı.....	99
Tablo 20. Ülker Köksal'ın Romanlarında Misafirperverlik Değeri'nin Dağılımı.....	101
Tablo 21. Ülker Köksal'ın Romanlarında Özgürlük Değeri'nin Dağılımı.....	103
Tablo 22. Ülker Köksal'ın Romanlarında Sabırlı Olma Değeri'nin Dağılımı.....	106
Tablo 23. Ülker Köksal'ın Romanlarında Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değeri'nin Dağılımı.....	108
Tablo 24. Ülker Köksal'ın Romanlarında Saygı Değeri'nin Dağılımı.....	110
Tablo 25. Ülker Köksal'ın Romanlarında Sevgi Değeri'nin Dağılımı.....	113
Tablo 26. Ülker Köksal'ın Romanlarında Sorumluluk Değeri'nin Dağılımı.....	119

Tablo 27. Ülker Köksal'ın Romanlarında Temiz Olma Değeri'nin Dağılımı.....	122
Tablo 28. Ülker Köksal'ın Romanlarında Vatanseverlik Değeri'nin Dağılımı.....	125
Tablo 29. Ülker Köksal'ın Romanlarında Yardımseverlik Değeri'nin Dağılımı....	127
Tablo 30. Tespit Edilen Değerlerin Frekansları	132

GİRİŞ

Araştırmanın bu bölümünde tezin problem durumu açıklanmış; tezin amacı, önemi belirtilmiştir.

Kavram olarak “değer”in çeşitli tanımları olmakla beraber en geniş anlamda “insanı değerli kılan, sahip olduğu üstün nitelikler ve sahip olduğu donanımlar” (Yaman, 2012: 18). Değerler, bir kimsenin değişik durumlarda gösterdiği sürekli davranışlara yön veren köklü inançlar olmakla beraber muhtelif tutumlar ve davranışlarla yakından ilişkilidir ve onlara yön verir (Aydın ve Gürler, 2012: 16). Baktığımızda hayat boyu devam eden bu değerler süreci değerler eğitimi olarak nitelenmektedir.

Değerler eğitimine son yıllarda bakıldığında gerek ülkemizde gerekse dünyada önem arz eder bir konuma gelmiştir. Dünyada birçok ülke sahip olunmasını istediği değerleri yasalarında açıkça belirtmişlerdir. Bizim ülkemizde de 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda değerlerle ilgili nitelikler ifade edilmiştir.

Çocukların eğitilmesinde edebî eserlerin önemli bir yeri vardır. Bu eserler toplumların yaşamına ayna tutarak onların yaşam biçimlerini, gelenek, görenek ve değerlerini gelecek nesillere aktarılmasında önemli rol oynarlar.

Görüldüğü gibi Türkçe derslerinde edebî metinler son derece önem arz etmektedir. Bu açıdan çocuk edebiyatı için önem teşkil eden Ülker Köksal’ın roman ve öykülerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi gereğini ortaya koymuştur.

Araştırmanın amacı değerlerle ilgili kavramsal bir çerçeve oluşturmak buradan yola çıkarak da Ülker Köksal’ın romanlarını değerler etrafında incelemektir. Bu sayede de ilkokul ve ortaokul düzeyindeki öğrencilere tavsiye oluşturacak kitapların seçiminde kolaylık oluşturmaktır. Ayrıca bu romanların Türkçe öğretim programlarındaki değerlere uygunluğunu tespit etmek, analiz etmek ve eserlerin önerisi noktasında da sonuçlar ortaya çıkarmaktır.

Araştırmanın önemine ise hem ülkemizde hem de dünya genelinde değerler anlamında bir aşınma bir yozlaşma söz konusudur. Bu yozlaşmanın önüne de edebî eserlerle ve değerlerimizle karşı durabiliriz. Ülkemiz bu yozlaşmanın farkındadır. Bunun içinde gerekli önlemleri ivedi bir biçimde almaya çalışmaktadır. Türkiye’de

Milli Eğitim Bakanlığı 2010 yılında yayımladığı genelge ile ilk defa ‘değerler eğitimi’ kavramını kullanmıştır (Yılmaz, 2015: 6). Bu yıldan itibaren de değerlere verilen önem her geçen gün biraz daha artarak devam etmiştir.

Bu bağlamda düşündüğümüzde bu ve buna benzer araştırmalar sayesinde değerlerin önemi tekrardan gün yüzüne çıkacaktır. Bu çalışma gerek ailelere gerek öğretmen ve eğitim dünyasındaki kişilere kaynak ve kitap öneri noktasında fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Ülker Köksal’ın romanlarının değerler eğitimi açısından incelenmesinin amaçlanmıştır. Bu çalışma yapılırken betimsel nitelikte genel tarama modeli esas alınmıştır.

“Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez. Bilinmek istenen şey vardır ve oradadır. Önemli olan onu uygun bir biçimde gözleyip belirleyebilmektir” (Karasar, 2006: 77).

Araştırmanın kapsamını 1995-2007 yılları arasında yazılan Ülker Köksal’ın romanları oluşturmaktadır. Sayısı 8 olan eserlerin değerler eğitimi açısından incelenmesi bu araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

Evren “araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği elemanlar bütünüdür” (Karasar, 2012: 109). Örneklem ise “belli bir evrenden, belli kurallara göre seçilmiş ve seçildiği evreni temsil yeterliği kabul edilen küçük kümedir” (Karasar, 2012: 110). Bu çalışmanın evrenini 1995-2007 yılları arasında yayınlanan Ülker Köksal’ın çocuk romanları oluşturmaktadır.

Araştırmada incelenen eserlerin tamamı temin edilmiştir. Ülker Köksal’a ait sekiz roman tarama yöntemi esas alınarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Her bir değer konu başlıklarına uygun olarak sınıflandırılmıştır. Araştırma için gerekli veriler kaynak taraması yoluyla elde edilmiştir. Konuyla ilgili yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerine Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi’nin elektronik tez arşivinden ulaşılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. DEĞERLER EĞİTİMİ

1.1. DEĞER VE DEĞERLER EĞİTİMİ

Değerlerin çocuk ve gençlere kazandırılması her geçen gün daha da önem kazanan bir konudur. Ülkemizde ve dünyada üzerinde değerler eğitimiyle ilgili çalışmalar yapılmış ve yapılmaya da devam etmektedir. Bu araştırma çerçevesinde öncelikle değer kavramı ve değer tanımı üzerinde durulmuş, değerlerin önemi ve işlevinden bahsedilmiştir.

1.2. DEĞER KAVRAMI VE TANIMI

Geçmişten günümüze bakıldığında insanlık toplumun bir parçası olmuştur. Bu oluş sürecinde de insanların toplum içerisinde yer edinmeleri de şüphesiz taşıdığı değerler sayesinde. Toplumların yaşamlarını idame ettirebilmeleri toplumun sahip olduğu değerleri korumaları ve gelecek nesillere de sağlıklı bir şekilde aktarabilmelerine bağlıdır.

“Değer” sözcüğü Türkçede karşılık olmayı dile getiren değmek kökünden türetilmiştir. Kelimeyi bir sıfat olarak kullanarak bir şeyin değerli yahut değersiz oluşundan söz edebildiğimiz gibi; bir isim olarak kullanarak doğrudan o şeyin yüklendiği kıymeti kastedebiliriz: “Değerini bilmek” , “değer biçmek” , “değer vermek” ifadelerinde olduğu gibi (Zavalı, 2014: 7).

Sosyoloji, felsefe, psikoloji ve matematik, iktisat ve dini ilimlere kadar birçok bilim alanında kullanılan ‘değer’ kavramı Türkçe Sözlük’te (TDK, 2005: 483) şu şekilde geçmektedir:

1. Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet.
2. Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, kıymet, paha.
3. Üstün nitelik, meziyet, kıymet.
4. Üstün, yararlı nitelikleri olan kimse. □

5. (Fel). Kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey.

6. *mat.* Bir değişkenin veya bilinmeyenin sayı ile anlatımı.

Bu konuda ihtisas sahibi kişilerin değerlerle ilgili tanımları aşağıda sıralanmıştır:

“İlk defa Znaniecki tarafından sosyal bilimlere kazandırılan değer kavramı, Latince “kıymetli olmak”, “güçlü olmak” anlamlarına gelen “valere” kökünden türemiştir”(Bilgin, 1995; akt. Güven, 2014: 15). Ayrıca Schwartz’a göre değer, insanların karşılaştıkları olayları ve etrafındaki diğer kişileri değerlendirmek, bunlar karşısında yapacaklarına karar vererek bunu meşru bir duruma getirmek için kullandıkları ölçütlerdir” (Güven, 2014: 15).

“Doç. Dr. Mustafa Aydın’a göre değer, sosyolojik açıdan genel olarak değer, kişiye ve gruba yararlı, kişi ve grup için istenilir, kişi veya grup tarafından beğenilen her şey olarak tanımlanmıştır” (Yaman, 2016: 17). Erdem (2003)’e göre ise “değerler, bireyin neyi önemli gördüklerini tanımlayarak, istekleri arzu edilen veya edilmeyen durumları gösterir” (Güven, 2014: 17).

Yukarıda da anlattığımız gibi pek çok bilim insanı değer kavramını çeşitli kavramlarla ilişkilendirerek açıklamaya çalışmıştır. Değer kavramının çok değişik disiplinlere girmiş olması bu kavramın tanımını zorlaştırmaktadır. Her bilim dalı kendi açısından değerlendirmiş ve bu minvalde tanımlamaya çalışmıştır. Bu nedenlerden dolayı da genel kabul görebilecek bir tanım yapılamamıştır.

Değer tanımlarına baktığımız zaman, değerlerle bağlantısı en sık vurgulanan kavramlar, inançlar, eğilimler, normatif standartlar ve tutumlardır. Değerlerle ilgili çalışmaların yansımaları ülkemizde özellikle altmışlı ve yetmişli yıllarda kendini hissettirmiştir. Değer yaklaşımının ise duyuşsal eğitimde önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir (Bacanlı, 1992; akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 14). Değerler insanların duygu, düşünce ve davranış boyutlarıyla yakından ilgilidir. Sosyal bilimcilerin birçoğu değerlerin insan davranışlarını açıklamada temel bir öneme sahip olduğunu ifade etmektedir (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000; akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 14).

1.3. DEĞERLERİN ÖZELLİKLERİ VE İŞLEVLERİ

İnsanların huzurlu ve mutlu yaşamalarını istiyorsak değerlere ihtiyacımız vardır. Çünkü dünya genelinde huzur değerlerle sağlanabilmektedir. Değerlerin olmadığı bir toplumda düzen yerine anarşi olacak ve insanların birbirine olan saygısı da kalmayacaktır.

Değerler aynı zamanda bireyler arasında ortak duygu dünyasının da bağı konumundadır. Aynı değere sahip kişiler daha iyi anlamakta, daha iyi iletişim kurmakta ve toplumsal bağlarda bu anlamda güçlenmektedir. Örneğin hoşgörü değerine sahip bireyler bir olaya aynı açıdan yaklaşabildikleri için toplumsal birliktelik de sağlanabilmektedir.

Arslanoğlu (2005) toplum yönünden değerlerin ehemmiyetinden şu şekilde bahseder:

İnsanlar yaşadıkları toplumun değerlerini bildiklerinde onu olumlu anlamda değiştirip güçlü, kalkınmış bir toplum hâline getirebileceklerini; aksi takdirde, toplumun olumsuz yönde değişip ahlakî, hukuki ve ekonomik olarak çökerek başka toplumların kölesi haline geleceğini savunur. Bu noktada değerlerin, eğitim yoluyla aktarılması toplumların geleceği için büyük önem kazanmaktadır (Arslanoğlu, 2005; akt. Kumbasar, 2011: 5).

Görüldüğü gibi değerlerin eğitim yoluyla aktarılması da ayrı bir öneme sahiptir. Değerler toplum içinde kendiliğinden oluşup aktarıldığı gibi istendik davranış oluşturma suretiyle de aktarılabilir.

Değerler kültürel özellikler göstermekte hatta kültürden kültüre de bazı değerler farklılık göstermektedir. Bu konuda Rokeach (1973) değerler üzerine yaptığı araştırmalarda değerlerin, sübjektif bir nitelik taşıdığını ve her insanın değerlere farklı derecelerde sahip olabileceğini öne sürer. Ona göre değerler, bir değer sistemi içinde oluşurlar. Rokeach yukarıda çıkarılanlardan hareketle değerler sisteminin kültürle ilişkili olduğunu düşünür (Rokeach, 1973 akt. Katılmış, 2010).

Değerlerin genel özelliklerini Gökçe (1994) şu şekilde sıralar:

1. Sosyal değer, temel seçici oryantasyonun standardıdır. Yani bu bağlamda değerler bilinçli ve amaçlı davranışın genel ölçütüdür. Bu bakımdan değer, sosyal eylemde bulunan bir kişinin sosyal olarak kabullenebilen olgu ve istekleri için temel atıf noktası görevini görmektedir.

2. Değerler, kültürel olarak şekillendirilmiştir ve aynı zamanda kültür üzerine de yönlendirici olarak etki etmektedir. Bu bakımdan değerler, belli bir kültürün gelişme süreci içinde şekil almaktadır. Bu da genel olarak sembol, moral ve estetik normlar, davranış şekilleri olarak belirginleşir. Bu açıdan değerler kültürün esasını oluşturmaktadır.

3. Değerler, insanlarla özdeşleşmiştir. Yani sosyalleşme sürecinde değerler kişiler tarafından öğrenilmekte ve üstlenilmektedir. Kısaca, kişinin şahsiyet yapısına entegre olmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak değerler kişinin şahsiyetinin bir parçası olarak görülmektedir.

4. Değerler, sosyal bir boyuta sahiptirler. Yani değerler hem zihinsel (arzu ve eylem boyutu belirten) hem de hissî-duygusal yönü belirten ifadelerdir (Gökçe, 1994; akt. Zavalı, 2014: 27).

Fichter de (1990) değerlerin işlevlerini altı başlıkta şu şekilde toplamıştır:

1. Değerler, kişilerin ve birlikteliklerin sosyal değerinin yargılanmasında hazır birer araç olarak kullanılır. Tabakalaşma sistemini mümkün kılar. Bireyin çevresindekilerin gözünde nerede durduğunu bilmesine yardım eder.

2. Değerler, kişilerin dikkatini istenilir, yararlı ve önemli olarak görülen maddi kültür nesneleri üzerinde odaklar. Bu değerli nesne, her zaman birey veya grup içinde en iyi olmayabilir. Fakat o nesne için çaba gösterilmesine yol açtığı da bir gerçektir.

3. Her toplumdaki ideal düşünme ve davranma yollarına, değerler tarafından işaret edilir. Sosyal olarak kabul edilebilir davranışın adeta şemasını çizerler. Böylece kişiler de hareket ve düşüncelerini en iyi hangi yolda gösterebileceklerini kavrayabilirler.

4. Değerler, kişilerin sosyal rollerini seçmesinde ve gerçekleştirmesinde rehberlik ederler. İlgi yaratırlar, cesaret verirler. Böylelikle de kişilerde çeşitli rollerin gerekliliklerinin ve beklentilerinin bir takım değerli hedefler doğrultusunda işlemekte olduğunu kavramış olurlar.

5. Değerler, sosyal kontrol ve baskının araçlarıdır. Kişileri törelere uymaya yöneltir, doğru şeyleri yapmaya yöreklendirir. Değerler ayrıca onaylanmayan davranışları engeller, yasaklanmış örüntülerin neler olduğuna işaret eder ve sosyal ihlallerden kaynaklanan utanma ve suçluluk duygularının kolayca anlaşılabilmesini sağlar.

6. Değerler, dayanışma araçları olarak da işlevde bulunurlar. Sosyal bilimlerin aksiyomlarından biri de, grupların yüksek düzeyde bazı değerlerin paylaşılması amacıyla buluştuğudur. Kişiler aynı değeri güden kişilere doğru çekimlenirler. Ortak değerler sosyal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan en önemli faktörlerden biridir (Fichter, 1990; akt. Zavalı, 2014: 28).

Değerler son derece önemli bir yere sahiptir. Düşünme ve davranıştan tutun sosyal rollere kadar birçok ögeyi içerisinde barındırmaktadır. Bu yönüyle değerlerin işlevleri bir hayli öneme sahiptir.

Değerlerin kişilerin üzerinde bütünleyici etkisi olduğu gibi değerler bazen sosyal problemlerin kaynağı da olabilmektedir. Zavalı (2014), bu konu hakkında şu

örneği vermektedir. Kuşak çatışmalarının aslında kuşakların farklı değerleri benimsediğinden çatışmayı oluşturduğu söylemektedir. Bu yönüyle aynı değerlere sahip insanların aynı nesilden geldiğini de söylemek mümkün olmaktadır.

Değerler kişiler üzerinde beklentilerin oluşmasını sağlamaktadır. Bu yönüyle de aslında toplumla iç içe uyumlu bireylerin varlığına vesile olmaktadır. Bir değer neticesinde haklı ile haksız değerlendirebilme yetisi sağlamaktadır. Kötü ile iyi arasındaki farkı değerlerimiz neticesinde oluşturduğumuzu söyleyebiliriz.

1.4. DEĞERLERİN SINIFLANDIRILMASI

Değerler içerik özellikleri ve fonksiyonları bakımından sınıflandırılabilir. Birçok bilim adamı ve araştırmacı tarafından belirli sınıflandırmalar yapılmıştır. Yapılan bu sınıflandırmalardan en çok kabul gören Spranger, Rokeach ve Schwartz'ın sınıflandırması olmuştur.

1.4.1. Spranger'in Değer Sınıflandırması

Değer testi psikolojide ilk defa Spranger tarafından 1928 yılında kullanılmıştır. Spranger herkesin altı temel kişilik değer tiplerinden birine ait olduğunu savunmuştur (Güngör, 2000: 84-86). Bu altı kişilik tipi ise şu şekildedir: Estetik, bilimsel, teorik, iktisadî, siyasî, sosyal ve dinî değerlerdir. Bunlar insan hayatının belli-başlı varlık sahaları olduğuna göre, herkes kendi hayatında bunlara şu veya bu derecede bir kıymet verir veya bunlar karşısında bir tavır alır. Her insanın değeri değişebilir. Örneğin, birisi sanata değer verir onu temel alır. Bir başkası ise mutluluğun para kazanmaktan geçtiğini söyleyebilir. Değer anlayışını iktisattan yana kullanmış olacaktır. Görüldüğü gibi kişiden kişiye değer anlayışları değişebilmektedir.

Spranger'in altı değer grubundan oluşan sınıflandırması aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1. Spranger'in Değer Sınıflandırması

1. Bilimsel Değer	Gerçeğe, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bilimsel değerleri olan insan deneysel, eleştirici, akılcı ve entelektüeldir.
2. Ekonomik Değer	Yararlı ve pratik olana önem verir. Ekonomik değerlerin hayatta önemsenmesi gerektiğini belirtir.
3. Estetik Değer	Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey hayatı olayların bir çeşitliliği olarak görür. Sanatın toplum için zorunluluk olduğunu düşünür.
4. Sosyal Değer	Başkalarını sevmeye, yardım ve bencil olmama esastır. En yüksek değer insan sevgisidir. Bu insan sevgisini insanlara sunar. Nazik ve sempattır, bencil değildir.
5. Politik Değer	Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır. Esas olarak kuvvetle ilgilidir.
6. Dini Değer	Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Dini uğrunda dünyevi hazları feda eder.

(Akbaş, 2004: 56)

1.4.2. Rokeach'ın Değer Sınıflandırması

Değerler eğitimi sınıflandırmasıyla ün yapmış bir diğer isim ise Rokeach'tır.(1973) Dünyadaki bütün insanların toplam 36 benzer ana değere sahip olduğunu vurgulamakta bununla birlikte bu değerlerin öneminin her kişi için de aynı olma zorunluluğunun bulunmadığını ifade etmektedir (Güven, 2014: 22).

Rokeach bu 36 ana değeri amaç ve araç değerler olmak üzere ikiye ayırmıştır. Yaşamın temel gayelerini ifade eden değerleri amaç değerler, bu gayelere ulaşmak için kullanılacak davranışları ise araç değerler olarak anlatılmıştır (Maslovaty, 2003; akt. Demircioğlu ve Tokdemir, 2008: 72). Aşağıdaki tabloda bu durum daha net görülecektir.

Tablo 2. Rokeach'ın Değer Sınıflandırması

Amaç Değerler	Araç Değerler
Aile güvenliği	Bağımsız olma
Barış içinde bir dünya	Bağışlayıcı
Başarılı olma	Cesaretli
Bilgelik	Dürüst
Dini olgunluk	Entelektüel
Eşitlik	Geniş görüşlü
Gerçek dostluk	Hırslı
Güzellikler dünyası	İtaatkâr
Heyecan verici bir yaşam	Kendini kontrol eden
İç huzur	Kibar
Kendine saygı	Kendine hakim
Mutluluk	Mantıklı
Gerçek dostluk	Neşeli
Özgürlük	Sevecen
Rahat bir yaşam	Sorumluluk sahibi
Sosyal kabul	Temiz
Ulusal güvenlik	Yardımsaver
Zevk	Yaratıcı olma

(Aktaş, 2004: 57; akt. Yılmaz, 2015: 24)

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi amaç değerlere ulaşmak için sahip olunması gerekenler araç değerler altında verilmiştir. Örneğin: Gerçek dostluk için neşeli olmak, çevre tarafından sosyal kabul görmek için temiz olmak, mutlu olmak için mantıklı olmak gibi araçlar sunulabilir.

Değerlerin aynı zamanda toplumsal bir yönü de vardır. Örneğin iç huzur amaç değeri kişisel bir değer olduğu gibi ulusal güvenlik değerinin de toplumsal bir yanının olduğunu söyleyebiliriz.

1.4.3. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması

Bir diğer değer sınıflandırmasını da Schwartz yapmıştır. Schwartz, Rokeach'ın belirlediği değerler üzerinde bazı değişiklikler yaparak Rokeach'ın belirlediği 18 gaye ve 18 vasıta değerini 10 temel değer tipinde gruplamıştır (Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 28).

Tablo 3. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması

Değer Grupları	Değerler
Güç(Power): toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim gücü	Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, toplumdaki görüntüyü koruyabilmek, insanlar tarafından benimsenmek
Başarı (Achievement): Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi	Başarılı olmak, yetkin (muktedir) olmak, hırslı olmak, sözü geçen biri olmak, zeki olmak.
Hazcılık (Hedonism): Bireysel zevke ve hazza yönelim	Zevk, hayattan tat almak.
Uyarılım (stimulation): Heyecan ve yenilik arayışı	Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak
Özyönelim (Self-direction): Düşünce ve eylemde bağımsızlık	Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak, kendine saygısı olmak.
Evrenselcilik: Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek.	Açık fikirli olmak, erdemli olmak, toplumsal adalet, eşitlik, dünyaya barış istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla bütünlük içinde olma, çevreyi koruma, iç uyum.
İyilikseverlik (Benevolence): Bireyin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme	Yardım sever olmak, dürüst olmak, bağışlayıcı olmak, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak, gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, manevi bir hayat, anlamlı bir hayat, alçakgönüllü olmak
Geleneksellik (Tradition): Kültür veya dinsel töre, fikirlere saygı ve bağlılık	Alçakgönüllü olmak, dindar olmak, hayatın bana verdiklerini kabullenmek, geleneklere saygılı olmak, ılımlı bir hayat, mahremiyet
Uyma (Confirm): Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlandırılması	Kibarlık, itaatkârlık olmak, anne-babaya ve yaşlılara değer vermek, kendini denetleyebilmek
Güvenlik (Security): Toplumun var olan ilişkilerinin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek, bağlılık duygusu, sağlıklı olmak

(Kağıtçıbaşı ve Kuşdil, 2000: 61; akt. Akbaş 2004: 34)

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi Schwartz'ın on değer grubu belirlediğini her bir değer grubu içinde bazı değer beklentilerine sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Değerler tasnif edilirken bireysel olabileceği gibi aynı zamanda da grup ölçekli olarak da tasnif edilebilmektedir. Bir mesleğe ait değerler o meslek grubunda önemli iken diğer meslek grubunda bir anlam ifade etmeyebilir.

Grup ölçekli değerler grup yapısının bir parçasıdır. Grup içerisindeki kurallar ve normlar grubun değerlerini teşkil eder. Genel olarak paylaşılan değerler grup dinamiğinin özünü oluşturur ve grubun içsel bağlılığını

kuvvetlendirir. Söz gelimi bir sporcu grubunun ya da bir bilim adamı grubunun farklı türden grup değerleri vardır. Sporcular için fairplay önemli bir grup değeri iken bilim adamları için özgür inançlar her birimizin beşeri var oluşu için temel sağlarlar. Onlar, bu düzeyde neyin gerçek, neyin iyi ve olması gereken olduğunu bize söylerler. Bu sayede bizler hayatı anlamlı kılmaya çalışırız ve hayatın gerçeklerini bunlara göre belirleme çabası içinde oluruz (Özensel, 2003:229 Değerler Eğitimi Dergisi).

1.5. DEĞERLER EĞİTİMİ:

Bütün toplumların kendine has değerleri bulunmaktadır. Amaçları ise bu değerleri nesilden nesile aktarmaktır. İstenilen değerlere sahip olunduğunda sağlıklı ve güçlü bir toplum yapısına ulaşabilmemiz mümkündür.

Daha önceki yıllarda değerler eğitimi diye geçmiyor olsa da bu isim karakter eğitimi ahlak gelişimi vb. adlarla eğitimimizde uygulanmaya çalışılmıştır. Özellikle son dönemlerde de dünya genelinde artan uyuşturucu madde kullanımı, sahtekârlık, açgözlülük, cinayetlerdeki artış ve benzeri olaylar (Güven, 2014: 28) değerler eğitimi keskin bir ihtiyaç haline getirmiştir.

Genel manada eğitimin amacına baktığımızda kişiyi geliştirmek topluma faydalı bir birey olarak inşa etmektir. Sadece maddi anlamda değil manevi anlamda da kişinin gelişimini sağlamak eğitimin temel gayesidir. Bu anlamda insanı insan yapan, hayvanlardan üstün kılan manevi özellikler kazandırılmalı milli ve manevi değerlerle donatılmış olgun bir kişiliğin oluşması amaçlanmalıdır (Şentürk, 2010: 8). Bu da bize gösteriyor ki anaokulundan başlayarak diğer bütün kademelerde de millî ve manevî değerlerimize sahip çıkmalı ve bunları öğrencilerimize aktarmalıyız.

Kirschenbaum'a (1995) göre eğitimin iki amacı vardır:

1. Bilhassa gençler olmak üzere bütün insanların daha karakterli bir hayat sürmesi ve kendi hayatlarından hoşnut olmalarını sağlamaktır. Yetişkinler hayatın zorluklar, fırsatlar ve trajedilerden oluştuğunu bilirler. Amaç, bireyin edindiği bu tecrübeler vasıtasıyla belli bir başarı ve tatmin duygusuna ulaşmasıdır.
2. Toplumun iyiliğine katkı sağlamaktır. Burada da amaç mutluluğu sadece kendi için değil herkes için istemektir (Kirschenbaum, 1995: 14; akt. Akbaş, 2004: 61).

Yukarıda da ifade edildiği gibi eğitimin asıl gayelerinden birisi de mutlu bireyler yetiştirmektir. O halde belli millî ve manevî değerlere sahip bireyler yetiştirebilirsek mutlu olmalarını sağlayabiliriz.

Bailey (2000)'e göre değerler eğitimi dört genel süreci kapsamalıdır: bunlardan ilki, akıl yürütme ve mantıklı olmayı desteklemedir. Özellikle ahlâki kararlar noktasında birey, sorgulamadan karar veremeyeceği için var olan durumu ve edinilmiş bilgileri dikkate almalıdır. Birey, akıl yürütme yoluyla bir karar verme, yargıya ulaşma yoluna gitmelidir. Bailey, bu sürecin ikinci aşamasının empati kurma olduğunu belirtir. Empatik düşünce sayesinde birey hoşgörülü davranabilecek ve farklı bakış açıları geliştirebilecektir. Üçüncü aşama özsaygı geliştirmedir. Bireyin kendisini nasıl gördüğü ve algıladığı, başkalarıyla ilişkisini ve kararlarını etkilemektedir. Bu nedenle kişinin kendine olan saygısı, değerler eğitiminden ayrı düşünülmemelidir. Bailey'e göre bu sürecin son aşaması işbirliği geliştirmedir. İşbirliği duygusu sayesinde bireyde biz duygusu gelişir, benmerkezci düşünceden uzaklaşır. Özellikle paylaşımı teşvik etmesi nedeniyle işbirliği geliştirme, değerler eğitiminden ayrı düşünülemez (Bailey 2000, akt. Güven: 29).

Değerler eğitimi süreciyle ilgili dikkat edilmesi gereken bazı ilkeler vardır. Berna Bridge bu ilkeleri 11 madde toplamıştır (Bridge, 2003: 50-63; akt. Kumbasar, 2011: 34).

1. Sevecenlik, dürüstlük, adalet gibi temel etik değerler kişilik eğitimin temelini oluşturmalıdır.
2. Etkili bir kişilik eğitimi programı; düşünsel, duygusal ve davranışsal ahlaki yaşamı bütün yönleriyle birlikte kapsamalıdır. Çünkü iyi kişilik, değerleri anlamak, düşünmek ve bu yönde davranmakla gelişir.
3. Etik kişilik eğitimi bütünü kapsayan bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Evin ve okulun bütün imkânları kişilik eğitimi için kullanılmalıdır.
4. Okul ve aile, düşünceli ve sevecen bir topluluk modeli olmalıdır. Böyle bir ortam iyi insan olmaya istek duyulmasını sağlar. Okuldaki ve evdeki günlük yaşam, koridorlar, oyun alanları, okul otobüsleri gibi ortamlar sorumluluk, iyi kalplilik gibi temel değerleri iletebilir.
5. Çocuklar etik kuralları uygulayabilecekleri olanaklara gereksinim duyar. Bu yüzden çocuklara adalet, sorumluluk gibi kavramları uygulayabilecekleri ortamlar sağlanmalıdır.
6. Oluşturulan akademik müfredatlar tüm öğrencileri önemseyecek ve hepsinin başarılı olmasına yardımcı olacak biçimde düzenlenmelidir.
7. Okul ve ailelerin temel değerlere bağlı bir iç disiplin anlayışı geliştirmeleri sağlanmalıdır. Ayrıca okul ve aileler, çocuklara baskı yapmaktan ve ceza vermekten kaçınmalıdır.
8. Aile ve öğretmenler, öğrencilerden bekledikleri değerlere öncelikle kendileri sahip olmalıdır. Çünkü öğrenciden beklenen saygı, işbirliği, dürüstlük gibi değerlere yetişkinlerin de bağlı olması gerekir.

9. Buraya kadar sayılan ilkelerin yaşama geçirilebilmesi için liderlere ihtiyaç vardır. Değerleri kazanırken öğrencilere destek olacak, takım çalışmalarını sağlayacak liderler olmalıdır.

10. Etik kişilik eğitimi verilirken aile, okul ve toplum el ele çalışmalıdır.

11. Her çalışmada olduğu gibi etik kişilik eğitiminin de değerlendirilmesi yapılmalıdır. Bu süreçte okulun ve ailenin değerleri iletmedeki başarısı, öğrencilerin değerleri ne kadar anladığı ve bu değerlere ne derece bağlı olduğu değerlendirilmelidir.

Dünyanın hemen hemen her ülkesinde değerler eğitiminin gerekliliği kabul edilmiş olmasına rağmen, ülkelerin değerler noktasında ortak görüş birliği de yoktur. Aşağıdaki tabloda farklı ülkelerin belirledikleri değerler gösterilmektedir.

Tablo 4. Bazı Ülkelerin Belirledikleri Ortak Değerler

ÜLKE	ORTAK DEĞERLER
Türkiye	Adil olma, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, eşitlik, hoşgörü, özgürlük, saygı, sevgi, misafirperverlik, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, sağlıklı olmaya önem verme, yardımseverlik, aile birliğine önem verme.
Yeni Zelanda	Doğruluk, itaat etme, başkalarını düşünme, dürüstlük, saygı, sorumluluk, iyi kalplilik, görev, merhamet.
Avustralya	Tarafsızlık, gerçeğe saygı, akıl yürütmeye saygı, adalet, eşitlik, başkalarının iyiliğini düşünme, özgürlük, çeşitliliği kabul etme, çatışmalara barışçıl çözümler arama.
ABD NCSS(Toplumsal Çalışmalar İçin Ulusal Konsey)	Özgürlük, gizlilik, doğruluk, hukukun üstünlüğü, insan onuru, adalet, sadakat, uluslar arası insan hakları, hakkaniyet, eşitlik, sorumluluk, dürüstlük, çeşitlilik, otoriteye saygı.

(Doğanay, 2006: 263; akt. Güven, 2014: 30)

Tabloya dikkat edilecek olursa birçok değer için ortak nitelikte olduğu görülecektir. Buradan şu sonucu çıkarmak mümkün olacaktır: Bazı değerler evrensel nitelikler taşımaktadır.

Ancak şunu da belirtmeliyiz ki bazı değerlerin ortak olup olmadığı noktası ülkeler arasında farklılık gösterebilmektedir. Aşağıdaki tablo bu durumu daha net açıklamaktadır:

Tablo 5. Türkiye ve ABD II. Kademe Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Tespit Edilen Ortak Olmayan Değerler

DEĞERLER	BARIŞ	ÇALIŞKANLIK	DÜRÜSTLÜK	YARDIMSEVERLİK	VATANSEVERLİK	ÇATIŞMALARI ÖNLEME	ÇEŞİTLİLİK	DEMOKRASİ	KAMU YARARI	KENDİNİ DİSİPLİNE ETME
TÜRKİYE	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-
ABD	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+

(Merey, Kuş, Karatekin. 2012: 1623)

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere bazı değerler ülkeler arasında değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin Türkiye’de dürüstlük değeri daha önemliyken ABD’de demokrasi değeri daha önemli olmuştur.

Değerlerin öğrencilere aktarılması noktasında ise okullara özellikle de öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Bu minvalde Güven (2014) öğretmenlere düşen bazı görevlerden şu şekilde bahsetmiştir:

- Öğretmenler, nitelikli ve etkili modeller olabilmeli
- Öğretmenler, sınıf içerisinde ortak sosyal bir doku oluşturabilmeli
- Öğrencilerin ahlaki gelişimlerine katkıda bulunabilmek amacıyla onlara sorumluluk verebilmeli
- Öğrenciler öğretmenlerce cesaretlendirilerek topluma ait değerleri özümsemeleri sağlanmalı
- Öğrencilere sorumluluk alıp karar verebilme olanağı tanımalı
- Öğrencilere paylaşım fırsatını verebilmeli
- Değerlerin etkili bir şekilde bireye aktarımı için birçok eğitim stratejisi ve materyali geliştirilmeli

Görüldüğü gibi öğretmenlerimize de bu konuda önemli görevler düşmektedir. Değerler insanların güzel taraflarını ortaya çıkardığı gibi onları ahlaki anlamda da geliştirerek toplum içindeki huzursuzlukların bir nevi önüne geçilmesini

sağlamaktadır. Bu sebeple gerek ailelere, gerekse öğretmenlere önemli sorumluluklar düşmektedir. Değerlerimiz öğrencilerimize en iyi şekilde aktarılmalıdır.

1.6. DEĞER EĞİTİMİ YAKLAŞIMLARI

Değerleri bireylere kazandırmanın bazı yolları ve yöntemleri vardır. Bu anlamda değerlerin bireylere rastgele olarak değil de bir plan dâhilinde kazandırılması gerekmektedir. Bu anlamda değerlerin bireylere kazandırılması için literatürde bazı yaklaşımlar belirlenmiştir. Bunlardan en çok kabul gören altı temel yaklaşım söz konusudur. Bu yaklaşımları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Değerleri Telkin Etme Yaklaşımı
2. Değerleri Belirginleştirme, Açıklama
3. Değer Analizi Yaklaşımı
4. Ahlaki Sorgulama Yaklaşımı
5. Karakter Eğitimi Yaklaşımı
6. Değerler Eğitiminde Gizil Güç: Örtük Program

1.6.1. Değerleri Telkin Etme Yaklaşımı

İnsanoğlunun gelişim sürecine baktığımızda toplumsal değerlerin ve bilgilerin aktarılması hususunda en çok kullanılan yöntem telkin yöntemidir. Bu yöntemde amaç anne ve babanın öğütleri sayesinde bilgi, beceri ve değerlerin yeni nesillere aktarılmasıdır. Birçok değer ister aile kanadından olsun isterse öğretmen kanadından olsun bu yöntemin kullanıldığını söyleyebiliriz. Veli ve öğretmenlerin “İyi bir kız böyle yapmaz, çocuklar büyüklerine saygı gösterir.” gibi sözleri telkin yönteminin kullanımına örnektir (Welton ve Mallan, 1999’dan aktaran: Akbaş, 2004: 96).

Telkin yoluyla değerler eğitiminde amaç, öğrencilerin okuma metinleri ve yapılacak akademik uygulamalarla kendilerine iletilen birtakım değer ve erdemleri kavramalarını sağlamaktır (Aydın ve Gürler, 2012; akt. Güven, 2014: 37). Ayrıca ilköğretim aşamasındaki çocuklara uyum, dikkat, saygı, adalet gibi temel değerlerin öğretilmesinde de bu yöntem kullanılır. İlköğretim ders kitaplarındaki okuma

parçalarıyla gerçekleştirilebileceği gibi; yetişkinlerde ise değeri doğrudan açıklamamız yeterli olacaktır (Eyler, 1989; akt. Tokdemir, 2007: 39).

Değerlerin telkin edilmesi yaklaşımında aileler öğretmenlere göre biraz daha avantajlıdır. Çünkü aileler çocukluktan gençliğe kadar çocuklarının yanlarında bulunduğu için öğütlerini gerekçeli olarak açıklama şansına sahiptirler. Bu anlamda bu yaklaşımın aileler tarafından daha fazla kullanılması daha yerindedir (Simon, 1972; akt. Akbaş, 2004: 96).

Superka (1976) değerlerin öğretimi yaklaşımında sistematik durumlarda kullanılan bir öğretim modeli geliştirmiştir. Superka tarafından geliştirilen bu modelin basamakları aşağıda basamaklar halinde verilmiştir.

- a. Telkin yaklaşımı olabilecek değerleri belirleme.
- b. Değer seviyelerini belirleme
- c. Uygun metotları seçme
- d. Metotları uygulama
- e. Sonuçları değerlendirme (Whitney, 1986; akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 71)

1.6.2. Değerleri Belirginleştirme, Açıklama

Merkeze daha çok öğrencinin alındığı bir yaklaşımdır. Özellikle telkin yaklaşımıyla kıyaslayacak olursak telkin yaklaşımda aile daha çok etkiliyken bu yaklaşımda öğrenci kendi kararlarını kendisi verebilmektedir. Öğretmenler bu yaklaşımda sadece yol gösterici olabilir. Burada değerleri doğrudan öğretim yaklaşımı yerine öğretmenler, öğrencilerin kendi değerler pozisyonlarını belirlemeleri sürecinde yardımcı olurlar (Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 72).

Bu yaklaşımda etkili olan yanlardan birisi de teknolojik gelişmelerdir. Özellikle 1960 ve 1970’li yıllardan sonra hızlı teknolojik gelişmeler çocukların karşısında birden çok model alabileceği kişileri karşısına çıkarmıştır. Çocuklar örnek aldığı bu modelleri kendi değer süzgecinden geçirerek seçmişlerdir (Akbaş, 2004; akt. Yılmaz, 2015: 34).

Simon, Raths ve Harmin (1978) göre, bir değer kazanımının başarıya ulaşılabilmesi için üç farklı basamağın yer alması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu basamakları şu şekilde sıralayabiliriz:

A. Seçme:

1. Çocukları özgürce değerler seçimi için cesaretlendirme
2. Değerler belirginleştirilirken, alternatif seçenekler oluşturulurken yardımcı olmak.
3. Belirginleştirilen alternatiflerin her birinin değerlendirmelerinde yardımcı olmak.

B. Ödüllendirme:

1. Yapmış olduğu seçimle ilgili olarak mutlu ve tatmin olma süreci.
2. Seçmiş olduklarının başkaları tarafından onaylanması için fırsat verme.

C. Davranmak:

1. Seçilen değerlerle yaşanan değer yargıları arasında tutarlı davranmayı özendirme.
2. Çocukların yaşamlarındaki bu davranışları sonradan tekrar göstermeleri için onlara yardımcı olmak (Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 73).

Yukarıda verilen yedi aşama gerçekleşikten sonra öğrenciler değerlerini açıklamaya başlayabilirler. Bu yedi aşama öğrencilerin değerlerini belirlemede yol gösterici olmaktadır. Öğrenciler bu soruların ardından değerlerini içselleştirmeye başlamaktadırlar. Bununla birlikte eğiticiler öğrencilerine bu değerlerle ilgili sorular sormalı ve cevaplar almalıdırlar. Ayrıca öğretmenler öğrencilerden cevap beklerken kendi cevaplarını kesinlikle açıklamamalı, öğrencinin kendisinin yapmasına olanak sağlamalıdır (Welton ve Mallan 1999; akt. Akbaş, 2004: 99-100).

1.6.3. Değer Analizi Yaklaşımı

Bu yaklaşımda önemli olan bireyin değerlerle ilgili sorunlar hakkında düzgün karar verebilmek için bilimsel araştırma ve mantıksal düşünme sürecini en üst derecede kullanabilmelerine yardımcı olmaktır (Güven, 2014: 39).

Değer analizi yaklaşımında, değeri seçecek olan birey bu değer doğrudur ya da bu değer yanlıştır gibi bir yargılamada bulunmadan önce değeri mantıksal süzgecinden geçirmek zorundadır. Hatta değeri belirlerken sorgulama, kanıtlama, benzer olaylara başvurma, karşıt fikirleri tartma gibi bazı yollar da deneyecektir (Superka, 1976; akt. Güven, 2014: 39).

Değer analiz yaklaşımının hedefleri aşağıdaki gibi ifade edilmiştir.

1. Öğrencilere, bir değer kavramını değerlendirmeyi öğretmek
2. Öğrencilerin, söz konusu değer nesnesi hakkında en kalıcı yargıya ulaşmalarına yardımcı olmak.

3. Öğrencilere, nasıl bazı değer kavramları hakkında genel bir değer yargısını paylaşan bir grubun üyesi olunabileceğini öğretmek (Metcalf, 1971 ve Coombs, 1971; akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 74).

Coombs ve Meux, (1999) bu yaklaşımda hedeflere ulaşılabilmesi için karar verme süreçleri kullanılır. Bu süreç altı basamaktan oluşur. Bu basamaklar sırasıyla şunlardır:

1. Değer sorusunu belirleme ve açıklığa kavuşturma
2. Olguları birleştirme
3. Olguları değerlendirme
4. Olguları açıklığa kavuşturma
5. Geçici bir değer kararına erişme
6. Kararda ima edilen değer kuralını test etme (Bacanlı 2000; akt. Kumbasar, 2011: 41)

Değerlerle ilgili sorunları çözmeye çalışan öğrenciler duygularını dahil etmeden karar vermeye çalışmaları değer analiz yaklaşımının ana unsurlarındandır. Comb ve Meux (1971) değerler analizi yaklaşımı için üç nesne sıralar. Bunlar şu şekildedir:

1. Öğrencilerin mantıklı kararlar alabilmeleri için onlara yardımcı olmak gerekir.
2. Öğrencilerin yetenek ve eğilimlerini geliştirmek için, mantıklı değer karar mekanizmalarını oluşturmak gerekir.
3. Grupta kendi aralarında ve diğer üyeler arasındaki değer çatışmalarının nasıl çözüleceği öğretilmelidir (Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 74).

Welton ve Mallon (1999) bu yaklaşım uygulanırken dikkat edilmesi gereken hususları şu şekilde sıralamaktadır.

1. Değer analizi yaklaşımı, öğrenci sayısının az olduğu küçük gruplarda kullanılmalıdır.
2. Öğretmen, öğrencinin ilgisini sürekli kontrol etmelidir.
3. Süreç devam ederken öğrencisinin dikkatinin dağılması durumunda özetleme yapılmalı, şayet çözüme ulaşacak kadar zaman yoksa bu yaklaşıma hiç başlanılmamalıdır (Güven, 2014: 40).

Değer analizi yaklaşımıyla ilgili genel manada şunları söyleyebiliriz, öğrenciler kendilerine telkin edilen öğrenme yerine kendi isteği ve arzusu ile belirli bir sistem dâhilinde mantık süzgecinden geçirerek değerleri öğrenmektedirler.

1.6.4. Ahlaki Sorgulama Yaklaşımı

Bu yaklaşımda özellikle iki bilim insanının görüşlerinden yararlanılmaktadır. Bunlar Piaget ve Kohlberg'tir. Piaget'in ahlak gelişim evreleri üç dönemden oluşmaktadır. Bunlar: Ahlak öncesi evre, dışa bağımlı ahlak evresi ve ahlaki özerklik evresinden oluşmaktadır. Bu dönemleri genel manada yorumlayacak olursak somut işlemler döneminde (6-10 yaş) dışa bağımlı ahlak evresindedir. Yani bu dönem çocuğunun yaptığı cezanın boyutu önemlidir. Örneğin: Çay bardağını kıran bir çocukla sürahi kıran bir çocuğun cezası aynı olmamalıdır. Çay bardağı daha küçük olduğu için daha az ceza almalı sürahi hacim olarak daha büyük olduğu için daha çok ceza almalıdır anlayışı vardır. Bu durum somut işlemler dönemine geçildiğinde değişecektir. Bu değişimde Piaget'e göre 11 yaşından sonra gerçekleşecektir. Soyut işlemler döneminde artık niyete bakılmakta niyeti iyi olanın daha az suçlu olduğu düşünülmektedir.

Kohlberg'in ahlaki gelişim aşamaları “Gelenek Öncesi Düzey”, “Geleneksel Düzey” “Gelenek Ötesi Düzey”dir. Her bir düzey kendi içinde iki alt evreden oluşmaktadır. Kohlberg aşağıda sıralayacağımız araştırmalarını Meksika, ABD, Tayvan ve Türkiye’de yapmıştır (Senemoğlu, 2005: 65-67).

1- Gelenek Öncesi Düzey

Bu düzeyde bireyin gereksinimleri karşılanırken otoriteye yani itaat ve çıkarlar göz önünde bulundurulmaktadır.

a) Ceza ve İtaat Eğilimi

Eylemin iyiliğini ya da kötülüğünü sadece fiziksel sonuçları belirlemektedir (Çinemre, 2012: 29). Bu evrede otorite varsa kural vardır anlayışı hâkimdir. Örneğin kırmızı ışıktaki geçen birey trafik polisi olduğunda kırmızı ışıktaki geçmemesi bu durumu ifade eder.

b) Araçsal Uyum Eğilimi

Burada insan ilişkileri almak ve vermek üzerine düzenlenmiştir. Burada sen beni kollarsan ben de seni kollayacağım anlamında çıkara dayanmaktadır (Çinemre, 2012: 30).

2- Geleneksel Düzey

Birey için aile, grup ve ulusun beklentileri her şeyden önemlidir. Bu beklentiler sonuçları düşünülmezsizin kabul edilir. Sadakat bu evrede büyük önem taşımaktadır (Senemoğlu, 2005: 66). Bu durumda da empati yeteneği de daha gelişmiş olacaktır.

c) Kişiler Arası Uyum Eğilimi

Bu eğilimde başkalarından onay görmenin önemli olmasının yanı sıra onları mutlu etmek onlara yardımcı olmakta ehemmiyet taşımaktadır (Senemoğlu, 2005: 66). Bir öğrencinin teşekkür almak için ders çalışması bu duruma örnek olabilir.

d) Kanun ve Düzen Eğilimi

Bir önceki basamakta başkalarını memnun etme, mutlu etme anlayışı bu basamakta yerini toplumun huzur ve güvenini sürdürmeye yönelik davranışlara bırakır (Çinemre, 2012: 30). İtaat ve ceza eğilimindeki örneği biraz değiştirerek buraya uyarlamamız mümkündür. Kırmızı ışık yanmakta lâkin polis yoktur. Ama ahlak anlayışı bu evrede olan bireyler yine de kırmızı ışıkta durmaktadırlar.

3- Gelenek Sonrası Düzey

Bu dönemde birey, davranışların ahlak ilkelerine göre düzenlenmesi gerektiği düşüncesini kavrar. Bu dönemin sonunda kişi, evrensel ahlak anlayışına göre davranılması yetisine sahip olur (Güven, 2014: 44).

e) Sosyal Sözleşme Eğilimi

Burada 4. basamakta olduğu gibi yasalara koşulsuz bir uyum söz konusu değildir. Gerektiğinde yasaların ve kanunların da değişebileceği inancı hâkimdir. (Çinemre, 2012: 31). “Bu ahlaki gelişim düzeyine, yetişkinlerin ancak %25’den azı gelebilmektedir (Senemoğlu, 2005: 67).

f) Evrensel Ahlak İlkeleri Eğilimi

Bu evrede sistem ve kurallardan daha çok insan hakları, özgürlük, eşitlik, demokrasi gibi ilkeler ön plandadır. Bu basamakta ahlaki sorgulama yalnızca adalet prensibiyle işler. Bu prensiple verilen karar da, mantıki tutarlılık ve evrensellik

özelliklerini taşır. (Çinemre, 2012: 31). Birinin yüzme bilmemesine rağmen onu kurtarmaya çalışması bu duruma örnektir.

1.6.5. Karakter Eğitimi Yaklaşımı

Karakter, bir bireyin kendine özgü yapısı, onu başkalarından ayıran temel özellik, belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen, üstün ana özellik, seçiyе şeklinde tanımlanır (TDK, 2005: 1078). Plato'dan Aristo'ya, Kant ve Dewey'e kadar birçok filozof toplumda karakter eğitiminin yaşamımızda oynadığı rol üzerine çeşitli düşünceler üretme çabası içerisine girmişlerdir (Heslep, 1995; akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 79).

Ülkeler genel olarak tarih boyunca nitelikli, istenen özellikleri barındıran, karakter özelliklerine sahip olan kişiler yetiştirmek isterler. Karakterin kazanılacağı yer aile ve okul olarak düşünülebilir. Bununla beraber karakter eğitiminde temel amaç, bireyin çok küçük yaşlardan itibaren anlayışlı, ahlaki değerleri olan, ilgili ve alakalı, üretken ve kapasitelerini en iyisini yapmak için kullanan, doğru şeylerle meşgul olan hayatın amacını anlayarak yaşayan bireyler yetiştirmektir (Battisitch, 2003; akt. Güven, 2014: 41).

Karakter eğitimi elbette ailede başlar. Ancak okulda devam eder. Bu nedenle okul döneminde bu eğitim çok önemlidir. Okulla beraber öğretmenlerin de öğrencilere tutumu karakter eğitimi noktasında başat vazife görmektedir. Bu konuda Cronbach (1978) okulun karakter eğitimindeki görevlerini şu şekilde sıralamıştır:

- a. Öğrencinin güven içinde olacağı bir çevre hazırlayarak onun duygusal olgunluğa ulaşmasına yardım etmelidir.
- b. Öğrencinin ahlaklı olma arzusunu desteklemelidir.
- c. Karşılaşılan ahlaki çatışmaların akılcı yollarla çözülebileceği öğrencilere öğretilmelidir.
- d. Öğrencileri belli yaşantıların içine sokarak ortaya çıkan ahlaki çatışmaları çözmesi için fırsat sunmalıdır.
- e. Öğrencinin kazandığı bu yaşantılarla, bilinçli olarak ahlaki kavramlara ulaşmasına yardım etmelidir (Cronbach, 1978; akt. Başaran, 1997: 193).

Okullardaki asli unsur elbette öğretmenlerdir. Bu anlamda okulun görevleri olduğu gibi öğretmenlerin bazı görevleri vardır. Bu konuyla ilgili Ryan başarılı bir karakter eğitiminin gerçekleşebilmesi için öğretmenlerin bazı ilkelere dikkat etmesi gerektiğini savunmuş bunu da on maddede açıklamıştır. Bu maddelerde

öğretmenlerin yapması gerekenlerden kısaca şu şekilde bahsedilmiştir: Öğretmenlerin rol model olması, hayattaki yanlış ve doğrularla ilgili öğrencileriyle konuşması, öğretmenlerin öğrencileriyle empati kurması, öğrencilerin ahlaki anlamda gelişimleri sağlayacak uygulamaların yapılması ve öğretmenlerin öğrencileri edebî metinlerle buluşturarak karakter eğitimine yön vermesi gibi ilkeler açıklanmıştır (Ryan, 1999; akt. Akbaş, 2004: 70).

Ayrıca karakter eğitiminin kuramcılarından Lickona'da karakter eğitiminin okul ve sınıf ortamında yön verildiğini düşünmektedir. Bu konuda 11 ilkeden oluşan temel prensipleri ise şu şekildedir:

1. Karakter eğitimi iyi karakterin temeli olarak temel ahlâkî değerleri teşvik eder. Karakter eğitimi başlangıç felsefesi olarak iyi karakterin temellerini oluşturan özen, dürüstlük, adalet, sorumluluk, kendine ve diğerlerine saygı gibi toplumsal mutabakat sağlanmış objektif olarak kabul edilen temel ahlâkî değerleri alır.
2. Karakter düşünme, duygu ve davranışı içerecek kapsamda tanımlanmalıdır. Etkili karakter eğitimi programında karakter, moral yaşamın bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutlarını kapsayacak genişlikte olmalıdır. İyi Karakter temel ahlâkî değerleri anlama, onlar hakkında hassasiyet taşıma ve onlarla iş yapmayı içerir.
3. Etkili karakter eğitimi okul yaşamının tüm basamaklarında temel değerleri teşvik eden maksatlı, inisiyatifli eline alan ve kapsamlı bir yaklaşımı gerektirir. Maksatlı ve inisiyatifli ele alan yaklaşım sadece fırsatların oluşmasını bekleyen bir yaklaşımdan ziyade karakter geliştirmek için üzerinde düşünülmüş yollar planlar.
4. Okul insancıl ve şefkatli bir topluluk olmalıdır. Okulun bizatihi kendisi iyi karakterin vücut bulduğu bir yer olmalıdır. Sınıftaki günlük yaşam kadar koridorlar, kafeterya gibi diğer okul ortamları da temel insanî değerlerin yaşandığı mekânlar olmalıdır.
5. Karakter geliştirmek için öğrenciler ahlâkî aksiyon fırsatlarına ihtiyaç duyarlar. Zihinsel alanda olduğu gibi etik alanında da öğrenciler oluşturmacı öğrencidirler; yani en iyi yaparak öğrenirler. İyi karakter geliştirmek için onlar gerçek yaşamdan günlük etkileşim ve tartışmaları içeren ortamlara ihtiyaçları vardır. Bir işbirlikli öğrenme grubunda işlerin nasıl paylaşılacağı, bahçedeki kavgaların nasıl azaltılacağı gibi gerçek hayat durumlarıyla öğrenciler temel değerlerin gereksinimleri hakkında daha pratik bir tecrübe edinirler.
6. Etkili karakter eğitimi, öğrencileri merkeze alan ve başarılı olmalarına yardımcı olan anlamlı ve teşvik edici akademik müfredatı içerir. Karakter eğitimi ve akademik öğrenme ayrı alanlar gibi algılanmamalıdır. Daha ziyade güçlü ve karşılıklı destekleyici bir ilişki içinde olmalıdırlar. Karakter okullarında öğrencilerin daha fazla çalışmaları ve başarılı olmalarının olasılığı daha fazladır.

7. Karakter eğitimi öğrencilerde iç güdümlü bir motivasyon geliştirme çabası içinde olmalıdır. Öğrenciler iyi karakter geliştirirken ahlâkî yargılarının kendilerine doğru olduğunu söylediklerini yapmak için içsel bir bağlılık geliştirirler. Okulları özellikle disiplin yaklaşımı olarak temel değerleri iç güdümlü bir uygulama çabası içinde olmalıdırlar. Okullar, öğrencilerin sorumlu davranış göstermelerinin gerçek sebeplerinden onları uzaklaştıran dış güdümlü ceza ve ödüllerden kaçınmalıdırlar.

8. Tüm okul personeli, karakter eğitimi için sorumlulukları paylaşan ve aynı temel değerlere bağlı bir öğrenme ve ahlak topluluğu olmalıdır. Burada üç hususun altını çizmek gerekiyor: ilk olarak; öğretmenler, yöneticiler, danışmanlar, memurlar, servis personeli yani kısaca herkes karakter eğitimi çabalarının içinde olmalıdır. İkincisi; öğrencilerin hayatı için öngörülen aynı değer ve normlar, okul topluluğunun yetişkin üyeleri için de geçerli olmalıdır. Üçüncü olarak; okul, ahlaki konular üzerinde personelinin eğilmesi için zaman ayırmalıdır.

9. Karakter eğitimi hem personelden hem de öğrencilerden ahlâkî liderlik gerektirir. Buraya kadar ifade edilen kriterlerin yapılabilmesi için bir lider (müdür veya yardımcısı veya koordinatör öğretmen), bir karakter eğitimi komitesi (uzun erimli planlama ve programın uygulanmasıyla sorumlu) ve öğrenci inisiyatifi (öğrenci kulüpleri, akran çatışma çözme programları vb.) gereklidir.

10. Okul, karakter eğitimi çabalarında ebeveynleri ve çevresel imkanları tam bir partner olarak görmelidir. Ebeveynler çocuklarının ilk ve en önemli ahlâk eğiticileri olduğundan; okul karakter eğitimi ile ilgili temel misyonunu açık bir biçimde ortaya koymalı, sonrasında da karakter eğitimiyle ilgili hedef ve aktivitelerinin her aşamasında aileyle iletişim içinde olmalıdır. Okul, çevresel imkânlardan da –iş dünyası, sivil toplum kuruluşları, medya, yerel yönetimler vb.- karakter eğitiminden faydalanmalıdır.

11. Karakter eğitiminin değerlendirilmesi; okulun karakterini, karakter eğitimsi olarak okulun personelinin işlevselliğini ve öğrencilerin iyi karakter gösterme bağlamını içermelidir. Etkili karakter eğitimi programı aynı zamanda, okulun ne derecede bir karakter topluluğu olduğunu, okul personelinin ne derecede programı uygulama yetkinliğine sahip olduğunu ve öğrencilerin ne derecede temel etik değerleri anladığını, bağlandığını ve onlara göre davrandığını değerlendirecek bir içeriğe sahip olmalıdır (Lickona, 1996; akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 79-80-81-82).

Karakter eğitimiyle ilgili bunlardan başka bakış açıları da bulunmaktadır. Geliştirilen karakter eğitimi programlarındaki farklı bakış açıları şu başlıklar altında toplanabilir:

1. Muhakeme – Alışkanlık: Bazı yaklaşımlar kişinin ahlaki muhakemesi ve düşünmeye vurgu yaparken diğerleri erdemli davranışın alışkanlık haline gelinceye kadar uygulanması üzerinde durmaktadır.

2. “Yüksek” Değerler – “Ara” Değerler: Bazı yaklaşımlarda özdisiplin, cesaret, sadakat ve sebat gibi daha temel değerler öncelenirken diğerlerinde özen, nezaket, arkadaşlık gibi vasıta değerler önemsenmektedir.

3. Bireye Odaklanma – Çevre ve Topluma Odaklanma: Karakter birey için mi? Yoksa grubun norm ve şablonlarına mı oturmalı? Soruları da karakter

eğitiminde farklı perspektiflerin duruşlarını belirlemektedir (Thomas, 1991; akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 82).

Özetle karakter eğitimi sadece sınıf içinde değil, dışında aile de toplumun birçok kesiminde yapılması gereken; bilişsel, duyuşsal ve devinişsel boyutları da içine alan, öğrencilere kazandırılması hususunda da yararlanılması gerekli olan kapsamlı değerler eğitimi yaklaşımıdır (Doğanay, 2009; akt. Güven, 2014: 42).

1.7. DEĞERLER EĞİTİMİNDE GİZİL GÜÇ: ÖRTÜK PROGRAM

Örtük programın Eisner tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır: “Toplantılar, kıyafet düzenlemeleri, öğrenciyi izleme ve diğer bütün kültürel özellikler aracılığıyla okulun öğrencilere dolaylı olarak öğrettiği her şey” olarak tanımlanmıştır (Eisner, 1985; akt. Katılmış, 2010: 67).

Örtük program okulu kapsadığı gibi okulun dışında olan eğitim ve öğretimle ilgili de her şeyi kapsamaktadır. Bu da bir yönüyle değerlerin her yerde ve her şekilde bireye kazandırılması noktasında önem taşımaktadır. Ayrıca örtük programın irticalen gelişmesi bir başka önemli yöndür.

Diğer yaklaşımlarda olduğu gibi örtük programda da model olarak öğretmenler önemli bir kısmı işgal etmektedirler. Öğrenciler, model olarak bir öğretmende şunların olmasını beklemektedirler:

1. Açık, tutarlı ve dürüst mesajlar veren,
2. Üstünlük taslamayan ve asla otoriter olmayan,
3. Yüksek beklentileri açıklayan,
4. Gerçekten dinleyen,
5. Eylemleriyle saatleri yerine getiren,
6. Çalışkan ve öğrencilerin öğrenmesi yönüyle gerçekten duyarlı olan,
7. Saygıyı sürdüren (Williams, 1993: akt. Sarı. 2007: 66).

Özetleyecek olursak, resmî program ne kadar iyi olursa olsun programın öğrencilere ulaşması noktasında yeterli olmayacaktır. Bu anlamda örtük programın işlerliği ön plandadır. Ders programına yapılan eklemeler ahlak ve bazı değerleri kapsayabilir, lâkin öğrencide kalıcı olabilmesi ve toplum içinde de yer bulabilmesi için örtük programın tespiti şarttır (Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 78).

1.8. DEĞERLER EĞİTİMİ VE AİLE

Her insan, bir aile içinde dünyaya gelir. Dolayısıyla bireyler, aile içinde var olurlar ve varlıklarını da bu kurumda devam ettirirler. Bireyler hem ruh sağlığı hem de beden sağlığı için aile en vazgeçilmez mekândır (Yaman, 2016: 81). Görüldüğü gibi toplumların yapı taşı öncelikle ailelerdir. Bu bakımdan değerler eğitiminin de aile de başlaması gayet tabiidir.

Aile içi iletişimde etkili olan temel değerlerin başında sevgili gelmektedir. Sevgisiz bireyler, sağlıklı aileler kuramazlar. O sebeple aile kurumunun temel gıdası karşılıksız sevgi olmalıdır (Yaman, 2016: 91). Çocukların çok küçük yaşlardan itibaren sevgi, saygı vb. değerleri kazanması görüldüğü gibi ailede başlamaktadır.

Çocuk bilişsel ve duygusal kaynaklarını bağımsız olarak yönetme zamanına kadar, ailesinin önem verdiği değerlerine bağlı olarak hayatını devam ettirmektedir (Hökelekli, 2013; akt. Güven, 2014: 79). Başlangıçta sadece ailesini gözlemleyen çocuk zamanla bu değerleri içsel hale getirecek ve karakteri de bu doğrultuda oturmuş olacaktır.

Bu değer yargılarının kazanılması esnasında çocuğun baskıya uğramaması da önemlidir. Çünkü aileler kendi değer yargılarını empoze etmeden, baskı altına almadan, onları kendi yapıları içinde bir değer olarak görüp, onlara saygı duymalıdır. Çocuklara duyulan sevgi ve saygı ortamında onları kendilerine özgü bir değerler sistemi oluşturmaya teşvik etmelidir (Mobaçoğlu, 1998; akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 84). Çocuk hali hazırda bir sürü olan değer sistemi içerisinde özgürce seçmesi ailesi bu konuda yönlendirici olması yeterli olacaktır. Lâkin bazen ailevi değerler ile çocuğun seçmiş olduğu değerler arasında uyumsuzluklar da söz konusu olabilmektedir. Bu durumda da doğal olarak evde çatışma çıkması kaçınılmazdır. Çocuklar bu durumdan olumsuz yönde etkilenmektedirler (Erden, 1998; akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 84).

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi değerler sistemin oluştuğu ilk yer aile olması sebebiyle ailelerin değer eğitimi hususunda uyması gerekli bazı ilkeleri Aydın (2013) şu şekilde sıralamıştır:

1. Aile bireyleri birlikte hareket etmelidir.
2. Kitle iletişim araçlarının zararlarından korunmalıdır.

3. Ahlâkî davranışlar hakkında bilgi verilip açıklama yapılmalıdır.
4. Çocuk kandırılmamalı, verilen söz tutulmalıdır.
5. Sevgi ve şefkatle davranılmalıdır.
6. Hoşgörölü ve yumuşak davranılmalıdır.
7. Çocuk, aşağılanmaktan, olumsuz sıfat ve tanımlamalardan uzak tutulmalıdır.
8. Çocuğa, iyi bir benlik kazandırılmalıdır.
9. Çocuğa, kendine güven duygusu kazandırılmalıdır.
10. Ahlâkî davranışların oluşması çerçevesinde çocuğa her şeyi yasaklamak yerine alternatifler sunulmalıdır.
11. Çocuğun iyi, doğru, güzel davranışları teşvik edilmelidir.
12. İstenmeyen davranışlar düzeltilmelidir.
13. Çocuklar, yaptığı davranışlar üzerine düşündürülmelidir.
14. Çocuğun yaşına uygun olmayan kurallar koyulmamalıdır.
15. Çocuğun duyguları anlaşılmalı çalışılmalıdır.
16. Çocuğun duygularını ifade etmesine imkân verilmelidir.
17. Çocuğa duygularını kontrol etmesi öğretilmelidir.
18. Çocukların soruları ciddiye alınmalıdır.
19. Çocuklar yavaş yavaş iş yapmaya alıştırmalıdır.
20. Çocuğun örnek alabileceği kahraman ve idealler örnek gösterilmelidir.
21. Çocukların korkuları küçümsememelidir.
22. Hikâye ve masallardan yararlanılmalıdır.
23. Atasözleri ve veciz sözlerden yararlanılmalıdır.
24. Çocuk, başkalarıyla kıyaslanmamalıdır.
25. Çocuğun bazı şeyleri kendisinin deneyerek öğrenmesine fırsat vererek girişimciliği desteklenmelidir.
26. İyinin, güzelin, başarının zevki tattırılmalı, kötünün, yanlışın zevki tattırılmamalıdır.
27. İstekler bağıırıp çağırılmadan iletmeye çalışılmalıdır.
28. Yılmadan sabırla eğitime devam edilmelidir.
29. Körü körüne çocuk yetiştirme yöntemlerine bağlanılmamalıdır.
30. Çocuğun bireysel gelişimi, ilgi ve yetenekleri göz önünde bulundurulmalıdır (Aydın 2013; akt. Yılmaz, 2015: 89).

Sonuç olarak çok küçük yaşlardan itibaren sevgi, saygı, hoşgörü vb. değerleri çocuk aile kurumunda öğrenecektir. Bununla beraber doğruyu yanlış ayırt etmeyi yine ailesini gözlemleyerek yani model alarak öğrenecektir. Anlaşıyor ki değerlerin

ana kaynağı aile kurumudur. Bu kurumun sağlam temellere dayanması toplumumuz ve yeni nesiller açısından da oldukça önem arz etmektedir.

1.9. DEĞERLER EĞİTİMİ VE OKUL

Okullar hiçbir zaman sadece akademik anlamda başarısı yüksek öğrenciler yetiştirmek olmamıştır. İnsanlığı ayakta tutan ortak değerlerin, hassasiyetlerin yeni nesillere kazandırılması okulların görevlerindendir (Aydın, 2011; akt. Güven, 2014: 83). Bundan dolayıdır ki okullar sadece öğretimin yapıldığı yerler değil aynı zamanda da eğitimin yapıldığı yerlerdendir. Ayrıca değerler eğitimin de etkili ve verimli geçmesi noktasında da okullarımıza büyük görevler düşmektedir.

Değer verme süreci aynı zamanda değer tanımı da bağlıdır. Raths'e göre bir şeyin değer olarak nitelendirilebilmesi için değer yedi kritere uygun olması gerektiğini söylemiştir. Bunlar:

1. Alternatiflerden seçilmiş olma.
2. Sonuçları üzerinde iyice düşündükten sonra seçilmiş olma.
3. Özgürce seçilmiş olma.
4. Değer verilmiş ve üzerine titrenmiş olma.
5. Toplumca onaylanmış olma.
6. Davranış haline getirme.
7. Davranışı tekrar tekrar ve tutarlıca yerine getirmiş olma (Whitney, 1986; akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 91).

Öğrencilerin gerekli bilgi, beceri ve alt yapıyla donattıktan sonra değerleri de içselleştirilmesi gerekmektedir. Bu noktada da okullar önemli bir işleve sahiptir.

Okullarda değer konusu üzerinde bir tartışma ortamı hâkimdir. Dilmaç (2016) okullara herkes değer yüklemekte lâkin gerekli açıklamalar yapılmamaktadır. Okullarda değerlerin durumu şu şekildedir:

1. Değerlerin ve karakterin okullardaki rolü devamlı tartışmalıdır.
2. Her öğretmen açık olsun veya olmasın değer ve ahlak öğretin bundan kaçınmak imkânsızdır.
3. Toplumun değer öğretimiyle ilgili görüşleri nadiren tutarlıdır.
4. Karakter eğitimi, değerler ve değer kazanma sürecini kapsar.
5. Örtük program öğretiminin en güçlü aracıdır (Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 96).

Görüldüğü gibi okulların değer konusuyla ilgili önemli bir vazife üstlenmiştir. Okulların değer konusuyla ne kadar ilintili olduğunu ispatlar nitelikte önemli bir araştırma sonucu da bulunmaktadır. Ankara Üniversitesi Kriminoloji Enstitüsü 1947 – 1953 yılları arasında 1000 mükerrer suçlu üzerinde yaptığı araştırmada eğitim düzeyi ve suçluluk arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Araştırma sonuçlarına gelince 1000 suçludan 576 kişinin hiç okula gitmediği saptanmıştır. Bu suçlulardan Hiç okuma yazma bilmeyenlerin sayısı 481, yalnız okuma bilenlerin sayısı 26, okuma yazma bilenlerin sayısı da 485’dir. Bu suçlular içinde lise öğrenimi görenlerin sayısı 19’dur. Yüksek öğrenim gören suçlu yoktur (Yavuzer, 1998; akt. Yılmaz, 2015: 56). Araştırma okulların suç oranıyla ilişkisini ortaya koyması yönüyle önemlidir. İfade edildiği gibi okul düzeyi arttıkça suçluluk oranı düşmektedir.

1.10. DEĞERLER EĞİTİMİ VE ÖĞRETMENİN ROLÜ

Değer eğitimleri ailede başladığında nasıl anne ve baba rol model oluyorsa okulda da öğretmenler rol model olmaktadır. Bu sebeple öğretmenlerin sınıf içindeki tutum ve davranışları çok önemlidir. Öğretmenlerin sınıf içinde adaletli davranması, tutarlı olması; ayrıca dürüstlük, sabır ve hoşgörüyü ifade edecek tavra sahip olması öğrencilerin bu değerleri kazanması açısından büyük öneme sahiptir.

Ders içinde bir öğretmen öğrencilerine tutarlı ve dürüst olmasını istiyor, fakat kendisi davranışlarıyla bunlara dikkat etmiyorsa öğrencilerin bu değeri kazanması zor olacaktır. Tıpkı sigara içen birinin sigara sağlığa zararlı demesi gibi bir durum söz konusudur.

Öğretmenler eğitim uygulamalarında ve değerlerin gelişimiyle ilgilenirken, bilişsel stratejileri ve eleştirel düşünme için gerekli stratejiler üzerinde odaklanırlar. Sınıfta değerlerin aktarımında hem katılımcı hem de rehber olarak rol oynarlar. (Veugelers, 2000; akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 97) Buradan da anlaşılacağı gibi öğretmenler sadece değeri aktarmaz, değeri yaparak ve yaşayarak öğrencilere rol model olurlar.

Lickona’nın öğretmenler için tavsiyelerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Model, rehber olarak davranmak,
2. Ahlaki bir topluluk oluşturmak,
3. Ahlaki bir disiplin oluşturmak,

4. Demokratik bir sınıf ortamı oluşturmak,
5. Müfredat aracılığıyla değerleri öğretmek,
6. İşbirlikçi öğrenme uygulamak,
7. Sanat bilinci geliştirmek,
8. Ahlaki yansıtımı teşvik etmek,
9. Uyuşmazlıklar için çözüm öğretmek,
10. Okulda pozitif ahlaki kültür oluşturmak,
11. Ebeveynlerle arkadaşlık geliştirmek (Lickona, 1992; akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 99).

Bu konu hakkında Titus (1994) da öğretmenlere bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Onları da şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Her bir öğrenciyi bir bütün olarak değerlendirerek onun bilgi, davranış ve duygularından hareket etmek.
2. Öğrenciyi değerler konusunda cesaretlendirerek şeref, onur, erdem gibi örnek olabilecek kavramları alıntılardan ve özlü sözlerden yararlanarak kullanmak.
3. Öğrencileri, becerilerini geliştirebilmek için, akran baskısından kurtarmak.
4. Öğrencilerin saygısız ve etik olmayan davranışlarını olumlu bir dille düzeltmek.
5. Öğrencilerin heterojen gruplarla birlikte işbirliği yapmalarını sağlamak (Titus, 1994; akt. Güven, 2014: 82).

Ayrıca değerler eğitiminin daha etkili ve nitelikli yapılabilmesi için öğretmenler değerlerle ilgili yeterli alt yapıya sahip olması gerekmektedir. Bu sebeple Milli Eğitim Bakanlığının yapacağı hizmet içi eğitimler önemlidir (Güven, 2014: 82).

1.11. TÜRK MİLLİ EĞİTİM SİSTEMİNDE DEĞERLER

Milli Eğitimin Genel amaçlarında milli, manevi, ahlaki, tarihi, kültürel, sosyal, estetik ve sanatsal değerlere önem vermelerini sağlamak; milli duygu ve düşüncelerini güçlendirmek olduğu belirtilmiştir. O halde kanunda da belirtildiği gibi değerlerin sağlanması önemlidir.

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda bireylerimizin kazanması gereken değerler şu şekilde ifade edilmiştir (Yılmaz, 2015: 60):

Türk milletinin bütün fertleri:

1. Atatürk inkılâplarına bağlıdır.
2. Anayasanın başlangıcında ifadesini bulan Türk Milliyetçiliğine bağlıdır.

3. Türk Milletinin milli değerlerini benimser, korur ve geliştirir.
4. Türk Milletinin ahlâkî değerlerini benimser, korur ve geliştirir.
5. Türk Milletinin insani değerlerini benimser, korur ve geliştirir.
6. Türk Milletinin manevi değerlerini benimser, korur ve geliştirir.
7. Türk Milletinin kültürel değerlerini benimser, korur ve geliştirir.
8. Ailesini sever ve daima yüceltmeye çalışır.
9. Vatanını sever ve daima yüceltmeye çalışır.
10. Milletini sever ve daima yüceltmeye çalışır.
11. Ahlâkî bakımdan dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş kişiliğe sahiptir.
12. Ahlâkî bakımdan dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş karaktere sahiptir.
13. Ruh bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş kişiliğe sahiptir.
14. Ruh bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş karaktere sahiptir.
15. Duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş kişiliğe sahiptir.
16. Duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş karaktere sahiptir.
17. Geniş bir dünya görüşüne sahiptir.
18. Kişiliğe değer verir.
19. Teşebbüse değer verir.
20. Topluma karşı sorumluluk duyar.
21. Birlikte iş görme alışkanlığına sahiptir.

Millî Eğitim Bakanlığı değerler eğitimi konusunda okullarda bu değerlerin nasıl yapılacağına dair bir genelge yayımlamıştır. 2010/53 sayılı genelge de şöyle geçmektedir (Yaman, 2012: 20-21).

Günümüzde küreselleşme; siyasî, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda pek çok gelişmeye imkân sağlarken bir taraftan da toplumsal yaşamı tehdit eden risk ve sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bireyi, aileyi, yaşadığımız toplumu ve dünyayı tehdit eden risk ve sorunların çözümünde, toplumsal yaşantımızın temel yapısını oluşturan millî, manevî, sosyal, ahlakî ve kültürel değerlerimizden olan yardımlaşma, dayanışma, hoşgörü, misafirperverlik, vatanseverlik, doğruluk, iyilik, temizlik, çalışkanlık, dürüstlük, sevgi, saygı, duyarlı olma, adil olma, paylaşımcı olma gibi kazanımlarımız en önemli referans kaynağımızdır.

Eğitimim sistemimiz öğrencilerimize; bilgi, beceri, tutum kazandırmanın yanında onların dengeli, sağlıklı, gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip, temel ve insani değerleri kazanmış iyi insan, iyi vatandaş olarak yetişmelerini sağlamak görevini üstlenmiştir. Toplumsal hayatı oluşturan, insanları birbirine bağlayan,

gelişmeyi, mutluluğu ve huzuru sağlayan, risk ve tehditlerden koruyan ahlakî, insani, sosyal, manevî değerlerimizin tüm bireylere kazandırılmasında en önemli etken eğitimidir. Bu kazanımların öğrencilerimize aktarılması da değerler eğitimi oluşturmaktadır.

Bakanlığımız, değerlerimizi geliştirmeyi temel alan kültürel birikimimizi, 2003 yılından itibaren geliştirilen öğretim programlarına yansıtılmıştır. Uygulamaya konulan programlarımızın temel öğeleri arasında değerlerimize de yer verilmiştir. Dolayısıyla öğrencilerimizin bir taraftan yüksek düzeydeki kazanımlarımız olan değerlerimizi yaşamalarını sağlayarak toplumsal dayanışma ve bütünleşmeye katkı sağlamaktadırlar. Diğer taraftan da bu kazanımlarımızın gelecek nesillere aktarılmasındaki önemli görevi yerine getirerek artan ve değişen risk ve tehditlerden bireysel ve toplumsal korunmayı sağlamak amaçlanmaktadır.

Her öğrencinin biricik ve tek olmasını, bu tek ve biriciklerin çoklar olabilmesini ve yine çoklar içinde özel olmayı sağlayan okulun bir yaşam merkezi olarak; her öğrencinin ayrı bir değer olduğunu kabul etmesi “Değerler Eğitiminde” bireyin değerler alanı oluşturmasını sağlayacaktır.

Değerler eğitimi toplumun tümünü ilgilendirdiğinden çok boyutlu ele alınması gerekmektedir. Bu açıdan eğitim sistemini oluşturan tüm unsurların bu konuda duyarlılık ve bilinç kazanmasına ihtiyaç vardır. Öğretmenlerimizin de öğrencilerimize değerlerimizi kazandırmada öncü rol ve görevleri de bulunmaktadır.

Bu bağlamda; 2010 - 2011 Eğitim – Öğretim yılının ilk haftasında; Bakanlığımıza bağlı tüm resmi ve özel örgün eğitim kurumlarının bütün sınıf ve şubelerinde yukarıdaki esaslar doğrultusunda değerlerimizle ilgili olarak öğrencilerimizin yeterliliklerini artırmak ve bunların davranışlara yansımaları sağlamak amacıyla etkinlikler yapılacaktır.

Bu genelgenin ekinde ise, değerler eğitiminde yapılacak etkinliklere dair bir öneri listesi oluşturulmuştur (Yaman, 2012: 22-23):

1. Büyük öğrencilerin küçük öğrencilere dersler ve okul içi etkinliklerde rehberlik yapmalarını sağlayacak programların rehber öğretmenler eşlinde oluşturulması
2. Alt sınıflardaki öğrencilere yönelik olarak “Nasıl iyi, doğru, hoşgörülü ve başarılı olursun?” konulu bir mektubun yazılması

3. Okulda rol model olma, yaratıcı etkinlikler vb. faaliyetlerde bulunan öğretmenlerin diğer sınıflarda etkinlik yapmalarının sağlanması
4. Gönüllülük esasına göre öğretmen, öğrenci ve diğer okul personelinin müzik, şiir, tiyatro vb. yeteneklerini gösterebilecekleri ortamlar oluşturularak yeteneklerinin taltif edilmesi
5. Bütün paydaşlar (okul idaresi, öğretmen, öğrenci, aile vb.) arasında karşılıklı güven, hoşgörü ve dürüstlük ilkelerine dayanan bir sözleşme yapılması, her türlü iletişimde olumlu ve güler yüzlü davranılması
6. Öğrencilerin çözmek istedikleri soruları kağıda yazmaları ve öğretmen rehberliğinde seçilen sorunların çözümüne yönelik beyin fırtınası yapılması
7. Öğrencinin kendisinin ve arkadaşlarının iyi örnek gösterilebilecek davranışlarını sınıf ortamında paylaşması ve her bir iyi örneğin sınıf panosuna yerleştirilecek ağaca yaprak olacak şekilde yaptırılması
8. Her öğrencinin sınıfındaki arkadaşlarının takdir ettiği veya beğendiği davranışlarını yazılı veya sözlü olarak sınıfla paylaşmasının sağlanması
9. Bütün sınıflarda öğretmen ve öğrencilerin sınıf içinde uyulması beklenen davranışlar listesini birlikte belirlemesi ve bu listenin sınıfın uygun bir yerinde ilan edilmesi
10. Ders etkinlikleri kapsamında tarihe damgasını vuran kişilerin insanlığa katkıları konusunda senaryo yazılması
11. Değerlerimizin gelişimine hizmet etmiş şahsiyetlerin – fikir insanlarının araştırılması sınıfla paylaşılması
12. Toplum hizmeti çalışmalarını tanıma ve bu çalışmalarda bulunma
13. Resim, şiir, kompozisyon, öykü, film, seyahat, tiyatro, drama etkinlik günleri vb. yarışmalar yapılması
14. Sevgi, barış, hoşgörü, yardımlaşma ve dayanışma konulu şarkıları içeren konserler düzenlenmesi
15. Değerlerimizi konu alan panel, konferans, açık oturum, seminer, şiir dinletileri ile okul gazetesi çıkarılması, afiş ve slogan hazırlanması
16. Geliri yardım kuruluşlarına verilmek üzere kermes (yiyecek, içecek ve teknoloji tasarım dersinde yapılan ürünlerin satılması), yardım organizasyonları, doğum günü ve özel günlerde ziyaretler düzenlenmesi
17. Değerlerimizi konusunda paylaşımı ve katılımı sağlamak amacıyla bir web sayfası oluşturulması

Son yıllarda meydana gelen toplum içindeki yozlaşma bizi değerlerimize sıkı sıkıya sarılmaya itmiştir. 2010 yılında yapılan 18. Milli Eğitim Şûrası'nda "Eğitimin 2023 Vizyonu" kapsamında "Değerler Eğitimi"nden bahsedilmiş, ayrıca bu konuyla ilgili okullarda etkinlikler yapılması istenmiştir. Şûra'da; spor, sanat, beceri ve değerler eğitimi başlığı altında alınan 20, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39 ve 42. maddelerinde değerler eğitimi şu şekilde yer almıştır:

- a. “Sanat İnsanı Yetiştirme Projesi” ve “Değerler ve Eğitimi Projesi” hazırlanarak uygulamaya konulmalıdır.
- b. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından, çocuklarımızın ve gençlerimizin sahip olduğu değerleri belirlemeye yönelik ülke çapında alan araştırması yapılmalı ve bu araştırma her 4 yılda bir güncellenmelidir.
- c. Öğretim programlarında, değerler eğitiminde değer aktarımı yerine ulusal ve evrensel değerler birlikte düşünülerek farkındalık kazandıracak yaklaşımlara öncelik verilmelidir.
- ç. Değerin bir tercih olduğu ve toplumların benzer tercihlere sahip kişilerden oluştuğu vurgulanarak öğretmenlere değer eğitimi bilinci kazandırılmalıdır.
- d. Öğretmen yetiştiren tüm programlara değerler eğitimine yönelik bir ders konulmalı ve sistemdeki öğretmenlerin hizmet içi eğitim programlarında değerler eğitimine yer verilmelidir.
- e. Ortak değerlerin vurgulanması ve değer farklılıklarının zenginlik olduğu bilincinin kazandırılması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
- f. Tüm eğitim-öğretim kademelerinde değerler eğitimine yönelik, STK’larla iş birliği yapılarak alan öğretmenlerinin ortak kullanabileceği program ve materyal geliştirilmelidir.
- g. Değerler eğitimine, okul öncesinden başlayarak yaygın eğitim dâhil olmak üzere eğitim öğretimin her kademesinde, tüm dersler ve okul kültürü içerisinde yer verilmeli ve bu konuda öğretmen, yönetici, öğrenci, aile ve çevre ile iş birliğine gidilmeli, farkındalık oluşturulması için kitle iletişim araçlarından faydalanılması amacıyla gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
- h. Ödüllendirme kriterlerinde, değerler eğitimi açısından örnek davranışlar sergileyen öğrencilere yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.
- ı. Medya ve değerler eğitimi ilişkisi konusunda farkındalık kazandırmaya yönelik araştırma ve eğitim çalışmalarına önem verilmeli; bu konuda gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- i. Öğrencilerin akademik başarıları yanında değerlerin oluşumunda önemli yeri olan duygusal, sosyal ve ruhsal zekâ gelişimlerine yönelik de yatırım yapılmalıdır.
- j. Değerler eğitimi konusunda önemli işlev gören “din kültürü ve ahlak bilgisi” dersi çoğulcu bir anlayışla tüm öğretim kurumlarında daha etkin olarak okutulmalıdır.
- k. Anayasa’nın 24. maddesinin “Din kültürü ve ahlak eğitimi-öğretimi devletin gözetimi ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitimi öğretimi ancak kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcilerinin talebine bağlıdır.” hükmü gereğince isteyen anne ve babaların çocuklarının ahlaki ve manevi değerlerini geliştirmelerine yardımcı olmak amacıyla seçmeli din eğitimi verilebilmesi için düzenlemeler yapılmalıdır.
(https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29170222_18_sura.pdf
Erişim Tarihi: 19/02/2019)

Yukarıda alınan kararlardan da anlaşılacağı üzere Milli Eğitim Bakanlığı “Değerler Eğitimi” son derece ehemmiyet vermektedir. Özellikler 18. Milli Eğitim

Şûrası'nda alınan kararlar bu durumu desteklemektedir. Ayrıca Şûra'dan sonra yayımlanan 2010/53 sayılı genelgede 18. Milli Eğitim Şûrası'nı destekler nitelikte etkinlikler yayınlanmıştır.

1.12. TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARI VE DEĞERLER EĞİTİMİ

İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programında “Türkçe öğrenimi; anlama, yorumlama, iletişim kurma becerilerinin gelişmesine yönelik olan dinleme / izleme, konuşma, okuma, yazma temel dil becerileri ile dil bilgisinden oluşur” (MEB, 2006: 2). Görüldüğü gibi Türkçe dersi dört ana beceri etrafında oluşmaktadır. Haliyle değerlerin programlara yansıtılması da bu minvalde gerçekleşecektir.

2017 yılına gelene kadar Türkçe Dersi Öğretim Program'larında (İlkokul ve Ortaokul 1,2,3,4,5,6,7 ve 8. Sınıflar) değerlerden söz edilmişse de ayrı bir başlık altında verilmemiştir. Fakat 2017 yılı itibariyle Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda 'değerler' başlığı ayrıca yer almıştır. Bu da bizlere gösteriyor ki değerler eğitiminin her geçen gün önemi daha da artırmaktadır.

2005 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda değerler eğitimine doğrudan yer verilmemiş, fakat örtük bir biçimde programda şu şekilde yer almıştır:

Türkçe Dersi Öğretim Programı'yla dinlediklerini, izlediklerini ve okuduklarını anlayan; duygu, düşünce ve hayallerini anlatan; eleştirel ve yaratıcı düşünen, sorumluluk üstlenen, girişimci, çevresiyle uyumlu, olay, durum ve bilgileri kendi birikimlerinden hareketle araştırma, sorgulama, eleştirme ve yorumlamayı alışkanlık haline getiren, estetik zevk kazanmış ve millî değerlere duyarlı bireyler yetiştirilmesi amaçlanmıştır (MEB, 2005: 3).

Ayrıca yine aynı programın 9,10 ve 11. maddelerinde de değerlerle ilgili şu cümlelere yer verilmiştir:

Madde 9: Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla milli ve evrensel değerleri tanımaları

Madde 10: Hoşgörülü, insan haklarına saygılı, yurt ve dünya sorunlarına duyarlı olmaları çözümler üretmeleri,

Madde 11: Millî, manevî ve ahlakî değerlere önem vermeleri ve bu değerlerle ilgili duygu ve düşüncelerini güçlendirmeleri amaçlanmaktadır (MEB, 2005: 4).

2018 yılına gelindiğinde ise Öğretim Programlarının Perspektifi başlığı altında şu ifadelere yer verilmiştir:

Eğitim sistemimizin temel amacı değerlerimiz ve yetkinliklerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirmektir. Bilgi, beceri ve davranışlar öğretim programlarıyla kazandırılmaya çalışılırken değerlerimiz ve yetkinlikler bu bilgi, beceri ve davranışların arasındaki bütünlüğü kuran bağlantı ve ufuk işlevi görmektedir. Değerlerimiz toplumumuzun millî ve manevî kaynaklarından damıtılarak dünden bugüne ulaşmış ve yarınlarımıza aktaracağımız öz mirasımızdır. Yetkinlikler ise bu mirasın hayata ve insanlık ailesine katılmasını ve katkı vermesini sağlayan eylemsel bütünlüklerimizdir. Bu yönüyle değerlerimiz ve yetkinlikler birbirinden ayrılmaz bir şekilde teori-pratik bütünlüğündeki asli parçamızı oluşturur. Güncellik içinde öğrenme öğretme süreçleriyle kazandırmaya çalıştığımız bilgi, beceri ve davranışlar ise bizi biz yapan değerlerimizin ve yetkinliklerin günün şartları içinde görünürlik kazanma araç ve platformlarıdır; günün şartları içinde değişiklik gösterebilir yapısıyla arızidir ve bu sebeple de sürekli gözden geçirmelerle güncellenir, yenilenir (MEB, 2018: 4).

Görüldüğü gibi değerlerimizi korumamızı ve bunu da yeni nesillere aktarmamız beklenmektedir.

2018 yılı Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda ayrı bir başlık bulan “değerler” şu cümlelerle ifade edilmiştir:

Değerlerimiz öğretim programlarının perspektifini oluşturan ilkeler toplamıdır. Kökleri geleneklerimiz ve dünümüz içinde, gövdesi ve dalları bu köklerden beslenerek bugünüme ve yarınlarımıza uzanmaktadır. Temel insani özelliklerimizi oluşturan değerlerimiz, hayatımızın rutin akışında ve karşılaştığımız sorunlarla başa çıkmada eyleme geçmemizi sağlayan kudretin ve gücün kaynağıdır.

Bir toplumun geleceğinin, değerlerini benimsemiş ve bu değerleri sahip olduğu yetkinliklerle ete kemiğe büründüren insanlarına bağlı olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Bundan dolayı eğitim sistemimiz her bir üyesine uygun ahlaki kararlar alma ve bunları davranışlarında sergileme yeterliliğini kazandırma amacıyla hareket eder. Eğitim sistemi sadece akademik açıdan başarılı, belirlenmiş bazı bilgi, beceri ve davranışları kazandıran bir yapı değildir. Temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek asli görevidir; yeni neslin değerlerini, alışkanlıklarını ve davranışlarını etkileyebilmelidir. Eğitim sistemi değerleri kazandırma amacı çerçevesindeki işlevini, öğretim programlarını da kapsayan eğitim programıyla yerine getirir. “Eğitim programı”; öğretim programları, öğrenme öğretme ortamları, eğitim araç gereçleri, ders dışı etkinlikler, mevzuat gibi eğitim sisteminin tüm unsurları göz önünde bulundurularak oluşturulur. Öğretim programlarında bu anlayışla değerlerimiz, ayrı bir program veya öğrenme alanı, ünite, konu vb. olarak görülmemiştir. Tam aksine bütün eğitim sürecinin nihai gayesi ve ruhu olan değerlerimiz, öğretim programlarının her birinde ve her bir biriminde yer almıştır (MEB, 2018: 4).

Yine aynı programda “kök değerlerimiz” ifadesiyle olarak şu değerlerin adı yer almıştır: adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik. Programda görüldüğü gibi hem ayrı bir başlık açılmış hem de öncelikli değerlerin isimleri de programda kendine yer bulmuştur. 2018 yılı Türkçe Dersi Öğretim Programı bu yönüyle önem taşımaktadır.

2018 yılı Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın özel amaçlar bölümünün son iki maddesinde değerlerimizle ilgili şu cümlelere yer verilmiştir:

- a. Millî, manevî, ahlakî, tarihî, kültürel, sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması, millî duygu ve düşüncelerinin güçlendirilmesi
- b. Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla estetik ve sanatsal değerleri fark etmelerinin ve benimsemelerinin sağlanması amaçlanmıştır (MEB, 2018: 8).

2018 yılı Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda 16 tema verilmiştir. Bu temalardan her sınıf düzeyinde 8 tema işlenmesi ön görülmüştür. 8 tema içerisinde de “Erdemler”, “Millî Kültürümüz”, “Millî Mücadele ve Atatürk” temalarının her sınıf düzeyinde işlenmesi zorunlu olduğu belirtilmiştir. Bu temalardan bazıları değerlerimizle ilgili olup bu temalarla ilgili konu önerileri de verilmiştir. Programda, değerlerimizle ilgili bazı tema ve konu önerileri şu şekilde ifade edilmiştir:

ERDEMLER: ahlak, alçakgönüllülük, azim, cömertlik, dayanışma, dostluk, dürüstlük, güven, iyilikseverlik, kardeşlik, merhamet, paylaşma, sabır, sadakat, saygı, sevgi, sılayırahim, vefa, vicdanlı olmak, yardımlaşma vb.

MİLLÎ KÜLTÜRÜMÜZ: aile, bayrak, büyüklerimiz, dinî bayramlar, gelenekler, geleneksel sporlar, insan ilişkileri, kültürel miras, mekânlar, millî bayramlar, şehirlerimiz, sıra, tarihî mekânlar, tarihî şahsiyetler, tarihî eserlerimiz, Türkçe, vakıf kültürü, vatan, yurdumuz vb.

MİLLÎ MÜCADELE VE ATATÜRK: 15 Temmuz, Atatürk, Çanakkale, cesaret, Cumhuriyet, fedakârlık, gazilik, İstiklâl Marşı, kahramanlık, Kut'ülAmare, millî egemenlik, millî irade, millî kimlik, millî mücadele, Sarıkamış Harekâtı, şehitlik, vatanseverlik vb.

DUYGULAR bağışlama, beğenme, duygu yönetimi, heyecan, kaygı, kıskançlık, korku, mutluluk, özlem, sevgi, sitem, takdir etme, umut, üzüntü, veda, yalnızlık vb.

VATANDAŞLIK adalet, alın teri, çalışma, emek, eşitlik, göç, göçmenlik, görev bilinci, hukukun üstünlüğü, iş birliği, mültecilik, özgürlük, paylaşma, sorumluluk, üretme, vergi bilinci vb. (MEB, 2018: 16-17).

Ayrıca Güven (2014: 89) Türkçe derslerinde sevgi, saygı, hoşgörü, iyilik yapmak, dürüstlük, barış, sorumluluk, ulusal değerler ve özgüven gibi değerleri de önermektedir.

2018 yılı Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda ders kitaplarına alınacak metinlerin nitelikleri de verilmiştir. Bu niteliklerden 1, 7 ve 9. maddelerin değerlerle ilgili olduğu görülmektedir. Bu maddeler de değerler şu şekilde ifade edilmiştir:

1.Madde: Ders kitaplarına alanda yaygın olarak kabul görmüş yazar ve eserlerden, edebî ve kültürel değer taşıyan metinler alınmalıdır. Türk cumhuriyetleri ve Balkan Türkleri edebiyatlarından eserlere yer verilmelidir.

7. Madde: Ders kitabında temaları destekler nitelikte edebî ve estetik değer taşıyan serbest okuma metinlerine yer verilmelidir.

9. Madde: Metinlerdeki eğitsel yönden uygun olmayan ifadeler (argo ve küfür, olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlar, cinsellik, şiddet vb. içeren unsurlar) metnin bütünlüğünü bozmamak kaydıyla çıkarılmalıdır (MEB, 2018, s.19).

Sonuç olarak yukarıdaki maddelerde görüldüğü üzere edebî değer, kültürel değer ve estetik unsurlarının üzerinde durulmuştur. Kitaplarımızda bu unsurlara yer vermenin önemine değinilmiştir. “Gerek ilkokul, gerekse ortaokulda öğrencilerin değerleri kavramalarında öğretmene en büyük yardımcı eğitim araç gereci, ders kitabıdır. Türkçe derslerinde de Türkçe öğretim programında yer alan hedef ve kazanımlara ulaşmada özellikle ders kitaplarında yer alan metinlerden yararlanılır”(Güven, 2014: 89). Türkçe derslerinde ve Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde önemli olan metinlerdir. Metinlerde anlatılanlar çocuklara doğrudan doğruya değer kazandırması yönüyle önem taşımaktadır. Örneğin bir çocuğa yalan söyleme demek yerine o çocuğa Ömer Seyfettin’in “Kaşığı” öyküsünü okuttuğumuzda yalanın kötü sonuçlar doğurduğuna şahit olacaktır. Böylece çocuklarımıza vermek istediğimiz değerler çocuklarda daha çabuk ve kolay içselleşecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

EDEBİYAT, ROMAN VE ÜLKER KÖKSAL

1. EDEBİYAT VE EĞİTİM İLİŞKİSİ

Edebiyatın ve sanatın geçmişi yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. İnsanlara yol göstermek, onlara bir şeyler katmak için kullanılan en etkili araçlardan birisi de şüphesiz edebiyattır. Edebiyatın, romanın ve sanatın değerleri aktarmadaki rolü çok önemlidir. Biz bu başlık altında edebiyatın değerleri aktarmada üstlendiği role, romanın tanımına ve özelliklerine, çocuk edebiyatında romanın yerine değineceğiz. Ayrıca çocuk romanlarının sağladığı katkılara ve Türk edebiyatında romanın tarihi seyri içerisinde geldiği noktalardan bahsedeceğiz.

2. EDEBİYATIN DEĞERLERİ AKTARMADA ÜSTLENDİĞİ ROL

(Uçan, 2015: 65) Sanatın tanımını şu şekilde ifade etmiştir: “Sanat dallarının bir ucunda yalnızca bir yararın sağlanmasına yönelik ürünler, öteki ucunda yalnızca estetik haz ya da güzellik duygusu uyandırmaya yönelik ürünler bulunur.” Edebî metinler bu ikisi arasında bulunduğu gibi hem fayda amacını gidermekte hem de bireylere estetik haz sağlamaktadır. Fayda amacını ise daha çok eğitim noktasında görmekteyiz. Bunların başında da değerler gelmektedir.

Edebiyat tarihimize baktığımızda en çok tartışılan konulardan birisi de sanat toplum için mi yoksa sanat sanat için mi olmalı sorusudur. Servet-i Fünun sanatçılarına baktığımızda sanat sanat için anlayışını savunmuşlardır. Ortalama 11 yıl gibi kısa bir süre sonra ise Milli edebiyat sanatçılarımız sanat toplum için anlayışını savunmuşlardır. Baktığımızda “ister sanatı toplum için savunmuş olsunlar isterse sanatı sanat için savunmuş olsunlar eğitim insanın şekillenmesinde onun bir kalıba girmesinde son derece etkilidir” (Uçan, 2015: 66).

Edebiyat sözcüğü Arapça “edb” kelimesinden gelmektedir. “Edb” sözcüğü ahlakı işaret ettiği gibi dolaylı olarak değerleri de içerisine almaktadır. Edep sözcüğü Arapçada şu anlamlara gelmektedir: “ 1. Halk arasında hüküm süren en güzel ahlak. 2. İnsanı fenalıklardan sakındırıp iyiliğe sevk eden meleke. 3. Güzel huy ve hayırlı

amel. Yine bu kelime İslamiyet'ten sonra Araplara has ilimleri içine alan bir terim olarak kullanılmıştır (Bilgegil, 1989: 1). Görüldüğü gibi sözcüğün anlamında ahlak anlamına vurgu yapılmıştır. Ahlak ve değerlerin iç içe olduğunu düşündüğümüz de edebiyat sözcüğü hem yazınsal alanda olsun hem de sözlü alanda olsun değerlerimizin aktarılmasında önemli bir rol üstlenmektedir.

Edebiyat sözcüğünün Türkçe Sözlük'te karşılığı şu şekildedir: “Olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı” (TDK, 2005: 600). Tanımda da görüldüğü gibi malzemesi dil olan duygu ve hayalleri yazılı ve sözlü aktaran bir sanattır edebiyat. “Sanat öğretmez, sezdirir, hissettirir, çağrıştırır; kendine özgü bir düşündürme, hatırlatma biçimi vardır” (Aktaş, 2013: 29). Sanat belki doğrudan öğretmez ama sezdirir ve kendine özgü yöntemlerle bizlere hatırlatır. Edebî metinlerde işte böyledir. Öğretici metinlerde olduğu gibi her şeyi doğrudan aktarmaz. Ama daha çok bize sezdirmek ister. Uçan (2006: 29) bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: “İnsanın soyut yanını, ruhsal yapısını, insanı ilgilendiren soyut kavramları, şefkat veya sevgiyi, acımasızlığı veya merhameti, yazınsal ürünlerden öğrenebilir hissedebiliriz. Cimriliği Grandet Baba'dan, çocuklarına karşı şefkati *Goriot Baba*'dan, acımasızlığı ve entrikayı Dostoyevski'den, doğa sevgisini Mustafa Kutlu'nun *Beyhude Ömrüm*'deki oyuncusu Yadigârdan, yalnızlığı *Kaldırımlar* şiirinden öğrenebiliriz.” Uçan'ın da söylediği gibi yazınsal metinlerdeki bir cümle bile bizlere çok farklı yeni ufuklar açabilir bize katkıları çok büyük olabilir. Bu anlamda edebî metinlerin değerleri bizlere sezdirmesi yönü büyük önem arz etmektedir.

Buna benzer örnekleri televizyon ve dizi kahramanlarından hareketle de vermek mümkündür. Çocuklar izlediği bir filmin kahramanından ya da oynadığı bir oyundaki karakterden etkilenebilmekte hatta onun gibi olmaya çalışabilmektedir. Burada olumlu örneklerde sorun yoktur. Lâkin olumsuz kahraman ve oyunlar çocukların kişilik gelişimlerini ciddi derecede zarar verebilmektedir. Her ne kadar bunlar bir edebî metin olmasa da sanatsal yapıtlardır. Bu nedenle çocukların ve gençlerin değerler noktasında takip edilmesi olumlu örneklerle karşılaşmasının sağlanması önem taşımaktadır. Netice olarak edebî metinlere olan ilginin artırılması çocuklarımıza fayda sağlayacaktır.

“Edebiyat, insan ruhuna ilk elden seslenen bir sanat dalıdır. İyi bir edebiyat eğitimi, okuyucu/öğrenciye insanî, entelektüel, toplumsal bir davranış modeli, meslekî bir ustalık ve beceri kazanmasına katkıda bulunacaktır” (Uçan, 2015: 67). Bu noktada insanî sözcüğüne vurguda bulunmak istiyorum. İnsan olabilmek daha doğrusu iyi bir insanın vasıflarına sahip olabilmek şüphesiz değerlerimizle gerçekleşecektir. Bunun en iyi yollarından birisi de elbette ki sanat olacaktır. Edebiyat bu sanat dalları içerisinde bizleri hem entelektüel bir seviyeye taşıyacak hem de insanî anlamda yeterliliklerimize olumlu etki edecektir.

Yukarıdaki bölümde edebî eserler bilgiyi doğrudan öğretmediğini sezdirdiğini belirtmiştik. Bu sezdirme işlemi farkında olarak ya da olmayarak kişilik oluşumunda ayrı bir öneme sahip olmaktadır. Uçan (2015) bu konuyu şu şekilde örneklendirmektedir: “Gülten Dayıoğlu’nun *Cambaz Parası* adlı öyküsünü okuyan bir çocuk, öyküden estetik bir zevk almanın ötesinde, başkasını kandırmanın çirkin bir davranış olduğunu da; Sabahattin Ali’nin *Arabalar Beş Kuruşa* adlı öyküsünü okuyan bir insan, kendisinden daha yoksul olan bir insanı hor görmemeyi de; Ömer Seyfettin’in *Diyet* adlı öyküsünü okuyan bir kişi, yaptığı bir iyiliği başa kakmamayı da öğrenecektir.” Bütün bu örneklerde görüldüğü üzere kişilik oluşumunda olsun değerlerin kazanılmasında olsun edebî metinlerin yeri büyük bir öneme sahiptir.

Yazınsal metinlerin öğrenciye aktarılması hususu her geçen gün önem kazanmaktadır. Bunlardan en önemlisi son yıllarda yapılan müfredat değişikliği olmuştur. 2018 - 2019 eğitim - öğretim yılından itibaren 9,10,11 ve 12. sınıflarda Dil Anlatım ve Türk Edebiyatı dersleri birleştirilmiş Türk Dili ve Edebiyatı olarak dönüştürülmüştür. Bununla beraber bu derslerde edebiyat tarihi ve dönem esasına göre değil de metin bağlamı öne çıkarılmıştır. Yeni müfredatla beraber öğrencilerin daha çok edebî metinle karşılaşması istenmekte bu sayede de kişilik gelişimi ve değerlerin öğrenciye yerleştirilmesinin daha etkili olacağı da düşünülmektedir.

3. ROMAN

Türkçe Sözlük’te roman şu şekilde tanımlanmıştır: İnsanın veya çevrenin karakterlerini, göreneklerini inceleyen, serüvenlerini anlatan, duygu ve tutkularını çözümleyen, kurmaca veya gerçek olaylara dayanan uzun edebî tür (TDK, 2005: 1660). Ferhan Oğuzkan ise romanı şu şekilde tanımlamıştır: “İnsanların

serüvenlerini, karakterlerini, düşünce ve duygularını ayrıntılarıyla kendine özgü bir biçimde anlatan uzun düz yazılara verilen addır” (Oğuzkan, 2013: 98). Yukarıdaki tanımlara baktığımızda üzerinde durmamız gereken iki önemli nokta vardır. Birinci önemli noktamız uzun bir edebî tür olması yönüyledir. İkinci önemli noktamız ise gerçek veya gerçekleşebilecek olayların anlatılması roman türü için önem taşımaktadır.

Romanın cazip yönlerine dikkat çeken Hüseyin Gümüş bu durumu şu cümlelerle ifade etmiştir: “Romanda halka ait zevklerin yaratılması söz konusu değildir sadece, aynı zamanda yeni yeni zevklerin yaratılması da söz konusudur. Bu bakımdan roman türü, günümüzde sinemanın oynadığı rolü oynamış ve oynamaya devam etmektedir” (Gümüş, 1989:8). Gümüş bu noktada halkın daha önce karşılaşmadığı zevklerin romandan öğrenebileceğine temas etmiştir. Bunlar yeni moda kılık kıyafetler olabileceği gibi yeni söz ve davranışlarda olabilir. Şu halde söyleyebiliriz ki roman bize yeni bakış açıları ve yeni ufuklar açabilmektedir.

Roman türünde dört temel öge bulunmaktadır. Bunlar: Olay, kişi, yer ve zamandır. Aktaş bu temel öğeleri değerlendirirken olayla ilgili şunları söyler: “Olay vazgeçilmez bir unsurdur, çünkü bu metinler bir olay veya bir olay örgüsü çevresinde vücut bulur” (Aktaş, 2013: 41). Aslında okuyucu sarsan, etkileyen, romana devam edip etmemesini sağlayan da olayın etkileyici bir özellik taşımasıdır. Bu yönüyle bir romanda olayın iyi bir şekilde kurgulanması gerekir.

“Hangi şekilde olursa olsun, şahıs kadrosunu teşkil eden fertler itibari âlemden ve bu âlem içinde yer alan diğer unsurlardan ayrı düşünülemezler. Eserde tezahür eden şekliyle, çok defa itibari âlemi şekillendiren unsurların başında şahıs kadrosu gelir” (Aktaş, 2003: 134). Aktaş’ın da ifade ettiği gibi olayı şekillendiren romanın içindeki âlemde bizim sürüklenmemizi sağlayan şey kahramanların olmasıdır. Değerler noktasına da değinecek olursak kahramanların; iyilik, sevgi, hoşgörü vb. değerleri üzerlerinde nasıl barındırdığı önem taşımaktadır. Özellikle çocuk edebiyatı okuyucuları kahramanlardan etkilenmekte onlar gibi olmaya çalışmaktadır.

Ayrıca romanda mekân ve zamanda aynı şekilde önem taşımaktadır. “Kurmaca bir metinde mekânın da kurmaca olması doğaldır” (Aktaş, 2013: 65).

Edebî metinlerde mekânlarda anlatılan olaylara göre şekil bulmakta en az olay kadar da önemlidir. Edebî metinlerde bir diğer öge ise zamandır. Zaman ikiye ayrılır: yazma zamanı ve anlatma zamanı olmak üzere. Yazma zamanı eseri oluşturan kişinin eserini oluştururken harcadığı zamanıdır. Anlatma zamanı ise kurmaca metnin içerisindeki zamandır (Aktaş, 2013: 50).

Romanlarda bir diğer önemli yönde bakış açısıdır. Bakış açısı anlatma esasına bağlı metinlerde mekân, zaman, kişi gibi unsurların kim tarafından görüldüğü, idrak edildiği ve kime nakledildiği gibi sorulara cevap bulur (Aktaş, 2013: 71). Edebî metinlerde üç çeşit bakış açısı bulunur: İlâhi bakış açısı, kahraman bakış açısı ve gözlemci bakış açısıdır. İlâhi bakış açısında kahramanın içinden de geçenler olmak üzere anlatıcı her şeyi bilir. Kahraman bakış açısında anlatıcı, romanın kahramanlarından birisidir. Bu tarz bakış açısında olay ben diliyle anlatılır. Gözlemci bakış açısında ise olaylar adeta bir kamera sessizliği etrafında okuyucuya iletilmektedir.

Anlatmaya bağlı edebî metinlerde özellikle öykü ve roman yan yana adlandırılırlar. Her ikisinin ortak noktası yaşanmış ya da yaşanabilecek olayları anlatması yönüdür. Arasındaki bazı farklar ise kısaca şöyle sıralanabilir: Romanlar öykülere göre daha uzundur. Kişi kadrosu öyküye oranla fazladır. Öykülerde mekân sayısı daha az iken romanda bu sayı daha fazla olabilir. Öyküler genellikle tek bir olay etrafında gerçekleşir romanda ise birbirine bağlı ciddi bir olay zinciri bulunur. Romanda kişilerin iç dünyaları da dâhil olmak üzere ayrıntılı bir betimleme yapılırken öykülerde ise sadece kahramanların belli yönleri üzerinde durulmasıyla yetinilir.

3.1.ÇOCUK EDEBİYATI VE ROMAN

Atalarımız ‘ağaç yaşken eğilir’ demişler. Baktığımızda okuma alışkanlığının kazanılması çok küçük yaşlara dayanmaktadır. “Yapılan araştırmalar ve gözlemler, çocukların kitaba olan ilgisinin konuşmaya başlamadan daha önce başladığını göstermektedir” (Uslucan, 2005: 35). O halde çocuklarımızı küçük yaşlardan itibaren kitaplarla tanıştırmalıyız. Bu anlamda düşündüğümüzde özellikle çocuk edebiyatına önemli görevler düşmektedir. Şirin (2000: 11)’e göre çocuk edebiyatı ilk çocukluktan çocukluk dönemi sonuna kadar yaşanan çocukluk çağlarının duyarlılıklarını yansıtır.

Bunu başarabilmesi halinde çocuklara yönelik edebiyat olma özelliği taşır. Özellikle çocuk edebiyatında çocuk duyarlılığının hissedilmesi, yansıtılması hem çocuk açısından hem de onu yetiştiren ebeveynler açısından büyük önem taşımaktadır. Ailenin kitaplarda seçici olması, çocukların kitaplarda kendi dünyalarından bir şeyler bulabilmesi önem arz etmektedir.

“Çocuk edebiyatı çocuksu bir dil ile oluşur” (Şirin, 2000: 13). Bu yönü çocuk edebiyatının en önemli özellikleri arasında sayılabilir. Çocuğa has bir dil kullanılması çocuğa kendisini özel hissettirecektir. Bu anlamda çocuk edebiyatı yazarlarına büyük işler düşmektedir.

Çocuklar çok küçük yaşlardan itibaren ninni, tekerleme, öykü ve sonra da romanla tanışacaklardır. İlköğretim 1. kademesinin sonuna doğru ve 2. kademesinin başlangıcı itibariyle romanlara ilgisi artacaktır. Yaş ve ilgisine bağlı olarak da romanları okumaya başlayacaktır. Özellikle İlköğretim 2. kademededen itibaren öğretmenlere ve okullara önemli vazifeler düşmektedir. Bunları Kıbrıs (2000: 24) şu şekilde belirtir:

- a. Okunmasını gerekli gördüğü kitaplardan oluşan sınıf kitaplığı için gereken çabayı göstermelidir.
- b. Kitapları kapalı raflarda değil, kolayca ulaşabilecek raflarda sergilemelidir.
- c. Öğrencilere birbirleriyle kitap alışverişinde bulunma, birbirlerine kitap hediye etme gibi davranışlar kazandırılmaya çalışılmalıdır.
- d. Zaman zaman çocukları okudukları kitaplar üzerine konuşturmalı, okuyup okumadıkları yoklanmalıdır.
- e. Kitap okuma yarışmaları yapılabilir.
- f. Sınıf ve okul gazetelerinde okunan kitapların tanıtımıyla ilgili yazılar yazılabilir.
- g. Öğrencilerin ödünç olarak kitapları evlerine götürebilme olanağı sağlanmalıdır.

Edebiyat eğitimi bir beceri kazandırma eğitimidir aynı zamanda. Çocuk edebiyatında özellikle de roman ve öykülerde bu eğitimi kazandırmak mümkündür. Bu konuyla ilgili Uçan (2015: 107 - 108) romanlardan örneklerle bu durumu şu şekilde açıklamıştır: “Yetenekli bir öğrenci Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Yaban adlı romanını okur, anlar. Anlamakla yetinmez, düşünür, yorumlar. Ahmet Celal’in niçin “yaban” olduğunu, kendisinin “yaban” olup olmadığını sorgular.” Görüldüğü

gibi edebiyat eğitimi sadece öğrencinin okumasını sağlamaz, aynı zamanda onun yorumlamasını ve bir beceri kazanmasını da sağlar. Romanlar ve öyküler bu sebeple edebiyatın vazgeçilmez parçalarındandır.

İster yetişkin olsun isterse çocuk olsun edebiyat herkese aynı mesafede yaklaşır. Bu konuyla ilgili Uçan (2005: 19) şunları söylemektedir: “Edebiyatla yüz yüze gelen bir insan duyarsız bir insan değildir. İnsan, edebiyatla dünyayı algılar, farklı bakış açılarını tanır, düşünür, yorum yapar, sever, nefret eder. Edebiyatın bu işlevleri çocuk edebiyatı açısından da geçerlidir.” Görüldüğü gibi edebiyat aslında hayatın ta kendisidir. Çocuk, edebî metinler sayesinde yeni bir bakış açısı kazanır ve bu bakış açısını da edebiyatla beraber genişletir. Çocuk okuduğu romandan hareketle bazen bir romanın içindeki ana kahraman bazen de bütün olayları izleyen bir seyirci olur. Romanın içindeki olay örgüsü ve çatışmalar çocuğun hayal dünyasını zenginleştirdiği gibi onu aynı zamanda da hayata hazırlamaktadır. Çünkü romanlar hayatın aynası konumundadır.

Sonuç itibarıyla romanlar, hem konuları olsun hem de anlattığı yaşantılar bakımından olsun çocuklara bazı değerleri aşıladığı kesindir. Bu nedenle romanlar çocuk edebiyatında olmazsa olmaz türler arasında yerini almıştır. Roman ve öykü çocuk edebiyatında genellikle iç içe verildiğini söyleyebiliriz. Kanaatimizce romanın çocuk edebiyatında ayrı bir başlık olarak yer almasının daha sağlıklı olacağı inancındayız.

3.2. ÇOCUK ROMANLARINDA OLMASI GEREKEN BAZI ÖZELLİKLER

Yukarıdaki bölümlerde de bahsettiğimiz gibi roman edebî türler içerisinde çok özel bir yere sahiptir. Roman yetişkinler için ne kadar önem taşıyorsa çocuklar içinde aynı öneme sahiptir. Bu bakımdan çocuklar için yazılacak romanlarda biraz daha titiz davranılması gerekmektedir. Özellikle çocuk okuyucuların hayal dünyaları ve yaş düzeyleri dikkate alınarak onların duygu dünyalarına seslenebilmelidir. Çocuk romanlarında olması gereken özellikleri Oğuzkan (2013: 109) şu şekilde sıralamıştır:

- a. Çocukların ilgilerine, hayat tecrübelerine ve kavrayış güçlerine uygun konu.
- b. Çocuk düşüncesine aykırı olmayan sade ve gerçekçi bir plan.

- c. Mantıklı sonuçlarla biten hareketli olaylar.
- d. Somut, doğru, fakat dikkati dağıtmayan ayrıntılar.
- e. Özellikleri iyi anlatan, gerçekliğe uygunluğu bakımından hiç kuşkuyla yer vermeyen kişiler
- f. Kısa cümle ve paragraflar ile kısa, bol ve canlı konuşmalara dayalı sürükleyici bir anlatım.
- g. Çocukların seviyesine uygun basit ruh çözümlemeleri
- h. Kabalığa kaçmamak ve yerinde olmak şartıyla güldürücü sahneler veya konuşmalar.
- i. Küçük şeylere karşı sürekli bir ilginin uyandırılmış olması.
- j. Her durumun heyecanlı yanlarının daima belirtilmesi
- k. Metinle ilgili güzel ve anlamlı resimler.

Kıbrıs (2000: 124) ise çocuk kitaplarında bulunması lazım olan veli ve öğretmenler tarafından dikkat edilmesi gerekli şu özelliklerinde olduğunu savunur:

- a. Konular hedef kitle olarak seçilen çocukların ilgilerine, yaşam deneyimlerine ve kavrayış güçlerine uygun olmalıdır.
- b. Çocuğun izleyebilme gücüne uygun bir planları olmalı, giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinin mantıklı bir sıra izlemesine özen gösterilmiş olmalıdır.
- c. Yaş ve ilgi alanı olarak çocuklar için sakıncalı konuların (cinsel, ideolojik, politik ve dinsel) işlendiği kitaplar olmamalıdır.
- d. Betimlemeler canlı olmalı, ruh çözümlemelerine gereğinden çok yer verilmiş olmamalıdır.
- e. Anlatılan kişiler ve olaylar çocuğun aklını karıştırmamalı, onun dünyasıyla çelişmemelidir.

Yukarıdaki maddelere bakıldığında özellikle ilgi, yaşam deneyimi ve kavrayış güçlerinin üzerinde durulduğu görülmüştür. Çocuğun ilgilenmediği ya da keyif almadığı bir romanı okutmak çocuğun okuma sevgisinin azalmasına neden olabilmektedir. Yalçın ve Aytas (2002: 144) bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “Öğretmen, eğitimci veya aile, çocuk için seçeceği romanı nitelikleri ve ana düşünceleri ile iyi bilmeli ve çocuğa kitap verilirken onun anlamasına yardımcı olmak amacıyla kitap hakkında ön bilgi verilmeli ve ustalıkla konu, kahramanlar ve olaylar hakkında dikkat edilmesi gereken noktalar belirtilmelidir.” Bu sayede de çocuk aldığı ön bilgiler sayesinde okurken daha iyi anlayıp özümseyeceği için okuduğu kitaplardan daha fazla keyif almaya başlayacaktır. Bu durum beraberinde okuma alışkanlığının kazanılmasını sağlayacaktır.

3.3. TÜRK EDEBİYATINDA ÇOCUK ROMANLARI

Türk edebiyatında çocuk edebiyatı uzun yıllar boyunca tekerleme, bilmece, halk hikâyesi ve masal gibi genellikle sözlü ürünlerle sınırlı kalmıştır (Şirin, 2000: 82) Bugünkü anlamdaki roman örneklerine Batı’da 13. yüzyılda başlamış bizde ise ancak 19. yüzyılda roman yazılabilmektedir (Kıbrıs, 2000: 126). Çocukların özel ilgileri, okuma güç ve yetenekleri göz önünde tutularak onlara seslenen eserlerin hazırlanması girişimlerine ancak Tanzimat’tan sonra başlanmıştır. Şinasi (1826-1869), Recaizade M. Ekrem (1847-1914) ve Muallim Naci (1850-1893) gibi o dönemin ünlü ve şairlerinin Fransızcadan çevirdikleri birtakım kısa manzumeler ile kendilerinin yazdıkları fabl türünden bazı şiirler çocuk edebiyatımızın ilk önemli ürünleri arasında yer alır (Şirin, 2000: 83).

Türk edebiyatında ilk roman örneği Yusuf Kamil Paşa’nın 1859 yılında Fransız yazar *Fenelon*’dan çevirdiği “*Telemak*” isimli romandır (Kıbrıs, 2000: 127). İlk çeviri romanlardan genellikle büyükler yararlanmış, daha sonraları bazı romanlar çocuklara mal edilmeye çalışılmıştır. Dilin genellikle kitabi olması bu romanların çocuklar tarafından anlaşılmasını engellemiş ve çocuklar tarafından sıkıcı bulunmuştur (Yalçın ve Aytaş, 2002: 151). Bu çeviri eserden sonra Ahmet Lütfi’nin 1864 yılında Arapçasından çevirdiği Daniel Defoe’nin *Robinson Crusoe* adlı eseri gelir (Kıbrıs, 2000: 127).

Tanzimat Dönemi’nde çocuk edebiyatımızın çağdaş bir düzeye ulaşmasını sağlayan bazı çeviri romanları şu şekilde sıralanabilir: “*Gulliver’in Seyahatnamesi* (Jonathan Swift, 1872), *80 Günde Devriâlem* (Jules Verne, 1880), *Merkez-i Arza Seyahat*” (Jules Verne, 1883), *Beş Haftada Balonla Seyahat* (Jules Verne, 1887) (Şirin, 2000: 83).

Yine bu dönemde Şemsettin Sami tarafından kaleme alınan *Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat* Türk edebiyatında ilk yerli roman olmuştur (Kıbrıs, 2000: 127). Tanzimat edebiyatının birinci ve ikinci dönemi de roman açısından zengin bir yıl olmuştur. Özellikle Ahmet Mithat Efendi ve Namık Kemal bu dönem içerisinde önemli romancılarımızdan birkaçıdır.

Edebiyatımızda çocuklar için yazılan ilk telif romanlar arasında Ebubekir Hazım’ın *Küçük Paşa*, Mahmut Yesari’nin *Bağrı Yanık Ömer*, Reşat Nuri

Güntekin'in *Kızılılık Dalları*'nı sayabiliriz. Bu eserlerden Bağrı Yanık Ömer tamamen çocuklar için kaleme alınmakla birlikte, diğer romanların sadece konusu çocuk olmaktan öteye geçememektedir (Yalçın ve Aytaş, 2002: 83).

Servet-i Fünun Dönemi'ne geldiğimizde roman tekniği açısından Türk edebiyatının en yetkin ürünleri verilmeye başlanır. Halit Ziya Uşaklıgil'in *Aşk-ı Memnu*, *Mai ve Siyah*, *Kırık Hayatlar*, *Nemide*, Mehmet Rauf'un *Eylül* ve *Bir Genç Kız Kalbi*, isimli romanları bunlardan birkaçıdır (Kıbrıs, 2000: 128).

Milli edebiyat dönemine gelindiğinde üç ismin ön plana çıktığını görürüz: Reşat Nuri Güntekin, Halide Edip Adıvar ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'dur. Bu romancılar içerisinde Reşat Nuri Güntekin ayrı bir öneme sahiptir. Yalçın ve Aytaş (2002: 153) bu konuyla ilgili şunları söylemiştir: Reşat Nuri'nin romanlarının hemen tamamında eğitim ve kahramanlarının küçüklükten itibaren aldıkları eğitim davranışlarına olumlu veya olumsuz olarak yansıtılmaktadır. Ayrıca yazarın eğitimci olması sebebiyle eğitim ve öğretim konularına duyduğu ilgi ve romanlarında başarılı bir biçimde yer vermesi olağan bir durumdur.

Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında çocuk edebiyatı alanında önemli bir atılım olmamıştır. Ancak bu dönemin içerisinde değerlendireceğimiz Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun eserleri tarihi roman anlamında çocukların severek okuduğu eserlerin başında gelmiştir. Bu eserlerin isimleri şöyledir: *Kızıltuğ*, *Atlıhan*, *Türk Korsanları*, *Gültekin*'dir (Şirin, 2000: 86).

1940'lı yıllardan itibaren çocukları amaç haline getiren yazarların başında Kemalettin Tuğcu gelmektedir. Özellikle yazdığı romanları bakımından önemli konuma gelmiştir. Ancak Tuğcu eserlerini yazarken daha çok üzücü, kusurlu çocukların yaşamlarını öykülestiren, ölüm ve ölümün sonuçlarını işlemesi sebebiyle okullarda fazla rağbet görmemiştir (Kıbrıs, 2000: 128).

Ülkemizde çocuk edebiyatı alanında 1970'lerden bu yana dikkate değer birtakım gelişmeler görülmektedir. Edebiyat dergilerinin yanı sıra radyo ve televizyon gibi kanallarda da zaman ayırmaya başlanılmıştır (Şirin, 2000: 89). Bu da çocuk edebiyatına olan ihtiyacı ortaya koyduğu gibi bu alana biraz daha fazla önem verilmesini gerekli kılmaktadır.

Günümüzde daha çok çocuklar için şiir, hikâye ve roman yazan yazarları şu şekilde sayabiliriz: Gülten Dayıoğlu, Yalvaç Ural, Ayla Çınaroğlu, Mehmet Güler, İpek Ongun, Hasan Latif Sarıyüce, Hakkı Özkan, Gökhan Özcan, Sadık Yalsızuçanlar, Elvan Paktaş, Mustafa Ruhi Şirin, Hidayet Karakuş son dönem çocuk edebiyatının öncü yazarları arasında gösterilebilir (Şirin,2000: 90). Bunlara ek olarak günümüz yazarları içinde eserleriyle çocukların ilgisini çeken diğer yazar ve eserleri şu şekilde sıralanabilir: *Küçük Mirasyedi*, *Sokak Köpeği*, *Dağdaki Yabancı* ve *Şeytan Çocuk* eserleriyle Kemalettin Tuğcu; *Bir Gün Büyüyeceksin*, *Şeytan Çekiçleri*, *Ölümsüz Dostluk* gibi eserleriyle Mehmet Seyda; *Toprağa Basınca*, *Dağdaki Kaynak* isimli eserleriyle Talip Apaydın; *Mutluluk ve Olaylar Gemisi* adlı kitapları ile Mükerrim Kamil Su; *Kırmızı Bisiklet*, *Fadiş*, *Dört Kardeştiler* ve *Sunanın Serçeleri* isimli eseriyle Gülten Dayıoğlu; *Yonca Kız*, *Kurbağa Çiftliği* eserleriyle Kemal Bilbaşar; *Cambazlar*, *Almanya Öyküsü* kitaplarıyla İbrahim Örs; *Balık Çocuk*, *Çitlenbik Kız*, *Ördek Ömer* eserleriyle Mümtaz Zeki Taşkın'dır (Oğuzkan, 2013: 108). Bakıldığında yukarıda saydığımız isimler oldukça fazladır. Bu da çocuk edebiyatımızın günden güne geliştiğine kanıt niteliğindedir.

4. ÜLKER KÖKSAL

Geleceğimiz çok önemlidir ve geleceğimizin mirasçıları da çocuklarımızdır. Çocuklarımızın değerlerimizi koruması ve yaşatması şüphesiz çok önemlidir. Bu anlamda çocuklarımızın okuyacağı romanlarda, öykülerde, şiirlerde edebî metinler büyük önem taşımaktadır. Bu bakış açısıyla çocuk ve gençlerimiz için önemli eserlere imza atan bir isim de Ülker Köksal'dır. Bu bölümde Ülker Köksal'ın hayatına, edebî kişiliğine ve eserlerine değinilecektir.

4.1.ÜLKER KÖKSAL'IN HAYATI

Ülker Köksal Fatma Sıtkiye ve Mahmut Mitat Akçakoca'nın ilk çocukları olarak 5 Ağustos 1931 tarihinde dünyaya gelir (Edis, 2017: 6). Asıl adı Neyire Muhterem Köksal'dır. Ülkü adında bir kız kardeşi ve Mehmet adında bir erkek kardeşi daha vardır (Üçler, 2009: 23). Sanatçı 2 Ağustos 1963 tarihinde Erhan Köksal ile dünya evine girmiştir. 19 Ekim 1965 tarihinde ise Pınar isimli bir kız çocuğu olmuştur (Üçler, 2009: 24).

Yazar bir asker kızıdır. Babasının işi sebebiyle yurdun çeşitli yerlerinde bulunma imkânı olmuştur. Buralar: Kars, İstanbul, Kütahya, Konya ve Ankara'dır. Yazarın farklı illerde bulunması da hem şahsi hem de edebî kişiliği üzerinde önemli etkiler bırakmıştır (Edis, 2017: 6).

Eğitim hayatına baktığımızda, Ankara'da Mimar Kemal İlkokulu 1943'te, Atatürk Kız Lisesini ise 1950'de bitiren yazar; liseden sonra Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat ve Maliye Bölümü'nden 1955'te, Türkiye Ortadoğu ve Amme İdaresi Enstitüsünden 1959'da mezun olmuştur. Bununla beraber 1960–62 yıllarında da Fransa'da Yüksek İdarecilik Okulu'nda öğrenim görmüştür.

İlkokul ve lise dönemi II. Dünya Savaşı'na rast gelmiştir. Ülkenin o dönem sosyo - ekonomik koşulları bellidir. Temel ihtiyaç malzemelerinin bile zor temin edilebildiği bu dönemde yoksulluğa şahit olmuştur (Edis, 2017: 6). Yazar bu durumu kendi ifadesiyle şu şekilde anlatır (Üçler, 2009: 24):

“Savaşa girmemişti ülkemiz ancak aile içinde olsun, okulda olsun savaş sıkıntılarını tüm zorluğuyla, yoğunluğuyla yaşadık kuşağımız. Her an kırılan kurşun kalemler, yapıştırmayan zamlar, çabucak yırtılıveren sarı saman defterlerle boğuşarak sürdürülen öğrenim yılları...”

Lâkin ne olursa olsun içindeki yazma tutkusu bitmemiştir Köksal'ın. Lise yıllarında kaleme aldığı “*Bir Horoz Öttü*” isimli öyküsü ve daha sonraki yıllarda “*Satırlarla Çizilen*”, “*Kadını*” , “*Tutsaklar Zincirleri Sevmemeli*” isimli öykülerini de yayınlamayı başarmıştır (Edis, 2017: 7).

Köksal'ın eğitim hayatını etkilediği ve daha sonraki yıllarda da eserlerine etki edecek olan tiyatroyla tanışması lise yıllarında olmuştur. Tiyatroya yönelmesi Kandilli Kız Lisesi'nde iken Moliere'nin “*Hastalık Hastası*” oyununda Angelique rolünü oynamasıyla başlamıştır (Üçler, 2009: 25). Sonraki yıllarda ise Goldoni'nin “*İki Efendinin Uşağı*” oyununda Hizmetçi Smeraldina rolünü Eugene O'Neil'in “*Altın*” isimli oyununda da Bayan Barlett rolünü üstlenir (Edis, 2017: 6).

Eğitimin hayatının başarılarla dolu olması yazarın çalışma hayatını da olumlu etkilemiştir. Köksal, 1955'te İktisat ve Maliye bölümünden mezun olduktan sonra Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nde hesap uzmanı olarak görev almıştır. Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü'nden mezun olduktan sonra ise enstitünün açtığı asistanlık sınavını kazanarak, öğretim ve araştırma asistanı olmuş, Fransa'da Yüksek

İdarecilik Okulunda 1960-62 yıllarında eğitim aldıktan sonra ise 1966-68 yıllarında İktisadi Devlet Teşekküllerini Yeniden Düzenleme Komisyonu'nda araştırma uzmanı olarak görev yapmıştır. 1969 - 1972 zaman diliminde ise Türkiye Radyo Televizyon Üst Kurumu Program Etüt Planlama Dairesinde araştırma ve planlama uzmanı olarak çalışmış, 1978 - 1980 yıllarında ise Kültür Bakanlığı'nda danışmanlık yapmış ve 1980 yılında emekli olmuştur (Üçler, 2009: 26).

1980 yılından itibaren de TRT'nin "Susam Sokağı" programında başyazarlık ve TRT Program Etüt Uzmanlığı, ASSİTEJ (Uluslararası Çocuk ve Gençlik Tiyatroları Birliği) Türkiye kurucu üyeliği ve başkanlığı görevini ayrıca Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tiyatro Bölümü'nde öğretim üyeliği gibi görevlerde bulunmuştur (Edis, 2017: 6).

Ülker Köksal'ın çalışma hayatında iniş çıkışları yoğun olarak yaşamıştır. Bu durumu kendi ifadesiyle şu şekilde aktarır (Üçler, 2009: 26):

"Çalışma yaşamımdaki çeşitlilik, sık iş değiştirmeler, yeni işler şaşırtıcı görülebilir ilk bakışta. Bunun bir nedeni, cumhuriyet kuşağı kadını olarak görev ve sorumluluklar üstlenmekten kaçmamak, kendini kanıtlamak isteği, her işi başarma tutkusudur. Diğer bir nedense ülkenin politik çalkantılarına koşut olarak zorunlu işten ayrılmalar ya da işsiz kalmalardır."

4.2. ÜLKER KÖKSAL'IN EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Ülker Köksal ciddi anlamda ilk yazma duygusunun on beş yaşlarında ortaya çıktığını, bir yaz mevsiminde Büyükkada'da doğanın güzelliği ilk kez orada o kadar bol ve çok gördüğü yıldızsı yapraklı yasemin çiçekleri ve kokusu karşısında büyülenip bu güzelliği yazmak zorunda olduğunu hissettiğini belirtir (Üçler, 2009: 55). Yazmak bir tutkudur. Bu tutkuya bağlanan bireyler yazmaktan vazgeçemezler. Ülker Köksal da bu tutkuyu yaşayan yazarlarımızdandır. İlk öyküsünü on beş yaşında *Bir Horoz Öttü* isimli öyküyle başladı. Bu öykü Yıldız isimli bir dergide yer aldı. Lise öğreniminin devam ettiği yıllarda şiirle ilgilenmiş, tiyatrolarda rol de almıştır (Maden, 2007: 28).

1960 yılında "Kadınısı" ve 1963 yılında "Tutsaklar Zincirleri Sevmemeli" öyküleri "DOST" dergisinde yer aldı. 1970 yılına dek öykü yazmaya devam etti. TRT'nin 1963 ve 1970 yıllarında düzenlediği Radyo Oyunları Yarışması'nda ödüle layık görülen "*Sıfıra Bir Var*", "*Sil Baştan*", "*Binbir Çiçek Kolonya Fabrikası*" oyunları Ülker KÖKSAL' ı radyo ve sahne oyunları yazmaya yöneltti. Yazarın

tiyatro serüveninde “*Sacide*” adlı oyunun 1972’de Devlet Tiyatroları’nda sahnelenmesi hayatında önemli dönemeçlerden birini oluşturdu (Maden, 2007: 28).

Ülker Köksal öyküden romana, romandan radyo oyunlarına kadar birçok alanda eser bırakmıştır. Lâkin onun için belki de en önemlisi tiyatro olmuştur. Sedat Maden ile yaptığı söyleşisinde Köksal’ın kendi ifadesiyle tiyatro için vazgeçilmezi olduğunu söylemiştir (Maden, 2007: 212). Köksal ayrıca tiyatroya sosyal bir sorumluluk da yükler. Tiyatronun sosyal olaylardan etkilenişini, toplumun hangi yöne doğru gittiğinin ispatı olarak nitelendirir. Yine tiyatronun sosyal sorumluluğundan bahsederken kendi ifadesiyle şu şekilde aktarır: “İnsanı yitirmeden toplumu, toplumu yitirmeden insanı verebilmek ve bunları seslenmek istediği seyircisine sanatsal kaygılardan ödün vermeksizin sunabilmek” cümleleriyle aktarır (Üçler, 2009: 54). Görüldüğü gibi toplumdan da bahsediyor olsa sanatsal kaygılardan taviz vermemenin gerekliliği Köksal için önemli olmuştur.

Köksal yetişkinler içinde yazmış olduğu eserler olsa da çocuklar onun için hep özel bir yerde olmuştur. Sadece roman ve öykülerinde değil aynı zamanda tiyatrolarında da çocuklarla özdeşleşmiştir. Ülker Köksal, Sedat Maden ile yaptığı söyleşisinde özellikle çocuk oyunları ile özdeşleşmesinin sebebini şu şekilde ifade etmiştir (Maden, 2007a: 212-213):

“Tiyatro oyunları yazmadan önce radyo oyunları yazdığımı ilk yazdığım radyo oyunumun da Oscar Wilde’ den uyarladığım “*Mutlu Prens*” olduğunu söylemeliyim. Bu oyun radyoda oynanmadı. Daha sonra yine su yüzüne çıkarmadığım, çoğu çocukların iç dünyasına yönelik, başrolde çocukların olduğu kısa çocuk oyunları yazdım. Çocuk oyunları yazmamın nedeni, çocuklara duyduğum sevgi, onlarla kolay iletişim kurabilmem, masal ve öykü anlatmayı, oyun kurarak ya da doğaçlamayla onlarla tiyatro yapmaktan büyük zevk almamdır sanıyorum. Dekor, kostüm, makyaj ve aksesuarları birlikte oluşturarak oyunları sahnelemek ve sergilemek hem çocukların hem de benim zevkle anımsadığımız denemelerimiz olmuştur.

Çocuk oyunları yazmaya ciddi anlamda yönelmeme; 1973 yılında Cumhuriyetin 50. yıldönümü nedeniyle açılan bir yarışmada “*Dağ Denize Kavuştu*” adlı oyunumun ödül kazanması ve Türk Ticaret Bankası’nca İstanbul’da sahnelenmesi oldu. Aynı banka “*Yarını Akıl Yapar*” adlı oyunumu da sahneledi. Her iki oyunda da özenle çalışılmış, oynayacak yetenekli çocuklar seçilmiş, eğitilmiş, sonuçta güzel bir başarı sağlanmıştı. Sanırım bu başarılı başlangıç benim çocuk oyunu yazımına yönelmeme bu uğraşımı bugüne kadar sürdürmeme neden oldu. Yazık ki ülkemizde bazı istisnalar dışında her türlü sanatsal kaygıdan uzak, çocuğu ve özelliklerini tanımayan, tiyatroyla ilişkileri, bilgileri çok sığ kişiler tarafından çocuk tiyatroları yapılmıştır uzun yıllar. Ticari amaçla, reklam ve tanıtma için

banka ve bazı kuruluşların desteğiyle gelişigüzel yürütülen çocuk tiyatrosu çalışmaları hem çocukların sanat zevkini, tiyatro sevgisini geliştirebilmeleri açısından zararlı olmuş, hem de gelecek yılların özlenen erişkin tiyatro seyircilerinin oluşturulmasını engellemiştir. 1990'da ASSITEJ' in (Uluslararası Çocuk ve Gençlik Tiyatroları Birliği) Türkiye Merkezi kurulunca çocuk tiyatrosuyla ilgilenen bilim insanları, yazarlar, sanatçılar bir araya gelebilmişlerdir. Çocuk tiyatrosu için bu kişilerle, konuyu sanatsal bilimsel yöntemlerle çok daha önceden ele almış ülkelerin deneyim ve bilgilerinden de yararlanarak yapılan çalışmalarda ASSITEJ tarafından bazı öneriler saptanmıştır.

Bugüne kadar çocuk tiyatrosunda ASSITEJ' in saptadığı bu öneriler ile tiyatro yapanların uygulamalarının buluştuğu pek söylenemez. Bazı umutlu denemeler olmasına karşın çocuk tiyatrosundaki yanlışlıklar, sanattan ve çocuktan uzak yapımlar hâlâ varlıklarını sürdürüyorlar. Bir gün en iyi ve doğru çocuk tiyatrosunun gerçekleşmesiyle kötü örneklerin ortadan kalkacağına olan inancımı koruyorum. Son yıllarda çocuk yazınına yönelik öykü ve roman çalışmalarının yoğunluk kazanması nedeniyle, yazdığım çocuk oyunlarının sayısında azalma olduğunu belirtmeliyim.”

Ülker Köksal diğer türlerde olduğu gibi öykülerini de çocuklar için oluşturmuştur. Üçler (2009: 306)'in de ifade ettiği gibi bazı öykülerinde kendi hayatından kesitler olduğu gibi tamamen hayal ürünü olan öyküleri de mevcuttur. Bununla beraber öykülerinde daha çok aile içi ilişkiler, ailenin birbirine destek olması, kardeşlik ilişkileri, doğa sevgisi, arkadaşlıkların önemi vb. konulara değindiği görülür. Ayrıca öykülerinde hızlı bir olay akışı gözlemlendiği için durum değil olay öyküsü kategorisinde olduğunu söyleyebiliriz.

Köksal sahne oyunlarından tiyatro ile benzerlik gösteren radyo ve televizyon oyunlarında da başarı sağlamıştır. Özellikle radyo oyunlarında sağlamış olduğu kişiler arası çatışmalar ve sağlam kurgularıyla adından söz ettirmiştir. Bunun dışında canlı betimlemelerle de dikkatleri üzerinde toplamıştır. Ayrıca televizyon oyunlarında efekt kullanmış, olayların geçtiği yerlerden bahsetmiş ve hatta yeri geldiğinde kameranın hangi açıdan çekerse daha iyi olabileceğini konusunda direktifler vermiştir (Üçler, 2009: 306).

Ülker Köksal çocuk edebiyatına tiyatroyla başlamış olsa da romanlarda bir o kadar onun için değerlidir. Özellikle daha fazla çocuğa ulaşma noktasında romanların önemi büyüktür. Ülker Köksal'ın toplamda sekiz romanı vardır. Bu sekiz romandan üçü fantastik öğeleri içermekte diğer üçü gündelik yaşamın problemlerine değinirken ikisi ise olay akışı ve hızı sebebiyle macera romanı olarak adlandırılabilir. Yine romanlarına baktığımızda romanlardaki sonlar iyi bitmektedir. İyiler kazanmakta

kötüler kaybetmektedir. Romanları genellikle tek düzlemde ilerlemekte giriş, gelişme ve sonuç bölümleri sırasıyla verilmektedir. Ayrıca Köksal roman konularını seçerken, çocuklara yakın gelen konuları yakalayıp onların düzeyine inerek anlatmıştır (Üçler, 2009: 337- 339). Romanlarındaki diline baktığımızda son derece yalın ve anlaşılır bir dil özelliğine sahiptir. Ayrıca öz Türkçe kullanımında son derece titiz davranan yazar bu anlamda milli ve manevi unsurlara verdiği hassasiyeti de çok güzel yansıtmaktadır.

Ülker Köksal eserlerinde kadınlar ayrıca önemlidir. Özellikle oyunlarına baktığımızda kadının toplumdaki yerini irdeleyen konulardan da sıklıkla bahsetmektedir (Maden, 2007: 30). Ejder (2012: 17) bu konuyla ilgili şunları ifade eder: “Ülker Köksal kadın konusunu erkeğe muhtaç olmamak, okuyup meslek sahibi olmak, çalışma hayatına girmek gibi önerilerle anlatmaktadır. Ayrıca Kadın Oyunları adını verdiği oyunlarında özel alandan kamusal alana geçen kadınların mücadelelerini anlatarak feminist bir tavır sergilemeye çalışır. Feminist eleştirisinin asıl amacı sadece cinsiyet rollerinin nasıl farklılaştığını göstermek değil bu farklılaşmada erkek egemen sistemin payını ve nasıl içselleştirildiğini saptamaktır.”

Sonuç olarak yazarın edebî kişiliğine baktığımızda çocuk edebiyatıyla ilgili eserlerinde umut, sevgi ve güzelliğin her zaman kazanmasından yana olduğunu belirttiği gibi kendi ifadesiyle “Çocuklar yarınılardır, tüm pencereleri umuda açılmalıdır.” diyerek çocuk edebiyatıyla ilgili eserlere bakış açısını yansıtmaktadır (Üçler, 2009: 53).

4.3. ÜLKER KÖKSAL’IN ESERLERİ

Ülker Köksal birçok alanda eser vermiş önemli bir sanatçımızdır. Yıl ve tür bazında eserleri aşağıda sıralanmıştır.

4.3.1. Çocuk Oyunları

1. (1991), *Çocuk Oyunları (Sırça Köşk, Gül Emri, Yarını Akıl Yapar, Sevgili Kulübemiz, Dağ Denize Kavuştu)*
2. (2001), *Çocuk Oyunları 2 (Barış Gezegeni, Ormanın Bekçileri, Gökten Kaydı Üç Yıldız, Ayşegül, Mustafa Kemal’in Askerleri)*
3. (2001), *Çocuklar İçin Tiyatro Oyunları 1*

4. (1996), *Çocuklar için Tiyatro Oyunları 2, (Düş Robotuyla Tarihe Yolculuk)*
5. (1999), *Çocuklar için Tiyatro Oyunları 3*
6. (2005), *Monologlar ve Çocuk Oyunları*
7. (2008), *Sırça Köşk, Barış Gezegeni, Mavi Gezegeni Kim Kurtarsın?*

4.3.2. Yetişkin Oyunları

1. (2002), *Toplu Oyunları 1, Uzaklar, Bir Garip Oyun, Sevdalı Fidanlar, Karanlıkta İlk Işık*
2. (1994), *Toplu Oyunları 2, Sacide, Yollar Tükendi, Âdemin Kaburga Kemiği, Gün Dönerken*
3. (1999), *Toplu Oyunları 3, Besleme, Önce Sevgi, Dünyanın Yaşlı Çocukları*
4. (2002), *Toplu Oyunları 4, Buluşma, Tata'nın Çocukları, Dönüş Yolunda Bir Çocuk, Şaka, Eşikte, Sil Baştan, Sıfıra Bir Var, Binbir Çiçek Kolonya Fabrikası*
5. (2003), *Değişim*
6. (1987), *Karagöz Oyun Metinleri, Karagöz Trafikte*

4.3.3. Öyküleri

1. (1998), *Bana Çocukluğumu Anlat*
2. (1999), *Annemle Kahve İçmek*
3. (2004), *Uzayda Kedi Var mı?*
4. (2009), *Ankara'da Leylak Günleri*

4.3.4. Romanları

1. (1995), *Uzaydaki Arkadaşım*
2. (2002), *Ayşegül*
3. (1996), *Dağ Denize Kavuştu*
4. (2004), *Boncuk Adası*
5. (1997), *Sevgisayar*

6. (2005), *Gel de Gülme Şu Hâlimize*

7. (2006), *Altın Kayalar Adası*

8. (2007), *Benim Sevgili Genim*

4.3.5. Masal

1. (1994) *En Küçükler İçin, Biraz Büyükler İçin Masallar*

4.3.6. Erişkinler İçin Radyo Oyunları

1. *Mutluluğa Dönemeç*

2. *Sıfıra Bir Var*

3. *Yasarken Bilmediklerimiz*

4. *Binbir Çiçek Kolonya Fabrikası*

5. *Sil Bastan*

6. *Kötü Bir Saka*

7. *Dönüş Yolunda Bir Çocuk*

8. *Bir Umudun Ardından*

9. *Sacide*

10. *Eylülde Güzel Bir Pazar Günü*

4.3.7. Çocuklar İçin Radyo Oyunları

1. *Mutlu Prens*

2. *Annenin Elleri*

3. *Sınıfta Seçim Var*

4. *Duruşma*

5. *Pınar'ın Basına Gelenler*

6. *Sevgili Kulübemiz*

7. *Gül ile Ayşe*

4.3.8. Erişkin İçin Televizyon Oyunları

1. *Taşlı Tarla*
2. *Susuz Köy*
3. *Nüfuz Cüzdanı*
4. *TATA'nın Çocukları*
5. *Besleme*
6. *Günlerden Pazar*
7. *Bayram Geldi*
8. *Yalnızlığı Yenenler*

4.3.9. Çocuklar İçin Televizyon Oyunları

1. *Elif'in Düşleri*
2. *Tutsak Neşe*
3. *Yarınları Yapanlar*

4.3.10. Ülker Köksal'ın Aldığı Ödüller

1. *Sıfıra Bir Var*/TRT 1965 Radyo Oyunları Yarışması Başarı Ödülü
2. *Tata'nın Mektubu*/ TRT 1970 TELEVİZYON Oyunları Yarışması Jüri Özel Ödülü
3. *Nüfus Cüzdanı*/TRT 1970 TELEVİZYON Oyunları Yarışması Jüri Özel Ödülü
4. *Tutsak Neşe*/ TRT 1970 TELEVİZYON Çocuk Oyunları Yarışması Başarı Ödülü
5. *Bin bir Çiçek Kolonya Fabrikası*/TRT 1970 Radyo Oyunları Yarışması Başarı Ödülü
6. *Sil Baştan*/TRT 1970 Radyo Oyunları Yarışması Başarı Ödülü
7. *Yarını Akıl Yapar*/Arkın Yayınları Cumhuriyet'in 50.Yılı Çocuk Oyunları Yarışması Üçüncülük Ödülü

- 8. *Dağ Denize Kavuştu*/Türk Ticaret Bankası Cumhuriyetimizin 50.Yılı Çocuk Oyunları Yarışması İkincilik Ödülü.**
- 9. *Sırça Köşk*/1976 Yılı Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Çocuk Oyunları Yarışması İkincilik Ödülü**
- 10. *Ormanın Bekçileri*/1977 Yılı Antalya 14. Uluslararası Sanat Şenliği Tiyatro Oyunu Yarışmasında Altın Portakal Ödülü**
- 11. *Besleme*/Sanatseverler Derneği 1979 En İyi Oyun yazarı Ödülü.**
- 12. *Âdem' in Kaburga Kemiği*/Türkiye İş Bankası Tiyatro Oyunları Yarışması Üçüncülük Ödülü**
- 13. *Uzaklar*/1984 ENKA Kültür Sanat Yarışması Üçüncülük Ödülü,1986 Sanat Kurumu En İyi Oyun Yazarı Ödülü,1986 İsmet Küntay En İyi Oyun Yazarı Ödülü, Nokta Dergisi 1986 En İyi Oyun Ödülü**
- 14. *Karanlıkta İlk Işık*(Kubilay)/Kültür Bakanlığı 1995 En Başarılı Oyun Yazarı Ödülü, ÇYDD Bahriye ÜÇÖK Ödülü,1995 Ordu.**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGU VE YORUMLAR

1.ADALETLİ OLMA DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR

Adalet Türkçe Sözlük'te şu şekilde tanımlanmıştır: “1. Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, doğruluk. 2. Bu işi uygulayan, yerine getiren devlet kuruluşları. 3. Herkes kendine uygun düşeni, kendi hakkı olana verme. 4. Yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması” (TDK, 2005: 18). Sözlükteki anlamlarında görüldüğü gibi hak, hukuk, doğruluk ve dürüstlük kavramları adaletle iç içedir.

Bir diğer yönüyle de adalet vicdani bir gerekliliktir. İnsan adaletli olduğunda ya da adalet sağlandığında vicdanı da rahat etmektedir. “Her ne kadar insan, zaman zaman duygularının, kişisel çıkarlarının ve menfaatlerinin gereği olarak adaletten uzaklaşsa bile, her şeyden önce onun vicdanı bu işi onaylamaz” (Nazıroğlu, Gün, Kılıç, Kaya, 2016: 184). Bu yönüyle adalet kavramı hem toplum için hem de kişinin vicdanı için zorunlu bir gerekliliktir.

“Adil olma değerinin diğer önemli bir unsuru da, her işte liyakate yani işin ehline verilmesine dikkat etmektir. Eğer bir toplumda liyakate önem verilmez, işler ehliyeteye göre dağıtılmaz, hak edene hakkı verilmez, hak etmeyenler önemli mevkilere getirilirse, o toplumda huzursuzlukların, çatlakların ve sorunların oluşması son derece doğaldır” (Nazıroğlu vd., 2016: 184).

Adaletin temelinde insani değerler söz konusudur. Adalet sayesinde bir toplum gelişmeyi, düzeni ve toplumsal dengeyi başarılı bir şekilde sağlayabilir. Adaletin olmadığı yerde güçlüler ve zalimler hâkim olur. Bu yönüyle bir toplumun mutlu ve refah içerisinde olabilmesi için ilk adım adaletin sağlanmasının zorunlu olmasıdır. Bu sebeple çok küçük yaşlardan itibaren bütün vatandaşlar adil olma duygusuyla yetiştirilmelidir.

Adaletli olma değeri Ülker Köksal'ın romanlarında doğrudan ana tema değilse de Altın Kayalar Adası romanında bu tema dolaylı olarak da olsa sıkça karşımıza çıkmıştır. Tablo 6'da bu durum ayrıntılı olarak tasnif edilmiştir.

Tablo 6. Ülker Köksal'ın Romanlarında Adaletli Olma Değeri'nin Dağılımı

ROMANIN ADI	ADALETLİ OLMA DEĞERİ SAYFA
Dağ Denize Kavuştu	48
Sevgisayar	-
Uzaydaki Arkadaşım	-
Ayşegül	12, 27,35, 52
Boncuk Adası	-
Gel de Gülme Şu Hâlimize	14
Altın Kayalar Adası	13, 35, 42, 53, 64, 76, 81
Benim Sevgili Genim	-

Köksal'ın romanlarında adaletin gerekliliğine vurgu yapıldığı gibi kişiler arası ilişkilerde de adil davranmaya önem verildiği görülmektedir. Örneğin, *Altın Kayalar Adası* romanında kişiler arası ilişkilerde adalet duygusunun ön plana çıktığını görürüz. Gemi motorunun bozulması sonucu denizin ortasında kalan bir arkadaş gurubunun yaşadıkları maceralar anlatılırken kişiler arası ilişkilerde adalet değeri kitapta şu cümlelerle geçmektedir:

Ayşegül sabırsızlıkla içini çekerek;

“Motor hakkında hiçbir fikri olmayan ama motoru kullanan arkadaşımız Buğra'nın bizi düşürdüğü duruma bakın” dedi.

“Ama Ayşegül...” diye söze karıştı Selin. “Bütün suç Buğra ağabeyimin değil ki... Hiçbirimiz motor nasıl onarılır bilmiyoruz. Öyle değil mi? (Köksal, 2006b: 35).

Aynı kitapta eşitliğin vurgusuna şu şekilde şahit oluruz:

“Uzatmayalım arkadaşlar dedi Buğra. ‘Çekişmek yerine yiyecek içecek sorunlarıyla ilgilenecek bir arkadaş seçelim. Herkese eşit davranacak, hak gözetecek bir arkadaş” (Köksal, 2006b: 42).

Romanın devamında eşitliğe dair pasajlar dikkati çekmektedir. Özellikle Bir grup arkadaşın nöbet tutmak zorunda kaldığı *Altın Kayalar Adası*'nda eşitlik değerine şu şekilde değinilmiştir:

“Sırayla nöbet tutulacak. Önce iki kişi üç saat kadar nöbet tutacak. Sonra onlar yatacak, öteki iki kişi nöbete geçecek” (Köksal, 2006b: 64).

Altın Kayalar Adası romanında; adalet, hak, hukuk konusundan şu şekilde bahsedilmiştir:

“Babam otomobilini kullanmama hep izin verdi. Ya da sesini çıkarmadı. Annem her an kaza yapacağım korkusu içindeydi ama babam hep benden yanaydı. Ayşegül’ün sözünü ettiği kazadan sonra babam çarptığım arabanın sahibiyle anlaşp gerekli ödemeyi yaparak sorunu çözmek istedi ama annem trafiğe giderek benim cezalandırılmam için şikâyetçi oldu” (Köksal, 2006b: 81).

Adaletli olma değeri *Gel de Gülme Şu Hâlimize* isimli romanında şu cümlelerle yer vermiştir:

“Annemle babam yakındaki köyden su doldurmaya gittiklerinde köylülerle arkadaşlık ediyorlar. Annemin öğretmen, babamın memur olduğunu öğrenen köylü kadınlar, su kuyruğundaki sıralarını onlara vermek istiyorlarmış. Annemle babam kabul etmiyorlar elbette” (Köksal, 2005: 14).

Bir başka romanı *Ayşegül*’de de hakkaniyet konusuyla ilgili şu cümleler geçmektedir:

“Gül’le Ayşe parka gittiler. Gül paraları yarıya yarıya bölüştürdü. Ayşe bunu kabul etmek istemedi. Kendisi çok gazete toplayamamıştı, parayı hak etmemişti” (Köksal, 2002: 52).

Yine aynı romanda eşitlikle ilgili şu cümlelere yer verilmiştir:

“Yasalara göre kızlarla erkekler arasında ayırım yapamazsınız. Bu bir suçtur. Ben yasaları bilirim. Ortaokul öğrencisiyim” (Köksal, 2002: 35).

Görüldüğü gibi Ülker Köksal’ın *Altın Kayalar Adası* dışındaki romanlarında adaletli olma değeri çok sık işlenen değerler arasında sayılmaz. Bu değer ana tema olmasa da daha çok kişiler arası ilişkilerde, romandaki kahramanların birbirlerine adil davranması sonucunda yansıtılmaya çalışılmıştır.

2. AİLE BİRLİĞİNE ÖNEM VERME DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR

Aile kavramı Türkçe Sözlük’te şu şekilde tanımlanmıştır: “1. Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik. 2. Karı, koca ve çocuklardan oluşan topluluk. 3. Aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü. 4. Birlikte oturan hısım ve yakınların tümü. 5. Eş, karı. 6. Aynı gaye üzerinde anlaşıp ve birlikte çalışan kimselerin bütünü. 7. Temel niteliği bir olan dil, hayvan veya bitki

topluluğu” (TDK, 2005: 45). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere aile kavramı toplumun en küçük birimini oluşturmaktadır. Bu sebeple toplumu toplum yapan en önemli unsur ailedir.

Aile kurumunun eksenine baktığımız zaman bir neslin devamının sağlanması bunun yanında çevresel, sosyolojik, psikolojik işlevleri aileye verilen önem yüklenen değer aile kurumunu önemli hale getirmektedir (Zabun, 2009: 98). Aile kurumunun sağlam temeller üzerine oturması neslin gelişiminde ve ilerlemesi açısından da önem taşımaktadır. Ayrıca aile kurumu Hayat Bilgisi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi gibi derslerde sınırlı da olsa işlenmektedir (Zabun, 2009: 98).

Hemen hemen bütün toplumlar aile kurumuna önem vermektedir. Türk toplumu açısından da aile ayrı bir öneme sahiptir. Anayasanın 41. maddesi ailenin bütünlüğünden şu şekilde bahseder: “Aile Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet ailenin huzur ve refahını özellikle ananın ve çocukların korunmasını ve aile planlanmasının öğretimi ile uygulamasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar.” Anayasal anlamda da güvence altına alınmış önemli bir kurumdur aile.

Değer açısından baktığımızda da aile kurumu çok önemli bir yere sahiptir. Değerlerin çocuğa ilk aktarıldığı kurum şüphesiz ailedir. Çocuklara küçük yaşlarda kazandırılan bu değerler zamanla gelişecek ve toplumla beraber bütünleşecektir. Ülker Köksal’ın romanlarında da aile değerine büyük önem verilmiştir. Bütün romanlarında aile değerine rastlamak mümkündür. Ailenin bütünlüğü, zorluklarla mücadele etmesi, çocukların aileler tarafından korunup kollanması Köksal’ın işlediği konular arasındadır. Tablo 7’de de görüleceği üzere *Gel de Gülme Şu Hâlimize* isimli romanında aile değerinin en çok işlendiği romanlar arasındadır.

Tablo 7. Ülker Köksal'ın Romanlarında Aile Birliğine Önem Verme Değeri'nin Dağılımı

	AİLE BİRLİĞİNE ÖNEM VERME DEĞERİ
ROMANIN ADI	SAYFA
Dağ Denize Kavuştu	53, 54, 96
Sevgisayar	116
Uzaydaki Arkadaşım	43, 112
Ayşegül	12, 44
Boncuk Adası	15, 45, 112, 114
Gel de Gülme Şu Hâlimize	60, 65, 82, 103, 104
Altın Kayalar Adası	11, 70
Benim Sevgili Genim	35, 42, 116, 160

Aile kurumunun önemine en çok değinilen *Gel de Gülme Şu Hâlimize* isimli romanda iki kuzenin mektuplaşmalarından hareketle aile kurumunun önemine şahit oluyoruz. Bu romanın bir pasajında şu ifade geçmektedir:

“Annemle babam arasındaki sevgi gösterilerine her zaman kızan, sinirlenen ablam bile birbirlerine destek veren, yaşamı daha güzel kılma çabalarını özverileriyle yürüten bu iki insan arasındaki sevecen birliktelikten etkilendi” (Köksal, 2005: 60).

Aynı romanın bir başka pasajında Evnur isimindeki roman kahramanı kendi ailesinin çok komik olduğunu ve bu durumdan duyduğu memnuniyetini şu şekilde dile getirmiştir:

“Babamla mutfağa geçtik. Önlüklerimizi taktık. Sonra babam mutfak taburelerinden birine oturarak sessiz, sinsi sinsi gülmeye başladı. Anneme duyurmamaya çalışıyordu. Bana da gülmemem için sus işareti yapıyordu. Babamın gülmesi bitince;

Şu büyükleri hiç anlamıyorum, dedim. Bir pantolon için ağlanır mı? İnsanlar ağlar, dedi babam. Hem merak etme büyükler de küçükleri anlamıyorlar.

Yemekten sonra annemin keyfi gelmişti. Güray ağabeyimle Can’a olanları anlatırken katıla katıla gülmeye başladı. Öteki anne-babaların benimkiler kadar komik olduğunu sanmıyorum” (Köksal, 2005: 65).

Aile kurumu yalnızca anne baba ve çocukları ifade eden bir parça değildir. Aynı zamanda akrabalarını da içine alan bir yapıdır. *Gel de Gülme Şu Hâlimize* isimli romanda akrabalık ilişkilerinin önemine de şu şekilde değinilmiştir:

“Yılbaşını çok güzel geçirdik. Dayımlar da ailece İzmir’e annelerini görmek, yeni yılda birlikte olmak için geldiler. Güray ağabeyle Mine bir ara uğradılar

ama bizimle birlikte değillerdi. Can’la ben Mustafa dayımın iki oğlu, Kemal dayımın bir kızı bir oğlu, tam altı çocuk bir aradaydık. Hepimiz anneannemin evindeydik. Anneannem çok mutluydu. Bütün torunlarına yaşlarına, ilgilerine uygun kitaplar almış armağan olarak. Mustafa dayım fıkralar anlatarak hepimizi güldürdü. Kemal dayım da akordeon çalarak şarkı, türkü ve halaylarla eğlenmemizi sağladı” (Köksal, 2005: 60).

Yine aynı romanda her şeye rağmen ailenin birbirine destek olması şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“İyi ama yine de burası bizim yuvamız. Dertlerimiz, sevinçlerimizle yaşadığımız yuvamız” (Köksal, 2005: 103).

Benim Sevgili Genim isimli romanında da aile de kardeşlerin birbirine destek olmasıyla ilgili şu cümlelere yer verilmiştir:

“Unutma ki bir çocuğun seninki gibi bir ablası olması büyük şans. Ablan için de senin gibi bir kardeşe sahip olmak öyle” (Köksal, 2007: 35).

Yine aynı romanda anne sevgisine ve özlemine de ayrıca yer verilerek aile içinde annenin kıymetinin ne kadar büyük olduğuna dikkat çekilmiştir. Romanda bu durum şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“İdil, bundan sonra kendini büsbütün yalnız ve mutsuz hissetti. Yuvadın yavrularına yiyecek bulmak için uçan annesini bekleyen bir yavru kuşa benzetiyordu kendini. Yalnızdı hem de çok yalnız. Hiç kimse, annesinin yerini tutamıyordu” (Köksal, 2007: 42).

Dağ Denize Kavuştu isimli romanda da aile bireylerinden Umut’un ailesinden uzak düşmesi onu çok üzmüş ve bu durumu şu şekilde dile getirmiştir:

“Umut yakalandığından çok ailesinin kendisi yüzünden çekeceği acıyı düşünerek üzülmüyordu. Dönmediği için, Pınar, Umut’un yazdığı mektubu annesine babasına iletmiş olmalıydı. Onları kardeşi Çiğdem’i özlediğini duyumsadı birden” (Köksal, 2006a: 53).

Aynı romanda ailesinden ayrılmak zorunda kalan sonra kavuştuğundaki mutluluğu şu şekilde ifade edilmiştir:

“Umut’un annesi babası oğullarını görünce çok sevindiler. Annesi sevincinden ağlamaya başladı. Babası da heyecan içinde oğluna bakıyordu” (Köksal, 2006a: 96).

Uzaydaki Arkadaşım isimli romanda da Zeynep uzayı çok sevmesi ve gitme imkanı da bulmuş olmasına rağmen ailesinden ayrılmamak için bu konudaki kararsızlığını şu şekilde dile getirmiştir:

“Olmaz. Annemle babamdan ayrılamam. Ablamdan, yeğenlerimden...” (Köksal, 2000: 43).

Yukarıdaki durumun bir benzeri de *Sevgisayar* romanında mevcuttur. İpek yaşadığı serüveni çok sevmesine rağmen kendisine yeni bir serüven hoşuna gider miydi diye sorulunca şu cevabı verir:

“Giderdi ama şimdi değil, dedi İpek. Ailemi çok özledim. Önce onları görmeliyim. Annemi, babamı, kardeşimi” (Köksal, 2004b: 116).

Köksal, *Ayşegül* isimli romanında aileye olan sevginin başka bir sevgi olduğunu şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Yine de Ayşe bu sevginin gönlündeki sevgi olmadığını biliyordu. Ayşe özlediği sevgiyi belki sözcüklerle anlatamazdı ama bu sevginin farklı olduğunu biliyordu. Bir anne babayla çocuğu arasındaki sevgi bambaşkaydı Ayşe’nin gözünde” (Köksal, 2002: 44).

Sonuç olarak “aile birliğine önem verme değeri” Ülker Köksal’ın eserlerin geniş yer bulmuştur. Aile üyelerinin birbirlerine destek olması, aile bağlarının kuvvetli oluşu Köksal’ın romanlarında dikkat çeken yerler arasındadır. Sadece çekirdek aile tipi değil aynı zamanda geniş aile tipiyle de karşımıza çıkarak anneannelerin, dedelerin yakın akrabaların aile oluşumunda etkin olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca eşlerin hep birbirine destek olması, kardeşlerin birbirine sahip çıkmaları ailede birlik ve dayanışmaya da örnek oluşturmaktadır.

3. ALÇAKGÖNÜLLÜ OLMA DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR

Alçakgönüllülük Türkçe Sözlük’te şu şekilde tanımlanmıştır: “Kendi değerini olduğundan aşağı gösteren, başkalarını küçük görmeyen, büyülenmeyen (kimse) mütevazı” (TDK, 2005: 68). Toplum tarafından da mütevazı kimseler sevilir ve sayılır. Onlara daha çok kıymet verilir. Çünkü onlar kibirden ve gösteriştan uzak kimselerdir.

Alçakgönüllü kimseler kendi eksikliklerinin farkındadır. Onların sevinçleri ve coşkuları da seviyeleridir. Kibirli kimseler toplumsal ilişkilerde sürekli rahatsızlık veren, başkalarını saygısı olmayan hatta başkalarını küçümsemeye çalışan kimselerdir (Nazıroğlu vd., 2016: 242). Bu sebeple toplum tarafından çoğu zaman dışlanmaya da mahkûmdurlar.

Alçakgönüllü olan insanlar başkalarına, başkalarının düşüncelerine değer verirler. Onlar kendilerini dev aynasında görmezler. Bu sebeple de başarılı olurlar. Hayatı kendi dünyasından ibaret olduğunu düşünmezler. Egoları törpülenmiş hayatla barışık kimselerdir. Başkalarını küçük görmezler, onları aşağılamazlar. Giyim anlayışlarından yaşam anlayışlarına kadar da mütevazılık önemli rol oynar.

Ülker Köksal'ın iki romanında alçakgönüllülük değerine rastlanılmıştır. Bu romanlar *Ayşegül* ve *Gel de Gülme Şu Hâlimize* isimli romanlarıdır. Genel manada Ülker Köksal'ın bu değeri ana tema olarak kullanmadığı sadece birkaç yerde bu değerle ilgili cümlelerin geçtiği söylenebilir. Tablo 8'de bu durum ayrıntılı olarak tasnif edilmiştir.

Tablo 8. Ülker Köksal'ın Romanlarında Alçakgönüllü Olma Değeri'nin Dağılımı

ROMANIN ADI	ALÇAKGÖNÜLLÜ OLMA DEĞERİ SAYFA
Dağ Denize Kavuştu	-
Sevgisayar	-
Uzaydaki Arkadaşım	-
Ayşegül	52
Boncuk Adası	-
Gel de Gülme Şu Hâlimize	54, 62
Altın Kayalar Adası	-
Benim Sevgili Genim	-

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi iki kitapta toplam üç bulguya rastlanılmıştır. *Gel de Gülme Şu Hâlimize* isimli romanında Irmak isimli çocuk çok güzel bir resim ortaya çıkarmıştır. Ancak bunu ifade edişi bir alçakgönüllülük örneğini oluşturmuştur. Romanda bu durum şu şekilde geçmektedir:

“Bir süre o güzelim resmi Irmak’ın yapabileceğine inanmadan arkadaşımın yüzüne baktım. Sonra içimden bir kıskançlığın yükseldiğini duyumsadım. Kıskançlığımın belli olacağından da korktum.

-Kutlarım seni, dedim.

Böyle bir resmi ben ne denli uğraşsam yapamazdım. Irmak o kadar alçakgönüllüydü ki resmi kendisinin yaptığını söylerken bile çekiniyor, utanıyordu” (Köksal, 2005: 54).

Gel de Gülme Şu Hâlimize isimli romanda Irmak’ın bir sergi esnasında resimleri satılmıştır. Irmak’ın buna cevabı alçakgönüllük örneğini oluşturmuştur. Romanda bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:

“Sergi çok başarılı geçti. Annesi umduğundan fazla resim satmış. Sanırım para açısından sıkıntıları hafifledi. İki tane de Irmak’ın resmi satılmış. Irmak:

-Çok ucuzdu da ondan, diyor alçakgönüllülükle” (Köksal, 2005: 62).

İlk verdiğimiz alçakgönüllülük örneğinde romanın bir diğer kahramanı Evnur, Irmak’ı kıskanırken Irmak’ın alçakgönüllülüğü karşısında kıskançlık duygusunu zamanla kaybettiği görülmektedir. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir.

“O gün eve dönerken koltuğumun altında Irmak’ın armağanı tablo, yüreğimde iyi bir davranışta bulunmanın sevinciyle kendi kendime yüksek sesle konuştuğumun ayırdığına vardım:

-Artık Irmak’ı kıskanmıyorum” (Köksal, 2005: 62).

Görüldüğü gibi değerlerin aktarımı noktasında güzel bir yol izlenmiştir. Köksal’ın *Ayşegül* romanında da Gül’ün daha çok çalışıp gazete toplamasına rağmen parayı bölüşürken eşit bir şekilde bölüşmeye çalışması alçakgönüllük örneğini oluşturmuştur. Romanda bu kısım şu şekilde yer bulmuştur:

“Gül’le Ayşe parka gittiler. Gül paraları yarıya yarıya bölüştürdü. Ayşe bunu kabul etmek istemedi. Kendisi çok gazete toplayamamıştı, parayı hak etmemişti. Gül kestirip attı:

Biz ortağız. Kazançta da zararda da ortak. Bundan sonra daha çok çalışsın, ödeşiriz” (Köksal, 2002: 52).

Görüldüğü gibi az da olsa Ülker Köksal’ın romanlarında alçakgönüllülük bulgusuna rastlanılmıştır. Hatta yukarıda ifade edildiği gibi alçakgönüllülük karşısında kıskançlık duygusunun bile yitirildiği anlatılmıştır. Alçakgönüllülük

önemli bir erdemdir. Bu değerin küçük yaşlardan itibaren çocuklarımıza kazandırmamız önem taşımaktadır.

4. ARKADAŞLIK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR

Türkçe Sözlük'te arkadaşlık kavramı şu şekilde tanımlanmıştır: “1. Birbirlerine karşı sevgi ve anlayış gösteren kimselerden her biri, yaren. 2. Bir ortamda birlikte bulunanlardan her biri, hempa” (TDK, 2005: 120).

Yalnızlık Allah’a mahsustur derler. İnsanın varlığını devam ettirebilmesi, toplumla iç içe olması zorunluluktur. İnsanın derdini açabileceğini, sıkıntısında yanında olabileceği, mutluluğunu paylaşabileceği bir arkadaşına bir dosta ihtiyacı vardır. Bu sebeple iyi bir arkadaşına sahip olmak en önemli değerlerden birisidir.

Hız. Mevlana'nın da dediği gibi bana arkadaşını söyle sana kim olduğunu söyleyeyim. Arkadaşlık aslında insanın aynadaki yansımasıdır. Bu konuyla ilgili Montaigne şunu söyler: “Çünkü o, o idi: ben de bendim. Ruhlarımız o kadar sıkı birliktelikle yürüdü, birbirini o kadar coşkulu bir sevgiyle seyretti ve en gizli yanlarına kadar birbirlerine öyle açıldılar ki ben onun ruhunu benimki kadar tanımakla kalmıyor, kendimden çok ona güvenecek hale geliyordum.” (<http://www.yasamaugrasi.com/kultursanat/dostluk-baglari-ve-dostluk-michael-de-montaigne-denemeler.html> Erişim Tarihi: 30/04/2019) Görüldüğü gibi dostluk başka bir limandır. İnsanoğlu güveneceği sığınacağı bir liman arar. Bu da çoğu zaman arkadaşının yanındır.

Aileler özellikle ergenlik döneminde çocuklarının arkadaşlarını merak eder, onları yakından tanımak ister. Çocukluktan itibaren aktardığı değerlerin bir çırpıda yok olup gitmemesi için bu şarttır. Çünkü bir çocuk için iyi bir arkadaş çok önemlidir. Ülker Köksal romanlarında bu değeri fazlasıyla işlemiştir. Bütün romanlarında arkadaşlık değerinden söz edilmiştir. Yaptığımız çalışmada arkadaşlık değeriyle ilgili toplam sekiz romanda yirmi yedi bulguya rastlanılmıştır. Tablo 9'da bu durum ayrıntılı olarak tasnif edilmiştir.

Tablo 9. Ülker Köksal’ın Romanlarında Arkadaşlık Değeri’nin Dağılımı

ROMANIN ADI	ARKADAŞLIK DEĞERİ SAYFA
Dağ Denize Kavuştu	30, 58
Sevgisayar	27, 68, 78, 100, 106
Uzaydaki Arkadaşım	7, 27, 40, 90, 114, 119
Ayşegül	21, 22
Boncuk Adası	52, 95
Gel de Gülme Şu Hâlimize	11,16, 24, 61, 63
Altın Kayalar Adası	24
Benim Sevgili Genim	15, 113, 162, 165

Köksal’ın *Uzaydaki Arkadaşım* isimli romanında fazlaca arkadaşlık bulgusuna rastlanılmıştır. Zeynep uzaylı bir arkadaş edinmiş ve bu uzay yolculuğu esnasında da birden fazla kişiyle tanışarak arkadaş olmuş ve arkadaşlığının öneminden bahsedilmiştir. Romanda bu durum şu cümlelerle aktarılmıştır:

“...Evet anlaşıldı. Önemi var mı bilmiyorum ama bilgisayarların arkadaşları olmaz.

Özlem muzipçe güldü:

Çok yazık Sevgili Bilgisayar Görkem, senin için çok üzülüyorum. Çünkü yaşamda arkadaşlıktan daha güzel bir şey yok” (Köksal, 2000: 40).

Aynı romanda mutluluğun sebebi olarak arkadaşlık gösterilmiştir. Bu durum romanda şöyle geçmektedir:

“Kendi kendine, Küçük Gezegen’de çok mutluyum. Beni seven dostlarım var burada” (Köksal, 2000: 114).

Uzay macerasında tanıştığı arkadaşından ayrılmak zorunda olan Özlem, Zeynep’e şu şekilde seslenmektedir:

“Zeynepçğim, seni duyuyorum. Sevgili arkadaşım... Dünyalı arkadaşım. Ben de seni hiç unutmayacağım. Bizi birbirimize bağlayan sevgi hiç bitmeyecek. Bir gün yine buluşacağız. İnan bana...” (Köksal, 2000: 119).

Altın Kayalar Adası romanı da arkadaşlık değerini anlatması bakımından önemlidir. Bir grup arkadaşın üç gün boyunca adada kalması anlatılmış, arkadaşlığın öneminden bahsedilmiştir. Romanda arkadaşlarla birlikte olmaktan duyulan mutluluk şu şekilde ifade edilmiştir:

“Selim amca... Buradayım. Arkadaşlarımla beraberim. Sesinde arkadaş bulmaktan, onlarla birlikte olmaktan duyduğu sevinç ve gurur vardı” (Köksal, 2006b: 24).

Ayşegül romanında Ayşe ve Gül’ün arkadaşlıklarının nasıl başladığına şu şekilde değinilir:

“Ayşegül’ler ilkokula başladıklarında, Gül’ün de saçları uzundu. İki uzun örgüsü, kırmızı kurdeleleri vardı. Tıpkı Ayşe’ninkiler gibi. Aynı sınıfa düştüler, boyları aynı olduğu için de aynı sıraya. Hem sınıf arkadaşları hem de öğretmenleri Nermin Hanım iki Ayşegül’ü hep birbirine karıştırıyorlardı. Okuma yazma öğrendikleri bir gün öğretmen kara tahtaya kocaman bir AYŞEGÜL yazmış, sonra da bu sözcüğü Ayşe ve Gül olarak iki bölmüş, çocukların da iznini alarak birine Ayşe ötekine de Gül adını vermişti. Böylece Ayşegül’lerden biri Ayşe, öteki de Gül olmuştu. Öğretmen ve arkadaşları da Ayşegül’ler de buna pek sevinmişlerdi. O günden beri de iki Ayşegül’ü kimse karıştırmaz olmuştu. Ayşe ile Gül’ün aileleri bile zaman zaman bu yeni isimleri benimsemişlerdi. Arkadaşlıklarına ilişkin bu anılar hem Ayşe’ye hem de Gül’e keyif verirdi” (Köksal, 2002: 22).

Gel de Gülme Şu Hâlimize isimli romanında arkadaş canlısı Pınar’ın durumu şu şekilde ifade edilmiştir:

“Doğum gününe hem eski mahallemizden hem de buradaki arkadaşlarımdan tam on iki kişi geldi. Annem nasıl olup da bir ay gibi kısa bir zamanda bu kadar arkadaş edinebildiğimi şaşıtı. Müzik dinledik. Dans ettik. Arkadaşlarım çok güzel armağanlar getirdiler” (Köksal, 2005: 11).

Arkadaşların aileleriyle olan ilişkilerine de değinen Köksal bu durumu *Gel de Gülme Şu Hâlimize* isimli romanında şu şekilde belirtmiştir:

“Bu ev hepimizin. Sevdiğiniz arkadaşlarınızı ne zaman isterseniz çağırabilirsiniz, derler.

Güray ağabeyim Mine için çok yakın arkadaşım, diyor.

Hangi yemekleri sever arkadaşın? diye sordu annem;

Her yemeği sever ama galiba en çok böreği seviyor, dedi ağabeyim. Cumartesi öğleden sonra gelin...

Çok iyi olur, dedi ağabeyim. O gün matematik çalışacaktık zaten (Köksal, 2005: 24).

Sevgisayar romanında da Köksal arkadaşların ayrılık durumunda yaşadığı üzüntüyü şu şekilde belirtmiştir:

“Elizabet Napoli’de gemiden ayrılacaktı. Bu İpek’e çok hüznü veriyordu. İlerde yeniden buluşabilmeleri umuduyla birbirlerine adreslerini verdiler. Elizabet

vapurdan inerken İpek gözyaşlarını tutamadı. Ona sımsıkı sarıldı. Kucaklaştılar. Uzun süre birbirlerine el salladılar” (Köksal, 2004b, 78).

Benim Sevgili Genim isimli romanında da arkadaşlığın getirdiği sevgi bağına değinilmiş, bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“O gece sofrada öyküler, fıkralar, anılar anlatıldı, bol bol gülündü. Çocuklar, bir ara oyuncaklarıyla oynadılar. Saatler gece yarısına yaklaşırken İdil’in dört gözle beklediği konukları da geldi; en iyi arkadaşı Gizem’le Gizem’in anne-babası. İdil’le Gizem, altı yıldır arkadaşlıklar. Komşu olmaları, aynı anaokuluna gitmeleri ve ailece görüşmeleri, arkadaşlıklarını sıkı bir sevgi bağıyla pekiştirmelerini sağlamıştı” (Köksal, 2007: 15).

Boncuk Adası romanında Hakan evden kaçmış Yunuscan’ın kulübesinde kalmaktadır. Hakan yeni bir kulübe yapmaya niyetlenir. Roman kahramanı Yunuscan bu durumu şu şekilde ifade eder:

O zaman yeni bir kulübe yapmaktan vazgeçsen de burada birlikte yaşasak diyorum. Ne dersin? Diye sordu.

-Hakan’ın yüzü aydınlandı sevinçten:

-Çok sevinirim Yunuscan, dedi.

-Anlaştık o zaman.

Yunuscan, Hakan’ın elini sıktı. İki eski dost gibi gülümsediler birbirlerine. O günden sonra da arkadaşlıkları pekişti, güçlendi. Bir daha da ayrılmaktan söz etmediler” (Köksal, 2004a: 95).

Arkadaşlık ve yardımlaşmanın iç içe olduğu *Dağ Denize Kavuştu* romanında birbirini sonradan tanıyacak olan iki arkadaşın mektuplaşması şu şekilde ifade edilmiştir:

“Sevgili Deniz,

Merhaba! Biz Dağköylü iki arkadaşız. İkimiz de on yaşındayız. Denizköy’ü çok merak ediyoruz. Dağköy’de yaşayanlar için Denizköy’e gitmek bir yana, denizden söz etmek bile yasaktır. Seninle mektuplaşmak istiyoruz. Bunu yaparken aramızda bir parola olması gerekecek. İkimizden biri köpek gibi havladı mı yakında bir tehlike var demektir. Kuş gibi ötmeye başlayınca da tehlike geçmiş demektir. Anlaştık mı? Belki ilerde yüz yüze konuşabiliriz. Hoşça kal” (Köksal, 2006a: 30).

Görüldüğü gibi Ülker Köksal arkadaşlık değerine fazlaca yer vermiştir. Romanlarında sıkı dostluklardan fazlaca bahseden Köksal, arkadaşların birbirlerine destek olması, yalnız bırakmaması, dayanışma ve yardımlaşma içerisinde güzel dostlukların kurulmasının önemini anlatmıştır.

5. BARIŞ DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR

Türkçe Sözlük'te barış kavramı şu şekilde tanımlanmıştır: “1. Barışma işi, 2. Savaşın bittiğinin bir antlaşmayla belirtilmesinden sonraki durum. 3. Böyle bir antlaşmadan sonra insanlık tarihindeki süreç. 4. Uyum, karşılıklı anlayış ve hoşgörü ile oluşturulan ortam” (TDK, 2005: 201). Toplumların barış içerisinde olması dünyayı yaşanabilir kılacaktır. Bu sebeple barış değerinin kazandırılması önem taşımaktadır.

Barış değerinin üç alt başlığı vardır. Bunlar: Kişinin kendisiyle barışık olması, başkalarıyla barışık olması ve dünyada barış olması olarak ifade edilebilir (Güven, 2014: 98-99). Önce kişinin kendisiyle barışık olması önemlidir. Kişi kendisiyle barışık ve mutlu olması aynı zamanda özgüvenli bireylerin yetişmesini de sağlamış olacaktır. Yine kişi başkalarıyla barışık olmalıdır. Toplumla iyi iletişim kurmalı ve toplum içinde iyi geçinmelidir. İnsanlar onu huysuz olarak nitelendirmemelidir. Son olarak da dünyada barışın olması istenilen bir durumdur. Dünya; barış ve huzur içinde olursa masum insanlar ölmeyecek, savaşlar yaşanmayacaktır.

Ülker Köksal'ın üç romanında barış değeriyle ilgili bulgulara rastlanılmıştır. Özellikle *Dağ Denize Kavuştu* romanının ana teması barış üzerine kurulmuştur. Denizköy ve Dağköy'ün kavgası mücadelesi ve son olarak da barışı anlatılmıştır. Diğer iki romanında da değer olarak barış kavramına yer verilmiştir. Tablo 10'da bu değerler ayrıntılı olarak tasnif edilmiştir:

Tablo 10. Ülker Köksal'ın Romanlarında Barış Değeri'nin Dağılımı

ROMANIN ADI	BARIŞ DEĞERİ
	SAYFA
Dağ Denize Kavuştu	16, 20, 48, 106, 108
Sevgisayar	-
Uzaydaki Arkadaşım	23, 91, 114
Ayşegül	-
Boncuk Adası	-
Gel de Gülme Şu Hâlimize	-
Altın Kayalar Adası	-
Benim Sevgili Genim	15, 16,89, 110

Yukarıda da ifade edildiği gibi *Dağ Denize Kavuştu* isimli romanının ana teması barış değeri üzerine kurulmuştur. Bu romanda iki köyün düşman olmasından sonra gelinen durum şu şekilde ifade edilmiştir:

“... Sonra da bu çift yapıldı. Artık iki Köyün insanları birbirlerine düşmandı. Birbirleriyle konuşmaz, birbirleriyle selamlaşmaz oldular. Bu yüzden biz balık yiyemeyiz, onlar ceviz, badem yiyemezler. Ağaçlar, orman, dağlar bize; deniz, kumsal onlara kaldı. Onlar dağ özlemi, biz deniz özlemi içinde yaşadık. Aslına bakarsan yazık oldu. Hem de çok yazık” (Köksal, 2006a: 16).

Dağköylü çocuklardan Umut barışa olan isteğini şu şekilde ifade eder:

“Öğretmenim, dedi. İki köy arasındaki düşmanlık bize çok saçma geliyor. Biz Dağköylü çocuklar köyleri ayıran çitin kalkmasını istiyoruz” (Köksal, 2006a: 20).

İki köyün barışmasını sağlayan Umut, barış geldikten sonra insanların neler yaşadığını şu şekilde ifade eder:

“İki köyün insanları yılların düşmanlığını unutmuş, çocuklarına katılmanın, iki köyün yeniden birleşmesinin sevinciyle konuşuyor, kucaklaşıyorlardı. Eski arkadaşlar birbirlerine yeniden kavuşmaktan, gençler tanımadıkları komşularıyla karşılaşmaktan mutluydular. Çocuklara gelince onlar zaten çoktan arkadaş olmuşlardı” (Köksal, 2006a: 108).

Uzaydaki Arkadaşım isimli romanın ana teması barış olmasa da bu değere vurgu yapılan önemli yerler mevcuttur. Özellikle uzaydaki gezegenlerin barış içinde yaşadığı, orada yaşayan insanlar savaş vb. görmediğinin anlatılması buna örnektir. Romandan hareketle barış değerinin anlatıldığı şu pasaj dikkate değerdir:

“Zeynep o gün uyumadan önce Can Dede ile konuşmak istedi. Uzaydaki gezegenler de Küçük Gezegen gibi barış içindeydiler. Buna çok imrenen ve özenen Zeynep, biraz da çekinerek Can Dede’den kendi dünyası için bir şeyler yapıp yapamayacağını sordu. Can Dede de sordu:

-Nasıl bir şey?

Örneğin benim yaşadığım dünyadaki tüm silahların hepsini yok etmek gibi...

.... Umudunu kesme Zeynep. Bir gün sizin dünyanız da bir barış gezegeni olacak. İnsanlar sevgiyi unutmazlarsa barışı, mutluluğu da dünyaya egemen kılarlar” (Köksal, 2000: 91).

Benim Sevgili Genim isimli romanda da barışa dair iletiler mevcuttur. Yeni yıla girerken yaşanan duygular bu duruma örnektir:

“Ben 2005 yılıyım. Eski yıl. Artık bu dünyadan ayrılıyorum. Bu yüzden insanlara, ağaçlara, çiçeklere, tüm hayvanlara veda ediyorum. Ne yazık ki 2005 yılında da insanlar hep birbirleriyle ve doğayla savaştılar. Barışa kavuşamadığımız bir yıl daha geçti yapayalnız ve mutsuz” (Köksal, 2007: 15).

Benim Sevgili Genim romanında yüzyıllar öncesine gidilerek savaşın benimsenmeye başlamasından duyulan üzüntü şu şekilde ifade edilmiştir:

“Bu insanlar ağaçların eğri dallarından ya da hayvan boynuzlarından yaylar, yine ağaçlardan oklar, mızraklar, taşlardan da baltalar, yumruk biçiminde çekiçler, bıçaklar da yapıyorlardı. Avcılık için gerekli araç gereçleri, ileride savaşmak için de kullanacaklardı. Ne yazık ki insanlar, savaşı benimsemeye başlamışlardı” (Köksal, 2007: 89).

Benim Sevgili Genim romanında İdil’in savaşa dair duyguları barışa dair iletiler içermektedir. Bu durum romanda şu şekilde yer bulmuştur:

“Savaştan nefret ediyorum, dedi İdil. Savaşlarda çocuklar ölüyor. Hiç suçları yokken. Büyüğümde dünyadaki bütün savaşları ortadan kaldıracayım. Hepsini... Hepsini” (Köksal, 2007: 110).

Görüldüğü gibi Köksal *Dağ Denize Kavuştu* romanının ana temasını barış değeriyle oluşturduğu gibi diğer iki romanında da barışa dair önemli iletiler içermektedir. Bu değerin de kazandırılması çocuklarımız için önem taşımaktadır.

6. BİLİMSELLİK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR

Bilim kavramı Türkçe Sözlük’te şu şekilde tanımlanmıştır. “1. Evrenin veya olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneye dayanan yöntemler ve gerçeklikten yararlanarak sonuç çıkarmaya çalışan düzenli bilgi. 2. Genel geçerlik ve kesinlik nitelikleri gösteren yöntemli ve dizgesel bilgi. 3. Belli bir konuyu bilme isteğinden yola çıkaran, belli bir amaca yönelen bir bilgi edinme ve yöntemli araştırma süreci (TDK, 2005: 269). Bilimsellik kavramı ise Türkçe Sözlük’te “Bilimsel olma durumu” olarak tanımlanmıştır (TDK, 2005: 270).

Baktığımız zaman fizik, kimya, biyoloji, tıp, astronomi, matematik sayesinde teknolojik gelişmeler yaşanmış ve insanların hizmetine sunulmuştur. Kullandığımız cep telefonlarından tutun hayatımızı kolaylaştıran her şey bilim ve bilimsellik

sayesinde olmuştur. Ülkelerin gelişmesi de bilim ve teknolojiye bağlıdır. Toplumumuzun ilerlemesi için de bilim ve bilimsellik şarttır. Şunu da belirtmeliyiz ki bilim adına yapılan her şey olumlu ve güzel anlamına gelmemelidir. Örneğin; silahlar, bombalar, savaş uçakları da bilime ait bilgilerdir. Ancak bu insanlığın yararına değil zararına kullanılmıştır. Bir bıçakla ekmek de dilimlenebilir, insan da boğazlanabilir. O halde her bilimsel bilgi iyi ve güzel olduğu anlamına gelmemelidir. Şu durumda insanlık için iyi, güzel ve doğru olan bilimsel değerlerle çocuklarımıza yaklaşmamız önem arz etmektedir.

Modern bilim anlayışı insanı sadece duyuşal yetilerle sınırlandırmış yani görüp dokunabileceğimiz şeyleri bilim olarak addetmiştir. Hâlbuki bilim ve bilimsellik anlayışı bunlarla sınırlı değildir. Modern bilimin önemli anlayışlarından birisi tek ve mutlak doğrunun salt akılla bulunabileceği iddiasıdır. Bu iddia eleştiriye açık olduğu gibi kendine ait bilimsel bir doğrulama yöntemi de kullanmaktadır. Ancak yeni bilgiler ortaya çıktıkça bu doğruların da değiştiğini görmekteyiz (Topaloğlu, 2011: 129). Anlaşılabacağı üzere tarihin tozlu rafları eski bilgilerle doludur.

Olguculuk, A. Comte'ün, Saint Simon'un önerdiği bir anlamlandırma yöntemidir. Bu yöntem 20. yüzyıl dünyasında etkili olmuş bir felsefe ekolüdür. Akılcılık, olguculuk fizikötesi açıklamaları reddeder (Uçan, 2016: 33). Sadece somut olanı kabul eder. Salt akı ön plana çıkaran bu anlayışla dünyayı düzenlemek ister. Lâkin bilimsel gerçekler sürekli değişkenlik göstermektedir. Bundan yaklaşık yüz yıl önce bilimsel olarak kabul ettiğimiz bilgiler yalanlanmıştır. Bu bilgilerin yerine yeni bilgiler getirilmiştir. Bu sebeple salt akı ön plana çıkarmak çağımız insanının sorunlarını çözmeye yetmez.

“Metafizik her zaman bütünü bilme, sonsuzu bilme iddiasını içerir. İnsanlığın parçayı da bütünü de kaybetmemesi gerekir. Bilimsel çalışmalar ve bilim adamları tümevarım makinelerine dönüştürülmemeli, parça da bütün de dikkate alınmalıdır” (Uçan, 2016: 35). Bu sebeple sadece parça bilgisini ön plana çıkararak bütüne dair yargılar ortaya koymak doğru bir yaklaşım değildir. “Batı düşünce dünyası günümüzde de postmodern bir tutumla parçayı öne çıkararak, parça üzerinden

genellemeler yaparak bir başka yanlış yapmaktadır. Yanlış genellemelerle doğru bir sonuca ulaşamaz” (Uçan, 2016: 35).

Ülker Köksal’ın romanlarında da bilimsellik değerine yer verilmiştir. Beş romanında bilimsellik ile ilgili değerler yer bulurken üç romanında bu değere yer verilmemiştir. Özellikle *Benim Sevgili Genim* ve *Gel de Gülme Şu Hâlimize* isimli romanlarında bilimsellik değerine daha çok yer verilmiştir. Tablo 11’de bu durum ayrıntılı olarak tasnif edilmiştir.

Tablo 11. Ülker Köksal’ın Romanlarında Bilimsellik Değeri’nin Dağılımı

ROMANIN ADI	BİLİMSELLİK DEĞERİ SAYFA
Dağ Denize Kavuştu	-
Sevgisayar	14, 111
Uzaydaki Arkadaşım	39
Ayşegül	-
Boncuk Adası	77
Gel de Gülme Şu Hâlimize	18, 61, 81, 93
Altın Kayalar Adası	-
Benim Sevgili Genim	38, 43, 48, 57, 164

Benim Sevgili Genim romanında insanlık tarihinin en eski zamanlarından bu zamanlarına gelenek kadar ki serüveni anlatılır. Romanda bilimle ilgili araç gereçlerden de yararlanılır. Bu kısım romanda şöyle yer bulmuştur:

“İpek, artık eline geçerse mikroskobun lamı üzerine koyup inceliyordu. Oyuncak olmasına karşın mikroskop, her şeyi 750 kez büyütüyordu. İpek, mikroskopta gördüklerini İdil’e de gösteriyor, anlatıyordu. Saç, soğan zarı, portakal kabuğu, her şeyi mikroskopta büyütülmüş olarak görüyordu çocuklar” (Köksal, 2007: 43).

Sevgisayar romanında da bilimsel araç gereçlerin anlatıldığı bir pasaj bulunmaktadır. Romanda bu kısım şu şekilde geçmektedir:

“Sevgisayar Evi’nde yatak odalarından başka, müzik, resim, heykel, kitaplık, tiyatro, yazın, dans, oyun, televizyon, radyo odaları da vardı. Binada her türlü bilimsel buluşlar ve deneyler için laboratuvarlarla, uzay araştırmaları bölümleri de bulunuyordu. İçinde bilgisayarlar, teleskoplar, ışıklı üç boyutlu gök haritalarının da yer aldığı bu bölüm İpek’in çok ilgisini çekti” (Köksal, 2004b: 111).

Benim Sevgili Genim romanında genin nasıl bir şey olduğundan bahsedilerek bilimsel bilgiler şu şekilde verilmiştir:

“Genin ne olduğunu biliyorsun değil mi?

-Evet. Yani biraz. Ablamın kitabında resimlerini görmüştüm. Şey... ipliklik... Bir sürü uzun iplikçik...

-Doğru. Peki başka ne biliyorsun benimle ilgili?

-“Şey... Hücrede yani bir gözede yaşıyorsun. Gözenin içindeki çekirdekte... onun üstündeki... adını unuttum.

-Kromozomlarda.

-Evet dedi İdil” (Köksal, 2007: 48).

Yine *Benim Sevgili Genim* romanında bilimsellik ile ilgili diğer bilgiler de şu şekilde verilmiştir:

“Kafatasının yani başın alt tarafından başlayarak kuyruksokumuna kadar olan birbirine bağlı kemiklerdir. Bu kemik sistemine sahip olan canlılara omurgalılar diyoruz. İnsan da bir omurgalıdır. Memeliler, kuşlar, kurbağalarda da” (Köksal, 2007: 56).

Boncuk Adası romanında da bilimsel bir bilgi verilmiştir. Romanda Hakan yağmura yakalanmış yağmurdan kaçmak isterken şunları söylemiştir:

“Hakan kasketinin başında olmadığını ayırdına vardı. Düşürmüş olmalıydı. Bir ağacın altına sığınmayı düşündü. Ancak gök gürültüleri, şimşek çakmaları başlayınca bundan çekindi. Yıldırımın yüksek yerlere, ağaç tepelerine düştüğünü anımsadı” (Köksal, 2004a: 77).

Uzaydaki Arkadaşım romanında da bilimsel buluştan söz edilmiştir. Bu durum şu cümlelerle anlatılmıştır:

“Zeynep bu buluşu çok sevdi. Kömür, petrol, lamba, soba hiçbir şey gerektirmeyen bu buluş çok ilgisini çekmişti” (Köksal, 2000: 39).

Gel de Gülme Şu Hâlimize romanında da bilimsel iletilere yer verilmiştir. İki kuzenin mektuplaşmalarından oluşan romanda Evnur, TÜBİTAK yarışmasına katılacaktır. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“En önemli haberi şimdi veriyorum. Dört arkadaşım ile birlikte TÜBİTAK yarışmasına girmemiz için öğretmen beni de seçti. Konumuz hormonlu domatesler. Biyoloji öğretmenimiz, araştırma yöntemlerimiz ve çalışma planımız konusunda bize yardımcı olacak ama asıl araştırmayı biz

yapacağız. Hormonun domates bitkisi üzerindeki etkileri, bitkinin genetik yapısındaki değişiklikler, hormon kullanımındaki bilgisizlikler gibi alt konular üzerinde şimdiden okumaya başladık. Asıl önemlisi deneyimler yapmak. Böyle çalışmaları seviyorum. Belki de ilerde bir bilim kadını olurum. Öte yandan ressam da olmak istiyorum. Hatta film yönetmeni olmak çok ilginç ve zevkli geliyor bana. Karar vermek öyle zor ki...” (Köksal, 2005: 18).

Gel de Gülme Şu Hâlimize romanında bu sefer Evnur, TÜBİTAK’ın düzenlediği yarışmada aldığı ödülü şu cümlelerle ifade etmiştir:

“ Önce sevinçli haberi vereyim. Araştırmamız TÜBİTAK Biyoloji Ödülü’nü kazandı. Bu nedenle okulumuzda bir kutlama töreni yapıldı. Öğretmenlerimiz, arkadaşlarımız, ailelerimiz bizi kutladılar. Araştırmamızı kısaca anlatmak görevi bana verildi. Okul müdüründen en küçük görevlisine kadar okuldaki herkes çok mutlu. Doğal olarak biz de öyle (Köksal, 2005: 93).

Görüldüğü gibi Köksal’ın romanlarında çok fazla olmasa da bilimsellik değerine yer verilmiştir. Hatta *Benim Sevgili Genim* romanının ana temasını bilimsellik oluşturmaktadır. Diğer dört romanında ise bilimsellik değerine az da olsa yer verilmiştir. Üç romanında ise bilimsellik değerine hiç yer verilmediği saptanmıştır.

7. CESUR OLMA DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR

Cesaret sözcüğü Türkçe Sözlük’te şu şekilde tanımlanmıştır: “1. Güç veya tehlikeli bir işe girişirken kişinin kendinde bulduğu güven. 2. Yüreklilik, yiğitlik, yürek ve göz pekliliği. 3. Cüret. 4. Çekinmezlik, atılganlık” (TDK, 2005: 361). Cesaret toplum tarafından takdir ve beğeni alan bir özelliktir. Kişilerin cesur olması istendik bir durumdur.

Aristoteles, beş çeşit cesareten söz etmektedir. Bunlar: medeni cesaret, deneyden gelen cesaret, öfkeden gelen cesaret, başarı duygusundan gelen cesaret ve bilgisizlikten gelen cesarettir (Nazıroğlu vd., 2016: 248-249). Bunlar içerisinde toplum tarafından hoş karşılanmayanı bilgisizlikten gelen cesarettir. Toplum bunları cahil cesareti diye de adlandırmıştır.

Cesaret çoğu zaman zorluklarla mücadele edilmesi, haksızlığa karşı konulması, vatan ve milleti için savaşması olarak da değerlendirilebilir. Bu değer toplumumuzda geçmişten günümüze kadar önem verilen değerler arasındadır. Yine

cesaretle ilgili değerlerin aktarılması için tarihimizde cesaretiyle n yapmış kahramanlarımızın yaşadıkları olaylar örnek gösterilebilir (Nazıroğlu vd., 2016: 252).

lker Köksal’ın romanlarında cesur olma ile ilgili bulgulara rastlanılmıştır. Beş romanında cesur olma ile ilgili iletiler varken diğer üç romanında bunlara rastlanılmamıştır. Tablo 12’de bu durum ayrıntılı olarak tasnif edilmiştir.

Tablo 13. lker Köksal’ın Romanlarında Cesur Olma Değeri’nin Dağılımı

ROMANIN ADI	CESUR OLMA DEğERİ
	SAYFA
Dağ Denize Kavuştu	40, 49, 63, 64, 71
Sevgisayar	-
Uzaydaki Arkadaşım	76, 97
Ayşegül	52, 65
Boncuk Adası	14, 47
Gel de Gülme şu Hâlimize	-
Altın Kayalar Adası	-
Benim Sevgili Genim	83, 84, 105, 107

Dağ Denize Kavuştu romanında Umut’un Dağkyden Denizköy’e gitmek için çitleri aşarak gizlice nasıl gittiğinin anlatılması cesaret iletisine örnek oluşturmuştur. Bu durum romanda şu şekilde anlatılmıştır:

“Cevizlik’e geldiklerinde soluk soluğa kalmışlardı. El fenerine gerek kalmadı. Çok güzel bir dolunay vardı. Umut ip merdivenden ite tırmandı. Çitin üstüne çıkınca da merdiveni öteki tarafa indirdi. Kısa bir süre sonra da kuş gibi terek her şeyin yolunda olduğu haberini verdi. Pınar, Umut’un mektubunu cebine yerleştirdikten sonra koşarak köyle, evine döndü. İşte sonunda başarmışlardı” (Köksal, 2006a: 40).

Umut’un mahkemeye çıkarıldığında yaptığı davranışlar yargıcın gözünden kaçmamış bu durum romanda şu şekilde yer bulmuştur:

“Yargıç bir süre Umut’a baktı. Bu cesur, açık yürekli ocuk hoşuna gitmişti sanki” (Köksal, 2006a: 64).

Görüldüğü gibi cesur olma toplum tarafından beğenilen bir davranıştır. Yargıç Umut’un cesur olmasını beğenmiştir.

Boncuk Adası romanında da Hakan’ın cesur olması halası tarafından şu şekilde telkin edilmiştir:

“Sen bencil bir çocuk değilsin Hakan. Tam tersine özverili bir çocuksun. Bu nedenle bir yıllık ayrılığın zorluklarına katlanırken cesur olmalısın” (Köksal, 2004a: 14).

Boncuk Adası romanında Hakan’ın uçurtma yapmış ve rüzgâr ters yönden gelmektedir. Hakan cesur davranarak uçurtmaya hâkim olmuştur. Romanda bu bölüm şu şekilde ifade edilmiştir:

“Hakan uçurtmaya sımsıkı tutunuyor, ona yön veriyordu. Aşağıda Avrupa anakarası, Atlas okyanusu görünüyordu. Uçurtmanın hızı, sağlamlığı Hakan’a cesaret veriyordu. Denize düşmekten de korkmuyordu. Çünkü uçurtma denizde yüzebilecek gibi yapılmıştı” (Köksal, 2004a: 47).

Uzaydaki Arkadaşım romanında Zeynep’in kötü olduğunu düşündüğü biriyle olan mücadelesi romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Adam korku içinde döndü. Kaçmak istedi ama Zeynep buna fırsat vermeden kolunu yakaladı, sarstı ve birden adamdan çok daha kuvvetli olduğunu anladı. Bundan cesaretlelenerek iki kolunu geriye çekti adamın. Sonra da boynundan çıkardığı atkı ile iki bileğini sıkı sıkıya bağladı” (Köksal, 2000: 76).

Yine aynı romanda Zeynep’in cesaretli olduğu Özlem’in annesi tarafından şu şekilde söylenmiştir:

“Özlem’in annesi Zeynep’e yaklaşarak kolları ile sardı onu, yanaklarından öptü: demek cesur dünyalı kız sensin” (Köksal, 2000: 97).

Benim Sevgili Genim romanında Tüy Kız’ın tecrübeleri kendisine güven vermiş bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Tüy Kız, bu olaydan sonra kendine güvenini kazanarak, ağaç evden ayrılıp gitmeye karar verecek cesarete sahip olduğunun bilincine varmıştı” (Köksal, 2007: 84).

Aynı romanda Tüy Kız’ın cesur olmasıyla ilgili İdil şu cümlelere de yer verilmiştir:

“Ama onlardan çok daha önce insanların ağaçlarda yaşadıkları zamanlarda bir Tüy Kız vardı. Ne iyi yürekliydi... Kardeşini kurtarmak için ölümü bile göze almıştı, dedi İdil” (Köksal, 2007: 105).

Ayşegül romanında Gül ve Ayşe kitap satmaya çıkarlar. Özellikle Gül medeni cesareti yüksek bir kızdır. Romanda bu durum şu şekilde yer bulmuştur:

“Kitaplarım var... Kitabın iyisi burada... Seçmece kitaplar...” (Köksal, 2002: 52).

Ayşegül romanında Gül ve Ayşe istasyonda beklemektedirler. Ayşe korku dolu gözlerle bizi kimse almaya gelmezse ne olur diye endişelenmektedir. Bu esnada Gül’ün cesur olduğunu romanda şu ifadelerle anlatılmıştır:

“Babaannem gelmezse... Hiç merak etme Ayşe... Taksiye atlar evine gideriz. Adresini biliyoruz nasılsa, dedi” (Köksal, 2002: 65).

Görüldüğü gibi Köksal’ın romanlarında cesur olma değerine yer verilmiştir. Ancak hiçbir romanında cesur olma ana tema olarak işlenmemiştir. *Dağ Denize Kavuştu* ve *Benim Sevgili Genim* romanlarında cesur olmayla ilgili daha çok bulguya rastlanılmıştır. Üç romanında ise cesur olma değerine hiç yer verilmemiştir.

8. ÇALIŞKANLIK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR

Çalışkan sözcüğü Türkçe Sözlük’te şu şekilde tanımlanmıştır: “Gayretli, çalışmayı seven, faal” (TDK, 2005: 387). Yine sözlükte çalışkanlık sözcüğü için de çalışkan olma durumu, faaliyet olarak belirtilmiştir (TDK, 2005: 387).

Kişinin çalışması hem maddi anlamda hem de manevi anlamda kişiyi rahatlatacaktır. Kişi çalışmazsa kendi boş, işe yaramaz ve atıl durumda hissedecektir. Üstelik çalıştığında belli bir ekonomik getirisi olacak bu da kişiyi mutlu edecektir. Ayrıca çalışmak toplum tarafından istenilen de bir durumdur. Kişi çalıştığında toplumda saygı ve değer görecektir bu durumda da yine mutlu olacaktır.

Geleneğimiz açısından da çalışmanın ayrı bir önemi vardır. Bu anlamda insanların başkalarına muhtaç olmadan hayatlarını sürdürmeleri amaçlanmış, bir meslek sahibi olmaları istenmiş ve bu doğrultuda insanlar çalışmaya yönlendirilmiştir (Nazıroğlu vd., 2016: 199). Çalışma kültürü geçmişten gelen önemli bir gelenektir. Küçüklükten itibaren insanlar belirli yetenekleri doğrultusunda

çalışmaya yönlendirilir, üretime katkı sağlaması istenir ve sonucunda da hem kişi, hem toplumun refahı için hizmet etmiş olur.

Ülker Köksal romanlarında çalışkanlık değerine yer vermiştir. *Uzaydaki Arkadaşım* dışındaki diğer bütün romanlarında çalışkanlık değeri yer almıştır. Bu değer romanlarının ana temasını oluşturmaya da kişiler arası ilişkilerde yer almıştır. Tablo 13’te bu durum ayrıntılı olarak tasnif edilmiştir.

Tablo 13: Ülker Köksal’ın Romanlarında Çalışkanlık Değeri’nin Dağılımı

ROMANIN ADI	ÇALIŞKANLIK DEĞERİ SAYFA
Dağ Denize Kavuştu	7
Sevgisayar	73
Uzaydaki Arkadaşım	-
Ayşegül	10, 41, 48, 96
Boncuk Adası	94
Gel de Gülme Şu Hâlimize	33
Altın Kayalar Adası	72
Benim Sevgili Genim	10

Tabloda da görüldüğü gibi *Ayşegül* romanında çalışkanlık değeri daha fazla yer almıştır. Romanda Ayşe’nin çalışkanlığıyla ilgili durum şöyle ifade edilmiştir:

“Ayşe, daha sonra, kümesin içindeki ve bahçedeki su kaplarındaki suları değiştirdi. Sulara gerekli ilacı koydu. Kümesi daha sonra temizleyecekti. Elbiselerinin tozlanıp, kirlenmesini istemiyordu” (Köksal, 2002: 10).

Ayşegül romanında Ayşe ve Gül’ün birlikte simit satmaya çalışırlar. Bu durum romanda şu şekilde anlatılmıştır:

“Acele edelim. Herkesten önce gidelim parkın oraya. En çok simit orada satılır.”

-Bu simitler bizim mi?

- Evet. Satacağız. Yeni işimiz simitçilik.

Gül bir yandan koşturuyor öte yandan da tam simitçilerin bağırdığı gibi;

-Simideee... Simideee... diyordu.

O gün gerçekten çok yorulmuşlar. Ayşe, evlerden isteyenlere koşturuyordu simitleri. Gül açılır, kapanır sehpayı sık sık topluyor başka bir köşeye gidiyordu simit satmak için. Simitlerin neredeyse hepsini sattılar. Kalan simitleri de yarı fiyatına sattı Gül” (Köksal, 2002: 41-42).

Gel de Gülme Şu Hâlimize isimli romanda da annesi Can’a ütü yapmasını öğretir ve o günden sonra Can kendi pantolon ve gömleklerini ütülemeye başlar. Romanda bu durum şu şekilde geçer:

“Annem büyük bir sabırla Can’a pantolon ve gömlek ütüsünü öğretti. Geç oldu, güç oldu ama Can bu işi becerdi.... O günden sonra Can, pantolon ve gömleklerini kendi ütülemeye başladı. Evin diğer erkeklerinden daha iyi becerdiğini söylüyor annem” (Köksal, 2005: 33).

Altın Kayalar Adası romanında bir grup arkadaşın dayanışma içerisinde adadaki mücadelesi anlatılır. Ada içerisinde çalışmak zorunda olan bir grup arkadaşın bu durumu şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“Tek küreği teknenin yanında, motora yakın bir yerde kuma gömmek için derin bir çukur açtılar. Küreği gömdüler. Çevresini taşlarla desteklediler. Kürek bir iki kez devrilir gibi olunca daha büyük taşlarla sağlamlaştırdılar. Sonra da teknenin iki yanındaki kumlara çevreden bulabildikleri en kalın iki sağlam dalı gömdüler. Böylece üç direkli bir çatı yapmış oldular. Üstüne de branda bezini örttüler. Branda bezini aşağıdaki kaya parçalarına iplerle bağlayıp gerdiler. Sonunda güvenli bir çatı yapmayı başardılar” (Köksal, 2006b: 72).

Sevgisayar romanında çalışmanın aynı zamanda mutluluk getirdiğini belirten İpek bu durumu şu şekilde açıklar:

“İpek, vapur bileti için yeterli parası olmadığını ancak yolculuk süresince çalışabileceğini, böylece onlara yük olmayacağını söyledi. Kaptan buna hiç gerek olmadığını ileri sürünce İpek;
-Elimden her iş gelir, dedi. İnanın bana, gemide yararlı olmak beni mutlu edecektir” (Köksal, 2004b: 73).

Boncuk Adası romanında da roman kahramanı Hakan’ın çalışkanlığıyla ilgili şu ifadeler yer verilir:

“Hakan daha sonraki günlerde, yemek pişirmeyi, ekmek yapmayı öğrendi. Mayalı hamurun kabarıp köpürmesi, fırından çıkan ekmeğin kokusu, taze süt, yoğurt, yumurta yemek öyle zevkliydi ki...” (Köksal, 2004a: 94).

Görüldüğü gibi Köksal’ın romanlarında çalışkanlık değerine yer verilmiştir. Bu değer romanlarının ana temasını oluşturmaya da bir romanı dışında hepsinde yer almıştır. *Ayşegül* romanı dışında çalışkan olma değeri sadece bir defa işlenmiştir.

9. DAYANIŞMA DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR

Dayanışma sözcüğü Türkçe Sözlük'te şu şekilde tanımlanmıştır: “1. Dayanışmak işi, tesanüt. 2. Bir topluluğu oluşturanların duygu, düşünce ve ortak çıkarlarda birbirlerine karşılıklı bağlanması, tesanüt” (TDK: 2005: 479).

Türk toplumunda geçmişten günümüze kadar dayanışma hep önemli olmuştur. Milli Mücadele Dönemi bunun en somut örneklerindendir. Türk toplumu işçisiyle, köylüsüyle, memuruyla, kadın, erkek, genç yaşlısıyla yekvücut olup dayanışma içerisinde düşmanı alt etmeyi başarmıştır.

Köylerimiz ve kasabalarımızda da bu değer oldukça yaygındır. Köylerde imece usulü denilen bir yapı mevcuttur. Yapılacak bir iş olduğunda köy halkı toplanır el birliği içerisinde o işin yapılması sağlanır. Dayanışma kültürünün en net örneklerinden biridir.

Ülker Köksal romanlarında dayanışma değerini çok fazla işlemiştir. Tablo 14'te de görüleceği üzere bütün romanlarında dayanışma değeri yer almıştır. *Altın Kayalar Adası* romanında dayanışma değeri ana tema olarak kullanılmıştır. *Uzaydaki Arkadaşım* dışındaki diğer romanlarda ise dayanışma değerine fazlaca yer verilmiştir.

Tablo 14. Ülker Köksal'ın Romanlarında Dayanışma Değeri'nin Dağılımı

ROMANIN ADI	DAYANIŞMA DEĞERİ SAYFA
Dağ Denize Kavuştu	37, 97, 98, 100
Sevgisayar	25, 32, 67, 68, 83, 85, 111
Uzaydaki Arkadaşım	29
Ayşegül	11, 24, 30, 41, 42, 45, 95
Boncuk Adası	33, 44, 84, 107, 111
Gel de Gülme Şu Hâlimize	11, 22, 60, 64, 87, 91
Altın Kayalar Adası	36, 46, 53, 59, 60, 62, 73
Benim Sevgili Genim	10, 89, 105, 113, 155

Ana teması da dayanışma olan *Altın Kayalar Adası* romanında denizin ortasında kalan bir grup arkadaş dayanışma içerisinde kurtulmaya çalışırlar. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilir:

“Buğra arkaya çekildi, yerine Nergis geldi. Böylece Buğra dinlenirken Selin'le Nergis birlikte kürek çekmeye başladılar. Nergis hem güzel kürek çekiyordu hem de oldukça güçlüydü.

-Selin yorulduysan bırak, ben iki küreği de idare ederim, dedi.

Selin yorulmamıştı. Uzun bir süre sonra Ayşegül kürek çekenlere;

-Arkadaşlar yorulan varsa bana söylesin. Ben de kürek çekebilirim, dedi” (Köksal, 2006b: 46).

Altın Kayalar Adası ’nda birlikte olmanın değerine vurgu sıkça yapılmıştır. Bu vurgular birisi romanda şu şekilde geçmektedir:

“Aslında haklısın, dedi Selin. Birlikte olmanın değerini bilelim. Bizi gelip kurtardıkları zaman buradaki yaşamımızı ne denli uygarca, insanca, değerlerimizi koruyarak, karşılıklı sevgi ve saygı içinde yürüttüğümüzü gören anne babalarımız bizimle övünsünler” (Köksal, 2006b: 62).

Sevgisayar romanında dayanışma içerisinde arkadaşların birbirine emaneti söz konusudur. Bu durum romanda şu şekilde yer almıştır:

“Demek ki adaşız. Sarı İpek’le Kumral İpek. Peki Sarı İpek, ben gelinceye kadar yelkenlime göz kulak olur musun? Bazen çocuklar orasını burasını kurcalıyorlar da...

-Hiç merak etme, dedi Sarı İpek” (Köksal, 2004b: 85).

Dağ Denize Kavuştu romanında barışın gelmesi için mücadele veren çocuklar romanın sonuna doğru birlik, beraberlik ve dayanışmanın örneğini şu şekilde sergilerler:

“Umut Pınar’la konuştu. Pınar’la birlikte çalışacaklardı bundan sonra. Çocuklarla tek tek görüştüler. Altı yaşından büyüklerin tümü Umut’la Pınar’la yanaydılar. Hepsi birlikte davranacaklarına söz verdiler. Gençler de çocuklara yardım edeceklerdi. Gençler aralarında para topladılar, bu paralarla kente gidip uyku tulumları, şişme yataklar, kamp araç gereçleri satın aldılar” (Köksal, 2006a: 98).

Dayanışma içerisinde birlikte çalışmanın da anlatıldığı *Boncuk Adası* romanında bu durum şu şekilde belirtilir:

“Bahçıvan Osman’la Hakan öğlene kadar uğraştılar. Gerçekten küçük bir köşk gibi olmuştu kulübe” (Köksal, 2004a: 33).

Benim Sevgili Genim romanında da birlikte bir işin üstesinden gelmenin, dayanışma sayesinde bir işi başarmanın önemi şu şekilde ifade edilmiştir:

“Yıldız Göz, ağaca tırmanmayı denedi ama başaramadı. Fazla zaman kalmamıştı. Yaprak Gök diz çökerek hemen arkadaşını sırtına aldı. Yıldız

Göz de arkadaşının sırtında yükselerek en yakın dallara tutunabildi, kendini yukarı çekti zorlukla. Hemen arkasından da Yaprak Göz yetişti. İki kız tüm çabalarıyla ağacın yukarısındaki ince, sık dallara tırmandılar. Kurtulduklarını anlayınca da derin bir soluk aldılar” (Köksal, 2007: 113).

Boncuk Adası romanında manevi destek olmaya çalışan Selim Bey’in yaptığı dayanışma örneği romanda şu şekilde yer bulmuştur:

“Selim Bey Gülçin Hanım’ın üzüntüsünü hafifletmek, ona destek olmak için sık sık arıyor, ona yardım etmek için çırpınıyordu” (Köksal, 2004a: 84).

Sevgisayar romanında toplumsal dayanışmanın önemine değinilmiştir. Bu durum romanda şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“Biz yalnız değiliz ki, dedi Zeynep. Dünyanın her tarafından annemle babamın daha iyi çalışabilmesi için her türlü yardım ve destek geliyor. Dünyada doğayı, çevreyi korumak isteyen, insanların yarınını kurtarmayı amaçlayan o kadar çok insan var ki... Bu insanlar arasında yakın bir dostluk kurulmuş. Biraraya gelip konuşuyorlar, mektuplaşıyorlar, hemen her gün telefonlaşıyorlar” (Köksal, 2004b: 111).

Uzaydaki Arkadaşım romanında bir arkadaş dayanışmasına şahit oluruz. Bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:

“Özlemin’in üzüldüğü gören Zeynep onu teselli etti.

-Üzülme Özlem. Babaannem dünyada değilse aydadır. Bilgisayar Görkem onu bulacaktır” (Köksal, 2000: 29).

Aile de ortak birlik içerisinde bir iş yapmanın önemi *Benim Sevgili Genim* romanında şu şekilde yer bulmuştur:

“Çocuklar, sofranın hazırlanmasında, yemeklerin sofraya dizilmesinde, evin konuklara göre düzenlenmesinde anne ve babalarına yardım ettiler” (Köksal, 2007: 10).

Gel de Gülme Şu Hâlimize isimli romanında anne ve babanın dayanışmasına değinen Köksal, bu durumu romanda şu şekilde ifade etmiştir:

“Annemle babam arasındaki sevgi gösterilerine her zaman kızan, sinirlenen ablam bile birbirlerine desten veren, yaşamı daha güzel kılma çabalarını özveriyle yürüten bu iki insan arasındaki sevecen birliktelikten etkilendi” (Köksal, 2005: 60).

Dayanışma içerisinde bir ailenin sofrayı kurmasını *Gel de Gülme Şu Hâlimize* isimli romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Hep birlikte yemek hazırlığına giriştik. Ablam güzel bir sofraya kurdu. Ben de hem salata yapan babama, hem de sabahtan yaptığı yemek ve mezeleri sofrayı yerleştiren anneme yardım ediyordum. Halamla eniştemi bekliyorduk. Bir de ablamın arkadaşı sunay” (Köksal, 2005: 87).

Ayşegül romanında Ayşe’nin anne ve babası küçükken geçirdikleri bir trafik kazasında vefat etmişlerdir. Ayşe komşularının evinde kalmak zorunda kalmıştır. Komşuluk dayanışmasının örneği romanda şu şekilde yer bulmuştur:

“Ayşe’nin annesiyle babası, Ayşe küçükken geçirdikleri bir trafik kazasında ölmüşlerdi. Ayşe, o zaman olanları pek anlayamamıştı. Hesna teyze’nin o gece kendisiyle birlikte kaldığını, yanında yattığını anımsıyordu. Annesiyle babasını bir daha hiç göremeyeceğini anladığında çok acı çekmişti Ayşe. Hesna teyze ile Kâmil amca komşularıydı. Evleri yan yanaydı. O günlerde Ayşe ne zaman olduğunu pek anımsamıyordu. Hesna teyzeyle Kâmil amca, Ayşe’nin eşyalarını kendi evlerine taşımışlardı, artık Hesna Teyze ile Kamil amcanın evlerinde yaşayacaktı” (Köksal, 2002: 11).

Ayşegül romanında Ayşe, evlerinde kaldığı komşularına destek olmak onlara katkı sağlamak için çalışmayı düşünür. Bu dayanışma örneği romanda şu şekilde ifade edilir:

“Okul dinlencesinde bir yerde çalışıp biraz para kazanmak istiyorum. Hiç değilse dinlence süresince kendi gereksinimlerimi karşılamak istiyorum. Biraz da onlara katkım olsun... Hesna teyzelere yani... Onların da paraya gereksinimleri var. Semra abla evlenecek ya... Çeyiz falan için...” (Köksal, 2002: 30).

Görüldüğü gibi Ülker Köksal’ın bütün romanlarında dayanışma değerine yer verilmiştir. Özellikle Altın Kayalar Adası romanının ana teması dayanışma üzerine kurulmuştur. Diğer romanlarda ise birlikte yapılacak işlerde, birbirlerine yardımcı olmaları noktasında dayanışma değerine yer verilmiştir. Köksal’ın romanlarında birlikte çalışmak ve birlikte başarı elde etme teması çok fazla kullanılmıştır. Bundan dolayı romanlarında dayanışma değerine verilen önem büyüktür.

10. DEMOKRASİ BİLİNCİNE SAHİP OLMA DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR

Türkçe Sözlük’te demokrasi sözcüğü şu şekilde tanımlanmıştır: “Halkın egemenliği temeline dayanan yönetim biçimi, el erki, demokratlık” (TDK, 2005: 495). Görüldüğü gibi halkın yönetime eşit şekilde katılmasıdır. Her ne kadar

demokrasi anlayışında eşitlik olsa da insanlar kendi düşüncelerine göre davranmak isteyeceklerdir. Yasaların herkese eşit davranması demokrasinin en temel niteliklerindendir. Ülkenin yasalarının olması, bu yasaların herkese adil haklar tanınması o ülke de yaşayan vatandaşlara da güven vermektedir.

Demokrasi kavramı Eski Yunan'dan itibaren tartışılan bazen kabul edilen bazen reddedilen bir düşünce olmuştur. Bugün birçok ülke demokratik olduğunu eşitlik ve özgürlük getirdiğini iddia etmektedir. Acaba bu iddiaların ne kadarı gerçeği yansıtmaktadır? (Topakkaya ve Şahin, 2015: 205).

Demokrasiyi sakıncalı bir rejim olarak ele alan ilk filozoflar Platon ve Aristoteles'tir. Bu iki filozof, demokrasinin mutluluk değil ayrıştırma getirdiği düşüncesindedirler. Onlara göre eşitlik, yapılan işe göre değil yaratılışa göre belirlenmektedir. Platon'un demokrasi anlayışına karşı çıkmasının en önemli sebebi eşit olmayanlara da eşit davranmasıdır. Platon, bu durumu halka eşitlik adı altında verilen eşitsizlik olduğu için bu sistemi eleştirir. Örneğin; baba, çocuklarıyla eşit olduğunu düşünmeye başlarsa çocuklarından çekinmeye başlayacaktır. Zamanla bu çocuklar kendilerini babalarıyla bir tutacakları için büyüklerini saymayacak ve onlardan çekinmeyeceklerdir. Bu silsile böyle devam edeceği için de eşitlik aslında eşitsizliği getirmiş olacaktır (Topakkaya ve Şahin, 2015: 196).

Değerler noktasında ise demokrasi bilincine yani halkın görüşüne sahip çıkmak önemlidir. Daha ilkokuldan itibaren başkanlık seçimlerini yapılması buna örnek oluşturur. Lise yıllarında ise daha geniş bir seçim kampanyası ile okul başkanının seçilmesi demokrasi kültürünün oluşması açısından doğrudan önem taşımaktadır. Demokrasi aynı zamanda insanlara tahammül etmeyi de öğreten bir değerdir. Örneğin, sınıf başkanlık seçiminde istemediği birinin başkan olması oy veren kişiyi üzmüş olsa da çoğunluğun isteğini saygıyla karşılama bilincini oluşturması açısından önemlidir.

Ülker Köksal'ın romanlarında demokrasi kavramı ağırlıklı olarak işlenen bir ileti değildir. Sekiz romanında sadece ikisinde demokrasi bilinciyle ilgili değerlere rastlanılmıştır. *Dağ Denize Kavuştu* ve *Altın Kayalar Adası* romanlarında bu değerlere yer verilmiştir. Tablo 15'te bu durum ayrıntılı olarak tasnif edilmiştir.

Tablo 15. Ülker Köksal'ın Romanlarında Demokrasi Bilincine Sahip Olma Değeri'nin Dağılımı

	DEMOKRASİ BİLİNCİNE SAHİP OLMA DEĞERİ
ROMANIN ADI	SAYFA
Dağ Denize Kavuştu	48, 100, 106
Sevgisayar	-
Uzaydaki Arkadaşım	-
Ayşegül	-
Boncuk Adası	-
Gel de Gülme Şu Hâlimize	-
Altın Kayalar Adası	75,76
Benim Sevgili Genim	-

Altın Kayalar Adası romanında adada mahsur kalan bir grup arkadaş kendi aralarında takım liderlerini seçmek isterler. Bunun için oylama yaparlar. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“O zaman herkes kendi dışında birini aday göstereyim. Ben Buğra’yı aday gösteriyorum, dedi.

Buğra, Nergis’i aday gösterdi. Ayşegül, Selin’i. Özgür’e başkan olarak kimi istediği soruldu. O da Nergis’i istedi. Oylama parmak kaldırma yöntemiyle yapıldı. Sonuçta Nergis iki oy, Buğra da dört oy aldı. Barış şaşkınlıkla Ayşegül’e;

-Ayşegül sen Buğra’ya mı oy veriyorsun diye sordu.

-Evet.

-İyi ama az önce kavga ediyordunuz...

Ayşegül muzip bir gülüşle;

Kavga başka, demokrasi başka, dedi.

Buğra;

-Arkadaşlar bana güvendiğiniz için hepinize teşekkür ederim, dedi. Ben de Nergis’i başkan yardımcısı seçiyorum. Zaten benden sonra en çok oy alan o oldu” (Köksal, 2006b: 75).

Altın Kayalar Adası romanında başkanlarını seçen arkadaşlar kendi aralarında ada süresince herkesin kurallara uyması ve sorumluluklarını bilmesi adına bir yasa hazırlarlar. Bu yasa ve maddeleri romanda şu şekilde verilmiştir:

“Kayalar Adası Yasası

Madde 1) Bögürtlen toplama işi ayakkabıları olduğu için Nergis tarafından yapılacaktır. Özgür de onun yardımcısı olacaktır.

Madde 2) Yiyecek ve su; Ayşegül tarafından, herkesin hakkı gözetilerek, uzunca bir süre Kayalar Adası'nda kalabileceğimiz düşünülerek her gün az miktarda dağıtılacaktır.

Madde 3) Kayalar Adası'nda varlığımızı gelip geçen gemilere, uçaklara belli edebilmek için zaman zaman ateş yakmamız gerekecektir. Ateş yakma sorumluları Selim ve Barış'tır.

Madde 4) Başkan Buğra yukarıdaki üç madde belirtilen işlerin hepsinden sorumludur.

Madde 5) Kayalar Adası'nın bu yasası yazılı değil sözeldir. Çünkü Kayalar Adası vatandaşlarının hiçbir kağıdı kalemı yoktur. Bu nedenle belleğine ve dürüstlüğüne güvendiğimiz Selin tarafından yasa iyice ezberlenerek gerektiğinde ilgili maddeler onun tarafından anımsatılacaktır.

Madde 6) Kararlar altı kişinin oylarıyla alınacaktır. Oylarda eşitlik olması halinde başkanın oyu iki oy sayılacaktır.

Madde 7) bu yasanın uygulanmasının başkan sorumludur" (Köksal, 2006b: 76-77).

Dağ Denize Kavuştı romanında ise bir grup arkadaş barışı getirmek için evden kaçarlar. Bir müddet çadırda beraber kalacaklardır. Bu nedenle iş bölümü yapmak isterler. Ama öncesinde aralarında yönetici seçmeleri gerekir. Bu durumu demokrasi değeri içerisinde gerçekleştirirler. Romanda bu bölüm şu pasajla anlatılmıştır:

"Pınar, Umut ve Deniz yaşça büyük oldukları için ama daha da çok bu eylemi gerçekleştirmede önemli görevleri olduğu için yönetici seçildiler" (Köksal, 2006a: 100).

Dağ Denize Kavuştı romanında köylere barış geldikten sonra bu durumu sözleşme içerisinde yapmak isterler. Romanda bu bölüm şu şekilde açıklanmıştır:

"Akşamüzeri İnci Dede Barış Kayalıkları'na döndüğünde çocuklara Dağköylülerle Denizköylülerin anlaştıklarını, bir de sözleşme imzaladıklarını anlattı. Sözleşmenin bir kopyasını da çocuklara gösterdi. Sözleşmeyi Yargıç Adil Baba, Kaptan, dağcı Demirhan, İnci Dede imzalamışlardı (Köksal, 2006a: 106).

Köksal'ın hiçbir romanının ana teması demokrasi bilinci üzerine kurulmuş değildir. Lâkin az da olsa bu değere yer vermiştir. Özellikle *Altın Kayalar Adası* romanında oylama sonucuna göre liderin seçilmesi yine aynı romanda kendi aralarında yasa yapılması demokrasi kültürüyle açıklanacak olaylardır. *Dağ Denize Kavuştı* romanında yine bir seçim sürecinin olması aynı zamanda sözleşme

imzalanması demokrasi değeriyle bağdaşacak konulardır. Köksal'ın romanlarında seçimlerden bahsetmesi küçük yaştaki okuyucuların seçim kültürüyle tanışması anlamında önemli olacaktır.

11. DÜRÜST OLMA DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR

Türkçe Sözlük'te dürüst sözcüğü şu şekilde tanımlanmıştır: “1. Sözünde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmayan, doğru kimse. 2. Kurallara uygun, yanlışsız” (TDK: 2005: 588-589). Toplumumuzun önemli değerlerinden birisi de doğru ve dürüst olmaktır. Çocuklara küçük yaşlardan itibaren öğretilen temel değerlerden birisidir. Her işte dürüst olmak istenen bir özelliktir.

İnsanların birbirleriyle olan ilişkilerinde en çok önem verilen değer güven duygusudur. Bu güveni oluşturacak şey de doğru ve dürüst olmakla başlar (Güven, 2016: 97). Doğrunun zıttı ise yalan sözcüğüdür. Yalan toplum tarafından sevilmeyen bir durumdur. Yalanın kötü ve geçici olduğuyla ilgili toplumumuzda atasözleri de mevcuttur. “Yalancının mumu yatsıya kadar yanar” atasözü bunun en bariz örneklerindendir. Buradan da anlaşılacağı üzere toplum kabul görmeyen, isteyen bir durumdur yalancı olmak.

Köksal'ın sekiz romanından yedisinde dürüstlük ile ilgili iletilere rastlanılmıştır. Tablo 16'da bu durum ayrıntılı olarak tasnif edilmiştir.

Tablo 16. Ülker Köksal'ın Romanlarında Dürüst Olma Değeri'nin Dağılımı

ROMANIN ADI	DÜRÜST OLMA DEĞERİ SAYFA
Dağ Denize Kavuştu	42, 71
Sevgisayar	-
Uzaydaki Arkadaşım	118
Ayşegül	70, 90, 91, 105, 107, 111
Boncuk Adası	89
Gel de Gülme Şu Hâlimize	31, 66
Altın Kayalar Adası	15
Benim Sevgili Genim	157

Dağ Denize Kavuştu romanında Pınar, Umut'un Denizköy'e gittiği söylemek istememektedir. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Pınar Umut’un Denizköy’e gittiğini söylemek istemiyordu. Yalan söylemekten de nefret ederdi. Başka çare bulamadığı için sözü değiştirdi” (Köksal, 2006a: 42).

Altın Kayalar Adası romanında ise Barış’ın kilolu olduğundan dolayı çok koşamadığı genellikle hakem olarak oyuna katıldığı ifade edilmiştir. Ama hakem olmasının sebebi sadece kilolu olması değildir. Aynı zamanda dürüst olması haklıdan yana olan duruşuyla da ilgilidir. Bu durum romanda şu şekilde yer bulmuştur:

“Barış şişman olduğu için ağır hareket eden, fazla koşamayan, ancak hakemlik yaparak oyunlara katılabilen bir çocuktur. Her zaman haklıdan yana olması, dürüstlüğü, yardımseverliği onun aranan, sevilen biri olmasını sağlıyordu” (Köksal, 2006b: 15).

Uzaydaki Arkadaşım romanında ise Zeynep yaşadığı uzay macerasını ailesine anlatmaktadır. Ailesi Zeynep’i anlayışla dinler ve yalan söylemediğine inandıkları ile ilgili bir dönüt verirler. Romanda bu kısım şu şekilde ifade edilmiştir:

“Ben önce Ay’a gittim. Özlem’le birlikte. Orada Özlem’in babaannesini bulduk. Sonra Uydu Gezegeni’ne gittik. Can Dede’yi Çiçek Gezegeni’nde bulabildik. Bana inanmıyor musunuz? Anne, baba, ben yalan söylemiyorum.

Babası kızının saçlarını okşadı:

-Elbette Zeynep, sen hiç yalan söylemezsin” (Köksal, 2000: 117-118).

Benim Sevgili Genim romanında da İdil’in Eda Öğretmen ile konuşması esnasında öğretmenin Eda’ya güvenini anlatılmıştır. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Üzülme gelecekler. Mutlaka gelecekler. İnan bana. İnanıyorum, dedi İdil. Yalan söylemeyeceğini biliyorum” (Köksal, 2007: 157).

Gel de Gülme Şu Hâlimize isimli romanında da ailenin kızlarına olan güveninden şu şekilde bahsedilmiştir:

“Sana daha önce sözünü etmiş miydim bilemiyorum. Babam Can’la benim için bir yıldız defteri tutuyor. Yaptığımız her olumlu iş ve davranış için bir yıldız veriyor bize. Olumsuz, kötü davranışlarımız için de bir yıldız siliniyor defterden. Davranışın önemi, büyüklüğü yıldızların sayısını artırıyor. Bu oyunun özelliği de iyi ya da kötü davranışlarımızı, dürüstçe babama kendimizin iletmesi. Babam bize güveniyor; her on yıldız tamamlanınca da bize armağan alıyor” (Köksal, 2005: 31).

Dürüstlük iletisinin en çok işlendiği roman ise *Ayşegül* romanıdır. Romanda Ayşe ve Gül birbirlerinin yerlerine geçerler. Amaçları şakadır. Ama bu işi planlayan Gül olmuştur. Ayşe bu duruma başlangıçta yalan söyleyeceğiz diye karşı çıkmıştır. Romanda bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:

“Niçin bu kadar aksilik ediyorsun Ayşe? Ne var sanki? Babaannemin seni kendi torunu sanmasından ne çıkar. Niçin bu kadar büyütüyorsun bu işi? Bozma işte... Küçük bir oyun oynayacağız... Kime ne zararı var bunun?

-Bu yalan ama dedi, Ayşe.

-Hayır. Yalan değil. Bir küçücük şakacık. O kadar... Ayşe lütfen bir şey söyleme babaanneme. Hatırım için. Beni seviyorsan... Kısa bir süre için yalnızca... Sonra nasılsa gerçeği söyleriz...” (Köksal, 2002: 70).

Ayşegül romanında babaannenin yalan karşısındaki tutumu şu şekilde ifade edilmiştir:

“Bir gün Ayşe ona kitap okurken Maide Hanım şöyle demişti: “Benim için bir acımasızlık, bir de yalancılık en büyük suçtur. Bağışlanmaz suçlar...” (Köksal, 2002: 90).

Ayşegül romanında, Ayşe babaannesinin yalan söylediğini anladığını düşünmüş ve bu durum kitapta şu şekilde ifade edilmiştir:

“...Ayşe bir an ne olacaksa olsun, bu yalandan bıktım zaten diye düşündü. Babaanne sorarsa, tüm gerçeği söyleyecekti. Böylece içindeki suçluluk duygusundan da kurtulmuş olacaktı” (Köksal, 2002: 91).

Ayşegül romanında yalanın ne kadar kötü bir şey olduğu insanı vicdan azabı çekmesine sebep olduğu ve karşıdaki insanın güven duygusunu zedelediği romanda şu şekilde yer bulmuştur:

“Ayşe, Gül’den ayrılıp eve döndüğünde karmaşık duygular içindeydi. Artık babaanneye gerçeği söyleyeceklerdi. Gerçek ne denli acı, söylemek ne denli zor olursa olsun. Ayşe bir yandan içini kemiren suçluluk duygusundan kurtulacağı için seviniyor öte yandan da babaannesinin sevgisinden yoksun kalacağı için acı çekiyordu. Babaanne uzun süre kandırılmış olmayı, kendisine yalan söylenilmesini bağışlamayacaktı. Bağışlasa bile artış Ayşe’ye güvenmeyecekti. Sonuçta ne olursa olsun Ayşe, babaanneyi yitirmiş olacaktı” (Köksal, 2002: 107).

Köksal’ın *Sevgisayar* romanı dışındaki diğer bütün romanlarında dürüstlük iletisine yer verilmiştir. Özellikle *Ayşegül* romanının ana temasını dürüstlük değeri oluşturmaya da konusu açısından bu değer fazlaca işlenmiştir. Köksal’ın

romanlarında dürüstlük değeri daha çok yalan söylemenin kötü bir şey olduğu ve insanın güven duygusunu yitirmesine sebep olduğu şeklinde ele alınmıştır.

12. FEDAKÂRLIK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR

Diğer ismi özveri de olan fedakâr sözcüğü Türkçe Sözlük'te şu şekilde tanımlanmıştır: “Bir amaç uğruna veya gerçekleştirilmesi istenen herhangi bir şey için kendi çıkarlarından vazgeçme” (TDK: 2005: 1559).

Değerler eğitimi açısından da önemli bir değerdir fedakârlık. Özellikle kişinin vatanı için, ailesi için, herhangi bir ihtiyaç sahibi için fedakâr olabilmesi takdire şayan bir durumdur. Bencilliğin tam tersidir fedakârlık olarak açıklanabilir. Bireyin özverili olabilmesi hem kendisini hem de başkalarını mutlu edecektir. Ülkemiz açısından bakıldığında vatan ve millet için canını bile hiçe sayan Mehmetçiklerimiz bu değeri en iyi yansıtan örnekler arasındadır.

Ülker Köksal'ın beş romanında fedakârlık bulgusuna rastlanılmıştır. Diğer üç romanında ise bu değere rastlanılmamıştır. Tablo 17'de bu durum ayrıntılı olarak tasnif edilmiştir:

Tablo 17. Ülker Köksal'ın Romanlarında Fedakârlık Değeri'nin Dağılımı

ROMANIN ADI	FEDAKÂRLIK DEĞERİ
	SAYFA
Dağ Denize Kavuştu	67
Sevgisayar	86, 111
Uzaydaki Arkadaşım	-
Ayşegül	30, 33, 86
Boncuk Adası	14, 45
Gel de Gülme Şu Hâlimize	-
Altın Kayalar Adası	11, 80
Benim Sevgili Genim	-

Ayşegül romanında Ayşe'nin çalışmak istemesi ev halkının geçimine destek olmaya çalışması aynı zamanda bir fedakârlık örneği olmuştur. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Okul dinlencesinde bir yerde çalışıp biraz para kazanmak istiyorum. Hiç değilse dinlence süresince kendi gereksinimlerimi karşılamak istiyorum. Biraz da

onlara katkım olsun... Hesna teyzelere yani... Onların da paraya gereksinimleri var. Semra abla evlenecek ya... Çeyiz falan için..." (Köksal, 2002: 30).

Ayşe'nin babaanneye karşı özverili tutumu romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

"Akşamüzeri babaannenin ateşi biraz düştü. Bir iki yudum çorba bile içti. Sahire Hanım geldiğinde babaannenin Ayşe'nin yaptığı çorbadan içtiğini görünce hem sevindi hem de şaşırdı. Hastanın ateşini ölçmek istedi ama Ayşe saat başı ölçmüştü babaannenin ateşini. Üstelik bir kâğıda da yazmıştı. Hastanın gereksinim duyacağı her şey babaannenin başucundaki küçük komodinde hazırda" (Köksal, 2002: 86).

Sevgisayar romanında İpek'in annesine yaptığı yolculuğun gerekçesini açıklarken insanlık için olduğunu söylemesi fedakârlıkla alakalıdır. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

"Anne, inan bana... Yalnızca anneannemle dedi görmek için değil, tüm insanlara yararlı olmak için yaptım bu yolculuğu" (Köksal, 2004b: 86).

Boncuk Adası romanında babasının Hakan'a özverili bir çocuk olduğunu halasının yanında neler yapacağını anlattığı bölüm romanda şu şekilde geçmektedir:

"Sen bencil bir çocuk değilsin Hakan. Tam tersine özverili bir çocuksun. Bu nedenle bir yıllık ayrılığın zorluklarına katlanırken cesur olmalısın.... Halanın sözünü dinleyeceğini, ona yardım edeceğine söz ver bana.

-Söz baba" (Köksal, 2004a: 14).

Boncuk Adası romanında Zeynep'in Hakan için tüm parasını harcaması fedakârlık iletişiyle ilişkilendirilebilir. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

"Zeynep, Hakan'ın bir şey söylemesine zaman bırakmadan onu kolundan tuttuğu gibi çekti, koşmaya başladı. Özlem de arkalarından fırladı. Ahmet Amcanın hırdavatçı dükkânına kadar yarıştılar. Zeynep tüm parasını vererek üç uçurtma satın aldı. Hep birlikte çayırılığa gittiler" (Köksal, 2004a: 45).

Altın Kayalar Adası romanında Nergis'in annesinin ailesi için yaptıkları romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

"O günden sonra da Nergis'le ağabeyine anneleri bakmıştı. Hiç durmadan uğraşıp çabalamıştı. Evlere temizlik işinden tutun, çocuk bakımı, yemek yapma,

dikiş söküğe işlerine kadar bütün işlerde çalışmış, çetin bir ömür sürmüştü” (Köksal, 2006b: 11).

Altın Kayalar Adası romanında Nergis’in anneannesinin özverili tavrı romanda şu şekilde belirtilmiştir:

“İlkokul ikinci sınıfa geçtiğimde okulumuz yıkıldı. Yeni okul yapılacaktı. Para bulunamadı. Gecikti okul yapımı. Anneannem yürüyerek kırk beş dakikada gidilen komşu köydeki okula beni her gün götürdü getirdi. Hem de sırtında taşıyarak. Başka çocuklar ya o yıl okulu bıraktılar, ya da komşu köydeki akrabalarının yanına sığınmak zorunda kaldılar.... Dersler bitinceye kadar da okulun bahçesinde beni beklerdi. Hiç kıpırdamadan” (Köksal, 2006b: 80).

Dağ Denize Kavuştu romanında Umut’un yargıcın sorularına ceza alacağını göze alarak arkadaşını ele vermek istememesi romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“-Umut, dedi. Deniz şenliğini sana kim haber verdi? Söyle.

Umut o zaman yaptığı hatayı anladı. İçinden, ne olursa olsun susması gerektiğine karar verdi.

-Sayın Yargıç, bunu söyleyemem. Söylersem o da cezalandırılacak çünkü. Arkadaşımı ele veremem. Özür dilerim. Ben cezama razıyım” (Köksal, 2006a: 67).

Köksal’ın hiçbir romanında fedakârlık değeri ana tema olarak işlenmemiştir. Beş romanında bu değere yer verilmiştir. Romanlarında bu değer daha çok arkadaşlık ve aile ilişkilerinde özverili olmak şeklinde işlenmiştir.

13. HOŞGÖRÜ DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR

Türkçe Sözlük’te hoşgörü sözcüğü şu şekilde tanımlanmıştır: “1. Her şeyi anlayışla karşılayarak olabildiği kadar hoş görme durumu, müsamaha, tolerans. 2. Bir boksörün ağırlık sınıfındaki ağırlığını kabul edilecek kadar azlığı veya çokluğu” (TDK, 2005: 901).

Hoşgörü değeri bizim toplumumuzda yüzyıllardan var olan bir değerdir. Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî’nin felsefesine baktığımızda olaylara içten ve hoşgörüyle yaklaşmanın önemini belirtmektedir (Nazıroğlu vd., 2016: 219). Osmanlı Devlet geleneğinde de hoşgörü ön planda yer almıştır. Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’u fethetmesinden sonra isteyen istediği dini yaşayabilecektir anlayışıyla hareket edilmiş ve hoşgörü değeriyle dünyaya örnek olunmuştur.

“Hoşgörü değerinin bireye yerleşmesi, nefret ve kindarlığın toplum içerisinde yok olmasına büyük oranda katkı sağlar. Hoşgörü değerinin temelinde, her insanın farklı inanç ve düşüncelere sahip olabileceğini kabullenme duygusu yer almaktadır” (Güven, 2016: 92). Özellikle bireylerin gelişiminde nefret ve kin gibi duyguları törpülemenin yolu hoşgörüden geçmektedir. Hoşgörü değeri, küçük yaşlardan itibaren kazanılması gerekli bir değerdir.

Hoşgörü değeriyle ilgili alt başlıkları şu şekilde sıralamak mümkündür: Başkalarına karşı hoşgörülü olma, merhametli olma, alçakgönüllü olma, öfke kontrolüne sahip olma ve empati özelliği gelişmiş bireyler olma olarak sıralanabilir (Güven, 2016: 93-94). Görüldüğü gibi hoşgörü kavramı diğer değerlerle de iç içedir. Bu değere sahip olunmasıyla diğer alt değerleri de bireylere aktarmamız mümkün olacaktır.

Köksal’ın romanları içerisinde en az işlenen değerlerden birisi hoşgörü değeri olmuştur. Sadece iki romanında bu değere ait iletilere rastlamak mümkündür. Tablo 18’de bu durum ayrıntılı olarak tasnif edilmiştir:

Tablo 18. Ülker Köksal’ın Romanlarında Hoşgörü Değeri’nin Dağılımı

ROMANIN ADI	HOŞGÖRÜLÜ OLMA DEĞERİ
	SAYFA
Dağ Denize Kavuştu	63
Sevgisayar	-
Uzaydaki Arkadaşım	-
Ayşegül	-
Boncuk Adası	-
Gel de Gülme Şu Hâlimize	-
Altın Kayalar Adası	53
Benim Sevgili Genim	-

Altın Kayalar Adası romanında bir grup arkadaş tartışmaya başlamıştır. Nergis dayanışma vurgusu yaparak ortamı sakinleştirmeye çalışır. Her insanın hata yapabileceğini belirterek hoşgörü vurgusunda bulunur. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Düş kurmak suç değil her halde, dedi Ayşegül.

Nergis araya girdi:

Lütfen arkadaşlar, çekişmeyelim. Kavga gizi bir yere götürmez. Tam tersine birbirimize destek olmamız gerek. Unutmayın, her insan hata yapabilir” (Köksal, 2006b: 53).

Dağ Denize Kavuştu romanında Umut’u yargılayan yargıcın yüzündeki ifade Umut’a hoşgörü gelir. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Umut, yargıcın yüzünde kendisini hoşgörüyle değerlendiren bir anlam gördü. Cesaretlendi. İçinden geldiği gibi konuşmaya başladı” (Köksal, 2006a: 63).

Görüldüğü gibi Köksal’ın sadece *Altın Kayalar Adası* romanında ve *Dağ Denize Kavuştu* romanında hoşgörü değerine yer verilmiştir. Diğer romanlarında bu değeri ifade eden bir bulguya rastlanılmamıştır.

14. İFFETLİ OLMA DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR

Türkçe Sözlük’te iffet sözcüğü şu şekilde tanımlanmıştır: “1. Cinsel konularda ahlak kurallarına bağlılık. 2. Namus” (TDK, 2005: 937).

İffet sözcüğü utanmak, kaçınmak fiilinin mastarıdır. Utanma, edep, ar anlamlarına da gelmektedir. Ülkemizde bu kavram daha çok kadına ait bir özellik gibi algılanıyor olsa da ister kadın olsun isterse erkek iffetli olmasını önerilmektedir.

İffet kavramı daha çok namus kavramıyla açıklanmıştır. Günümüzdeki ilişkilerin giderek çarpıklaşması, belirli objeler altında gençlere cinsel dürtülerin ve hazlarının artırılmaya çalışılması iffet değerinin azalmasına yol açmaktadır. “Değerler eğitiminde bireylere kazandırılması gereken temel erdemlerden biri olarak kabul edebileceğimiz iffet, tarihte olduğu kadar günümüz koşullarında da bireysel ve toplumsal yaşam açısından önemini koruduğu müddetçe sağlıklı bireyler olabilmemiz mümkündür” (Nazıroğlu vd., 2016: 217). Görüldüğü gibi iffetli bireyler yetiştirmemiz önem taşımakta çocuklarımızı ve gençlerimizi bu değer içerisinde yetiştirmemiz gerekmektedir.

Ülker Köksal’ın incelenen sekiz romanında iffetli olma değerine ilişkin hiçbir bulguya rastlanılmamıştır.

15. KANAATKÂRLIK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR

Türkçe Sözlük'te kanaat sözcüğü şu şekilde tanımlanmıştır: “1. Elindekiden hoşnut olma durumu, kanıklık, yeter bulma, yetinme, fazlasını istememe, doyum. 2. Kanma, inanma. 3. Kanış, kanı, inanç, düşünce” (TDK, 2005: 1057). Sözlük anlamlarından da anlaşılacağı üzere elindekiyle yetinme memnun olma anlamına gelen kanaatkârlık kişinin mutlu olması için gerekli ve önemli değerlerden birisidir.

“Sağlık, mal - mülk, para, şöhret, güzellik, makam ve taraftar gibi insana güç kazandıran her aracın ölümle beraber sona erecek olması, doyumsuz insan için tam bir bunalımdır. Bu nedenle kanaatkârlık bir nevi ruh sağlığının teminatıdır” (Nazıroğlu vd., 2016: 217). İnsanoğlu elindekinin kıymetini bilmeli, kendisinden daha iyi durumda olanlara değil de kendisinden daha kötü durumda olanlara bakmalıdır. Böylece hem mutlu olacak hem de kanaatkârlığın vermiş olduğu hazzı yaşayacaktır.

Kanaatkârlık çalışmamak ya da kişinin uyuşuk olacağı anlamlarına gelmemelidir. Kişi çalışmalı ve kazanmalıdır. Ama bunu yaparken elinde bulunanların da değerini iyi bilmelidir. Atalarımızın da dediği gibi Kanaat tükenmez bir hazinedir (Nazıroğlu vd., 2016: 216-217). Kişi elinde bulunanların kıymetini bildikçe içsel mutluluğu da artacaktır. Açgözlülük ve hırs kanaatkârlığın tam zıttı duygulardır. Bu duygular toplum tarafından benimsenmediği gibi kişiyi olumsuz yollara götürür. Bu sebeple çocukluktan itibaren kanaat etmenin önemini ve bu değeri çocuklarımıza aşılama önemlidir.

Köksal'ın sekiz romanından sadece iki romanında kanaatkârlık bulgusuna rastlanılmıştır. Tablo 19'da bu durum ayrıntılı olarak tasnif edilmiştir:

Tablo 19. Ülker Köksal’ın Romanlarında Kanaatkârlık Değeri’nin Dağılımı

ROMANIN ADI	KANAATKÂRLIK DEĞERİ SAYFA
Dağ Denize Kavuştu	-
Sevgisayar	-
Uzaydaki Arkadaşım	-
Ayşegül	20, 33
Boncuk Adası	-
Gel de Gülme Şu Hâlimize	48, 59
Altın Kayalar Adası	-
Benim Sevgili Genim	-

Gel de Gülme Şu Hâlimize isimli romanda Can anneannesinin önerdiği yiyeceklerin hepsine olur, yerim diyerek yanıt vermiş ama yiyememiştir. Bunun üzerine anneanesi tabağında yarım bıraktıklarını geri okula getirmiş ve bunun üzerine Can ile öğretmeni arasında bir konuşma geçer. Konuşmada kanaat etmenin önemine vurgu yapılır. Konuşma şu şekildedir:

“Kahvaltını bitirmemişsin Can. Tepsini al, yerine geç, tepside ne varsa hepsini ya bitir, demiş. Bundan sonra da yiyeceğin kadarını iste kahvaltı olarak. Yiyecek ziyan etmek insanların emeğini ziyan etmektir. Hem yiyecekleri üreten insanlara, hem o yiyecekleri alabilmek, pişirebilmek için çalışan, çabalayan insanlara haksızlık etmemeliyiz” (Köksal, 2005: 48-49).

Gel de Gülme Şu Hâlimize isimli romanda aile bireylerinin eldeki imkanlarla yetinmesi kanaatkârlık değerine örnek oluşturmaktadır. Romanda bu bölüm şu şekilde ifade edilmiştir:

“Annem geldi; tüpgaz da bitmiş, dedi. Uzun bir sessizlik oldu. Sonra babam yumruğunu sanal bir düşmana sallayarak;

-Hey belalar, kara haberler, erkekseniz tek tek gelin. Böyle hep birlikte değil, diye bağırdı.

Annem telaşlandı;

-Üzme kendini Nadire Hanımlarda pişiririm dolmayı (Köksal, 2005: 59).

Ayşegül romanında Ayşe karakteri kanaatkâr bir tip olarak çizilmiştir. Romanda Ayşe’nin elinde olanların kıymetini bilmesi şu şekilde ifade edilmiştir:

“Gülşen Hanım okula geldiğinde herkesin onu Ayşe’nin annesi sanmasından hoşlanırdı. Kısa bir süre için bile Gülşen Hanım’ı kendi annesi varsayması mutlu ederdi onu” (Köksal, 2002: 20).

Ayşegül romanında mezuniyet töreni için Ayşe’ye elbise dikilmesi gerekir. Ama Ayşe, yanlarında kalmak zorunda olduğu Hesna teyzelere masraf yaptırmak istemediği için bu durumu onlardan saklar. Gül bu durumu Hesna teyzeleri anlatır. Romanda bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:

“İlkokuldan mezun olan çocukların hepsi kırmızı ceket, beyaz gömlek giyeceklerdi. Kızlar beyaz pilili etekli, erkekler de beyaz pantolonlu olacaklardı. Hesna Hanım’ın canı sıkıldı. Bunu bilmiyordu. Ayşe bir tören giysisinden söz etmemişti hiç. Hesna teyze böyle bir giysiyi kendi dikebilirdi. Ayşe’nin giysisiz törene katılmasını istemezdi. Hesna Hanım, Gül’den gereken tüm bilgileri aldı. Ayşe’ye bir sürpriz yapacaktı.

-Bize masraf yaptırmak istemiyor Ayşecik, dedi içini çekerek” (Köksal, 2002: 33).

Ülker Köksal’ın sadece *Ayşegül* ve *Gel de Gülme Şu Hâlimize* isimli romanlarında kanaatkârlık bulgusuna rastlanılmıştır. *Ayşegül* romanında Ayşe karakteri üzerinden kanaatkârlık iletisi verilmiş *Gel de Gülme Şu Hâlimize* isimli romanda ise zor şartlarda dahi ailenin birlik beraberlik duygusu içerisinde kanaat ettiği örneklenmiştir. Diğer romanlarında kanaatkârlık iletisine yer verilmemiştir. Ayrıca Köksal’ın hiçbir romanının ana temasını kanaatkârlık değeri oluşturmamıştır.

16. MİSAFİRPERVERLİK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR

Türkçe Sözlük’te misafir sözcüğü konuk anlamına gelmektedir (TDK, 2005: 1401). Misafirperverlik ise konukseverlik anlamına gelir (TDK, 2005: 1401).

Toplumumuzda misafir hep önemli olmuştur. Toplum olarak misafirperver olarak adlandırılırız. Evlerimizde misafirlere özel bir odanın olması, konuklarımızı her zaman en baş köşede ağırlamak isteyişimiz bizim misafirlerimize verdiğimiz önemle alakalıdır. Misafir geldiğinde ayağa kalkarız eğer bizden büyükse elini öperiz. Bunlar toplum olarak taşıdığımız değerlerimizle alakalıdır.

Toplum olarak misafirperverliğe hep değer vermişiz. Misafirimize ikram ve nezaketli davranmak en önemli yanlarımızdan birisi olmuş. Hatta misafirlerimize yaptığımız ikramların önemine binaen atasözlerimiz de mevcuttur. Örneğin; misafir

on kismetle gelir, birini yer dokuzunu bırakır gibi. Bu da bize gösteriyor ki misafirlerimizle aşımızı paylaşmak gibi bir gelenekten gelmekteyiz.

Köksal'ın misafirperverlik değeriyle ilgili dört romanında iletiler saptanmıştır. Diğer dört romanında ise misafirperverlik değeriyle ilgili ileti bulunamamıştır. Tablo 20'de bu durum ayrıntılı olarak tasnif edilmiştir:

Tablo 20. Ülker Köksal'ın Romanlarında Misafirperverlik Değeri'nin Dağılımı

ROMANIN ADI	MİSAFİRPERVERLİK DEĞERİ SAYFA
Dağ Denize Kavuştu	-
Sevgisayar	79
Uzaydaki Arkadaşım	34
Ayşegül	73
Boncuk Adası	-
Gel de Gülme Şu Hâlimize	84
Altın Kayalar Adası	-
Benim Sevgili Genim	-

Gel de Gülme Şu Hâlimize romanında öğretmenin bir öğrencinin evine gitmesi sonucu diğer öğrenciler de öğretmenlerini evlerinde misafir etmek isterler. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Canların sınıfında ağır bir ameliyat geçiren öğrencisinin ailesine geçmiş olsun giden öğretmeni tüm sınıf evlerine çağırmaya başlamış. Öğretmen de kurayla iki kız iki erkek öğrencisini saptamış, böylece sorunu çözmüş. Yoksa bütün öğrencilerinin evine gitmesi gerekecekti” (Köksal, 2005: 84).

Ayşegül romanında babaannesinde misafir olarak kalacak Ayşe için babaannesinin odasını hazırlamasını, misafire verilen önemin anlatılması bakımından önemlidir. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Babaanne, Ayşe’yi onun için hazırladığı odaya götürdü. Babaanne odayı özene bezene düzenlemişti” (Köksal, 2002: 73).

Uzaydaki Arkadaşım romanında Özlem’in Zeynep’in evinde misafir olmasıyla ilgili ayrı bir başlık atılmıştır. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Özlem, bir yandan Belgin Hanım’ın onun için hazırladığı odaya yerleşiyor, bir yandan da konuşuyordu.... Az sonra Özlem derin bir uykuya daldı.

Zeynep annesi ile akşam yemeğini hazırladı. Özlem uyandığında nerdeyse akşam olmak üzereydi. Zeynep'in babası Selim Bey'de geldi. O da sevinmişti evlerine bir konuk gelmesine" (Köksal, 2000: 34).

Sevgisayar romanında İpek'i Kaptan Jül gemisinde misafir eder. Gemisinden ayrılacağı sırada Kaptan Jül'e mektup bırakan İpek, misafirlikten dolayı memnuniyetini şu şekilde ifade eder:

"Sayın Kaptan Jül, geminizde bana gösterdiğiniz konukseverlik, yardım ve ilgi için size çok teşekkür ederim" (Köksal, 2004b: 79).

Köksal'ın hiçbir romanında misafirperverlik ana tema olmamıştır. Bunun yanında misafirperverlik değeriyle ilgili iletiler de yoğun değildir. *Sevgisayar*, *Uzaydaki Arkadaşım*, *Ayşegül* ve *Gel de Gülme Şu Hâlimize* isimli romanlarında az da olsa misafirperverlikle ilgili bulgulara rastlanılmıştır. Bu bulgular daha çok misafirperverliğe verilen önemin anlatıldığı cümleler ya da doğrudan misafir etmekle ilgili kısımlar olmuştur.

17. ÖZGÜRLÜK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR

Türkçe Sözlük'te özgürlük sözcüğü şu şekilde tanımlanmıştır: "1. Herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, serbestî. 2. Her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi iradesine, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi durumu, hürriyet" (TDK, 2005: 1557).

Özgür olma fikri bile insana mutluluk verir. İnsanoğlunun yaradılışında özgür olma isteği vardır. İnsanlar dilediklerini diledikleri zaman diledikleri şekilde yapmak isterler. Bu bir başkasının özgürlüğünü kısıtlamıyorsa ya da ahlaka aykırı bir davranış değilse zararı yoktur demek tam manasıyla doğru değildir. Aynı zamanda kişinin kendisine, ailesine ve topluma da zarar vermemesi önemli bir ayrıntıdır. Bu sebeple özgürlük kavramının içinin doldurulması gerekir. Çocuklara küçüklükten itibaren özgürlüğün değeri ve önemi öğretilmelidir. Ancak bir başkasının özgürlüğünün başladığı yerde kendi özgürlüklerinin bittiğinin farkında olunması sağlanmalıdır.

Ülker Köksal’ın romanları incelendiğinde beş romanında özgürlük değeriyle ilgili bulgulara rastlanılmıştır. Diğer üç romanında ise herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır. Tablo 21’de bu durum ayrıntılı olarak tasnif edilmiştir:

Tablo 21. Ülker Köksal’ın Romanlarında Özgürlük Değeri’nin Dağılımı

ROMANIN ADI	ÖZGÜRLÜK DEĞERİ SAYFA
Dağ Denize Kavuştu	58, 66, 76, 82
Sevgisayar	94
Uzaydaki Arkadaşım	101
Ayşegül	27
Boncuk Adası	-
Gel de Gülme Şu Hâlimize	68
Altın Kayalar Adası	-
Benim Sevgili Genim	-

Gel de Gülme Şu Hâlimize isimli romanda Pınar’ın yazdığı öykü hayvanat bahçesinde geçmektedir. Hayvanların kafes ardında olması yani özgür olamamaları Selim’i üzmektedir. Romanda bu bölüm şu şekilde ifade edilmiştir:

“Dün hava çok güzeldi. Arkadaşlarla hayvanat bahçesine gitmeye karar verdik. Selim yolda;

-Hayvanları seviyorum ama onları doğal ortamlarından uzak, demir kafesler içinde mutsuz görmek beni üzüyor, dedi” (Köksal, 2005: 68).

Uzaydaki Arkadaşım romanında da hayvanların kafeslerinden uzak olmasının önemine değinilmiştir. Romanda bu kısım şu şekilde ifade edilmiştir:

“Yalnızca Küçük Gezegen’deki hayvanlar değil, uzayın aşka gezegenlerinden getirilmiş hayvanlar da vardı. Zeynep dünya ayvanlarını da görmek istedi. Tanıdığı, bildiği hayvanları görmek sevindirdi onu.... Hayvanların hiçbiri kafeste değildi. Doğal ortamlarında özgürce dolaşabilecekleri bir yerdeydiler. Hem hayvanların rahatı hem de ziyaretçilerin güvencesi sağlanmıştı. Hayvanlar tutsak değil, özgürdüler. Bu nedenle de mutluydular” (Köksal, 2000: 101).

Sevgisayar romanında İpek’in annesi ve dedesiyle geçirdiği yaz tatilinde özgürce yapabilmesi romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Daha sonraki günler, İpek’in anneannesi ve dedesiyle bahçede, evde, eski günlerde olduğu gibi masallar dinleyerek, denizde yüzerek, güzel yemekler yiyerek, doğayla baş başa geçirdiği bir dinlence oldu. Mavilikler içinde; çiçek kokuları, ağaç gölgeleri, sevdiği kitaplarla değerlendirdiği özgür bir yaşam vardı”(Köksal, 2004b: 94).

Dağ Denize Kavuştu romanında Umut, Denizköylüler tarafından tutsak edilmiş bir mahkûm durumundadır. Umut özgür olmak istemektedir. Umut ile Deniz’in konuşmaları romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Deniz, bana söyler misin lütfen, kurtulabilecek miyim?

-Bilmiyorum Umut, dedi. Buna yargıç karar verecek. Daha önce hiç Dağköylü bir tutuklumuz olmadı. Tanıklar var, savunmanlar var. Yasalara göre yargılanacaksın.

-Bağışlanamaz mıyım? diye sordu Umut.

-Yargıç Adil Baba, çok iyi bir insandır, dedi Deniz.

-Sabırlı olmalısın ben her gün uğramaya çalışacağım. İstedğin bir şey var mı?

-Özgür olmak istiyorum, dedi Umut” (Köksal, 2006a: 58).

Dağ Denize Kavuştu romanında Umut ile Deniz arasında köyleri birbirinden ayıran çitlerin kalkması ve Umut’un özgür olup olamama durumu konuşulur. Romanda bu kısım şu şekilde ifade edilir:

“Öyle... Hiç değilse seninle görüşebileceğiz... Peki ya ağabeyin izin vermezse, hayır olmaz derse?

-Ağabeyim izin verir dedi Deniz. O da bizim gibi düşünüyor. Çitin kalkmasını istiyor.

-Peki ya özgürlüğüm dedi Umut. Özgürlüğümü sağlayabilecek mi?

-O şimdilik olanaksız. Belki ileride yasalar değişirse dedi Deniz hüznü bir sesle” (Köksal, 2006a: 76).

Dağ Denize Kavuştu romanında özgürlüğün önemi ve değeri şu şekilde ifade edilmiştir:

“Umut, tutsaklık günlerini iyi değerlendiriyordu. Hiç canı sıkılmıyordu. Müzik dinliyor, kitap okuyor, resim yapıyordu. Ayrıca öğrenimini de sürdürebiliyordu. Ne var ki özgür olamamak onu mutsuz ediyordu. Üstelik köyünü, ailesini sevdiklerini çok özlemişti” (Köksal, 2006: 82).

Köksal'ın romanlarının ana temasını özgürlük oluşturmamış olsa da *Gel de Gülme Şu Hâlimize*, *Dağ Denize Kavuştu*, *Sevgisayar*, *Uzaydaki Arkadaşım* ve *Ayşegül* romanlarında özgürlük bulgusuna rastlanılmıştır. Özellikle *Dağ Denize Kavuştu* romanında Umut'un bir yerde tutsak edilmesi özgürlük değerini anlatması bakımından önem taşımaktadır. Diğer romanlarında ise özgürlük değeri dolaylı yollarla verilmeye çalışılmıştır.

18. SABIRLI OLMA DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR

Türkçe Sözlük'te sabır sözcüğü şu şekilde tanımlanmıştır: “1. Acı, yoksulluk, haksızlık vb. üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi, dayanç. 2. Olacak veya gelecek bir şeyi telaş göstermeden bekleme (TDK, 2005: 1671).

Sabır etmek önemli bir değerdir. Sabır sözcükleri hem af sözcüğüyle hem de hoşgörü sözcüğüyle iç içedir. Nazıroğlu vd. (2016) bu konuyla ilgili şunları söyler: “Sabır hoşgörü ve af kavramıyla birlikte düşünülmelidir. Çünkü bu değerler, birbirlerini tamamlayan, aralarında doğrudan ilişki bulunan değerlerdir. O halde Sabreden, hoş görür; hoş gören, affeder demek mümkündür” (Nazıroğlu vd., 2016: 242).

İnsanoğlunun başına türlü sıkıntılar gelebilmektedir. Bunlarla baş etmeye çalışmak baş ederken de sabır göstermek önemli bir bilinçtir. Atalarımızın da söylediği gibi sabrın sonu selamettir. Özellikle eğitimcilerin ve ailelerin sabırlı olmaları çocuklarımızın iyi yetişmesinde önemli bir etkidir. Ayrıca çocuklarımıza da en küçük yaşlardan itibaren sabırlı olmayı öğretmeli ve bu değeri çocuklarımıza kazandırmaya çalışmalıyız.

Köksal'ın dört romanında sabır bulgusuna rastlanılmış diğer dört romanında rastlanılmamıştır. Tablo 22'de bu durum ayrıntılı olarak tasnif edilmiştir:

Tablo 22. Ülker Köksal’ın Romanlarında Sabırlı Olma Değeri’nin Dağılımı

ROMANIN ADI	SABIRLI OLMA DEĞERİ SAYFA
Dağ Denize Kavuştu	-
Sevgisayar	-
Uzaydaki Arkadaşım	-
Ayşegül	27
Boncuk Adası	14, 51
Gel de Gülme Şu Hâlimize	33, 53
Altın Kayalar Adası	-
Benim Sevgili Genim	10

Gel de Gülme Şu Hâlimize isimli romanda annesinin oğluna ütü yapmayı öğretirken sabırlı davranması şu şekilde ifade edilmiştir:

“Annem büyük bir sabırla Can’a pantolon ve gömlek ütüsünü öğretti. Geç oldu, güç oldu ama Can bu işi becerdi” (Köksal, 2005: 33).

Gel de Gülme Şu Hâlimize romanında Evnur, mesleğini seçemediğinden yakınmaktadır. Babasının sabırlı olması gerektiğiyle ilgili telkini romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Acele etme yavrum, dedi. Herkesin yetenekli olduğu bir alan vardır. En iyi yapabileceğin bir uğraşın, bir işin olacaktır ileride. Bekle, sabırlı ol” (Köksal, 2005: 53).

Ayşegül romanında Ayşe’nin, Semra ablaya karşı sabırlı davranması romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Semra ablayı sevmiyordu. Eskiden aralarındaki tartışmalar kolayca bir çekişmeye ya da dargınlığa neden olurdu. Şimdi Ayşe, Semra ablanın ters sözlerine, anlaşmazlık çıkaran davranışlarına aldırılmamayı öğrenmişti artık. Semra abla ne derse, ne yapsa Ayşe hiç ses çıkarmıyordu” (Köksal, 2002: 27).

Benim Sevgili Genim romanında yılbaşı sebebiyle hediye paketleri gelmiştir. İdil sabırsızlıkla paketleri açmak istemektedir. Ablası İpek ise buna karşı çıkmaktadır. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Olmaz İdil, sabret biraz. Birlikte açacağız. Ancak o zaman zevki çıkar, dedi. İdil ablasını ikna etmek için çok uğraştı ama başaramadı. Küçükken

şirin ol dediklerinde yaptığı gibi gülerek sevimli olmaya çalıştı. Bu da bir işe yaramayınca önce biraz somurttu. Sonra da;

-Sabretmeyi hiç sevmiyorum, diye söylendi” (Köksal, 2007: 10).

Boncuk Adası romanında ceza alan Hakan evden çıkmama cezası alır. Sabır etmeyi öğrenmesi şu şekilde ifade edilmiştir:

“Ertesi gün kahvaltı ve yemek saatleri dışında Hakan odasından çıkmadı. Sabah annesine, babasına, ablasına mektup yazdı. Sonra kitap okudu. Daha sonra da resim yaptı. Kendi kendine, bu üç günlük ceza umduğum kadar zor geçmeyecek diye düşündü (Köksal, 2004a: 51).

Köksal’ın romanlarında sabır değeri hiçbir romanında ana tema olarak kullanılmamıştır. Sabır değeri yoğun olarak işlenmese de dört romanında sabır değeriyle ilgili bulgular saptanmıştır. Bu romanları: *Benim Sevgili Genim*, *Gel de Gülme Şu Hâlimize*, *Boncuk Adası* ve *Ayşegül*’dür. Romanlarında sabır iletisi daha çok aile ilişkilerinde telkin şeklinde yer bulmuştur.

19. SAĞLIKLI OLMAYA ÖNEM VERME DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR

Sağlık sözcüğü Türkçe Sözlük’te şu şekilde tanımlanmıştır: “1. Vücudun hasta olmaması durumu, vücut esenliği, esenlik, sıhhat, afiyet. 2. Vücudun iyi veya kötü olması durumu. 3. Sağ, canlı diri olma durumu” (TDK, 2005: 1680).

Kalite bir yaşam için olmazsa olmazlardan birisi de bireyin sağlığın iyi olmasıdır. Baktığımızda herkes sağlığının iyi olmasını ister. Ancak bunun için birey yediklerine, içtiklerine dikkat ettiği gibi aynı zamanda zararlı alışkanlıklardan korunması da sağlıklı olmak için yapılması gerekenler arasındadır.

Toplumumuzda da sağlığın önemini ve kıymetini çok eski zamanlardan beri fark etmiş bununla ilgili de sözler söylemiştir. “Her işin başı sağlık” gibi atasözlerinin yanında Kanuni Sultan Süleyman’ın sağlığın her şeyden daha kıymetli olduğuna dair ünlü beyiti de şu şekildedir:

“Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi

Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi”

Görüldüğü gibi toplumumuz sağlığın önemini bilmiş ve ona göre yaşamaya çalışmıştır. Gelen yeni nesillere de bu değerimizi en iyi şekilde anlatmak, sağlıklı olmadan güçlü bir toplum olamayacağımızı bilmek durumundayız.

Köksal'ın romanlarında sağlıklı olmaya önem verme değeriyle ilgili üç romanında bulgulara rastlanılmıştır. Diğer beş romanında bu değerden bahsedilmemiştir. Tablo 23'te bu durum ayrıntılı olarak tasnif edilmiştir:

Tablo 23. Ülker Köksal'ın Romanlarında Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değeri'nin Dağılımı

	SAĞLIKLI OLMAYA ÖNEM VERMEDEĞERİ
ROMANIN ADI	SAYFA
Dağ Denize Kavuştu	-
Sevgisayar	-
Uzaydaki Arkadaşım	-
Ayşegül	90
Boncuk Adası	-
Gel de Gülme Şu Hâlimize	36
Altın Kayalar Adası	58
Benim Sevgili Genim	-

Gel de Güme Şu Hâlimize isimli romanda Pınar'ın kuzenine yazdığı mektupta, soğukta yaşamak zorunda olduklarını ve babalarının da hasta olmadıkları her hafta için armağan aldığını ifade etmiştir. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Babam, hastalanmadığımız her haftanın sonunda ablamla bana armağanlar alıyor. Böylece sağlıklı olmamızı sağladığına inanıyor. İnanılmaz ama bu koşullarda hiç hastalanmadı. Oysa soğukta yaşıyoruz” (Köksal, 2005: 36).

Ayşegül romanında Ayşe'nin babaannesini hastalanır. Ayşe babaannesine elinden geldiğince iyi bakmaya çalışır. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“İki gün sonra gelen doktor babaanneyi çok iyi buldu. O gün babaanne ilk kez yemek yemişti. Doktor Hanım gülerek Ayşe'nin çenesini okşadı:

-Hasta bakıcınız çok yetenekli Maide Hanım. Baksanıza sizi çabucak iyileştiriverdi.... Ayşe, doktor hanımı geçirdikten sonra babaanneye yaklaştı. Gerçekten de iyileşmişti babaanne. Gülümsüyordu” (Köksal, 2002: 90).

Altın Kayalar Adası romanında bir grup genç denizin ortasında kalmış ve yaşam mücadelesi vermiştir. Karaya ayak bastıklarında sağlıklı olduklarını anlamış ve bu durumdan mutlu olmuşlardır. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Sonunda altı kazazede de karaya çıktılar. Güneş henüz ısıtmıyordu, teknedeki battaniyeye sardılar Özgür’ü. Ötekiler de zıplayarak elleriyle bedenlerini ovarak ısınmaya çalıştılar. Sonra kumların üzerine oturdular. Yorgunluklarını, korkularını, uykusuzluklarını unutup, yaşıyor olmanın, karaya ayak basmanın tadını çıkararak birbirlerine dostça bakıp gülümsediler” (Köksal, 2006b: 58).

Görüldüğü gibi sağlıklı olmaya önem verme değeri Köksal’ın romanlarında yoğun işlenen iletiler arasında değildir. Ayrıca hiçbir romanının ana temasını sağlıklı olmaya önem verme değeri oluşturmamıştır. Sadece; *Ayşegül*, *Altın Kayalar Adası* ve *Gel de Gülme Şu Hâlimize* isimli romanlarında sağlıklı olmaya önem vermeyle ilgili bulgulara rastlanılmıştır. Diğer beş romanında ise bu değerle ilgili herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır.

20. SAYGI DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR

Türkçe Sözlük’te saygı sözcüğü şu şekilde tanımlanmıştır: “1. Değeri üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram. 2. Başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu” (TDK, 2005: 1714).

Yaşayış tarzı, düşüncesi, inancı, dili, ırkı, rengi ne olursa olsun onu olduğu gibi kabul etmek ve ona karşı saygı duymak bizim başlıca değerlerimiz arasındadır. “Toplumsal ilişkiler açısından insanların birbirlerine saygı duyması ve birbirlerinin haklarına riayet etmesi, barış ve huzur ortamının sağlanması ve devamlılığı adına oldukça önemlidir” (Nazıroğlu vd., 2016: 227). Toplumsal ilişkilerin iyi olması bireylerin birbirlerine duydukları saygıya bağlıdır. Ayrıca kişinin bireylere saygı olması hayat kalitesini artıracak ve hayatını daha rahat idame ettirmesini sağlayacaktır.

Bireylerin büyüklerine saygı duyması özellikle de anne ve babalarına karşı saygı duyması bir gerekliliktir. “Çevremizdeki insanlar içinde bu davranışa en layık

olanların anne-babalar olduğu muhakkaktır. Bireyin kendisini türlü sıkıntılara katlanarak yetiştiren ebeveynine karşı sorumlulukları arasında, onları sevmek ve saygı sınırları çerçevesinde iletişim kurmak oldukça önemlidir” (Nazıroğlu vd., 2016: 227).

Saygı değerin üç alt başlığı bulunmaktadır. Bunlar: Yaşça büyük olanlara gösterilen saygı, başkalarına saygı ve farklılıklara olan saygıdır. Özellikle doğu toplumlarında büyüklere olan saygı önemli yer tutmaktadır. Başkalarına duyulan saygı da kişi için önem taşımaktadır. Çünkü birey saygı görmek istiyorsa başkalarına da saygılı olmak zorundadır. Farklılıklara olan saygı ise herkesin bir dünya görüşü vardır. Bu sebeple kişilerin bakış açılarına, onların dünyayı algılama şekillerine saygı duymamız bir gerekliliktir (Güven, 2016: 91-92). Bu sebeple bu değeri küçüklükten itibaren bireylere kazandırmamız zorunluluk olduğu gibi mutlu bir toplum içinde bu değer önem taşımaktadır.

Köksal’ın romanlarında saygı değeri ile ilgili bulgulara sadece üç romanında rastlanılmıştır. Diğer beş romanında ise saygı değeri ile ilgili bulgulara rastlanılmamıştır. Tablo 24’te bu durum ayrıntılı olarak tasnif edilmiştir:

Tablo 24. Ülker Köksal’ın Romanlarında Saygı Değeri’nin Dağılımı

ROMANIN ADI	SAYGI DEĞERİ SAYFA
Dağ Denize Kavuştu	-
Sevgisayar	-
Uzaydaki Arkadaşım	-
Ayşegül	-
Boncuk Adası	54, 64
Gel de Gülme Şu Hâlimize	14
Altın Kayalar Adası	13
Benim Sevgili Genim	-

Boncuk Adası romanında Hakan’ın halası Hakan’a ceza vermiş Hakan da bu duruma biraz tepki göstermek biraz da saygı duymak için davranışlarında ölçülü davranmak istemektedir. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Yemekte Gülçin hala sürekli konuşurken Hakan susuyor, terbiyeli, soğuk, çok kısa yanıtlarla yetiniyordu” (Köksal, 2004a: 54).

Boncuk Adası romanında Selim amca, Gülçin halayı saygıyla karşılamıştır. Bu durum romanda şu şekilde yer bulmuştur:

“-Hoş geldiniz Selim Bey, dedi Gülçin Hala.

-Nasılsınız?

-Hoş bulduk efendim. Sağ olun. Sizi sormalı.

-Teşekkür ederim, dedi. Gülçin Hala. Buyrun, oturun.

Selim amca, bir iskemleyi arka tarafından tutarak Gülçin halanın oturması için saygıyla bekledi” (Köksal, 2004a: 64).

Nergis’in annesi sitede çalışmaktadır. Nergis bu durumdan bir rahatsızlık duymadığı gibi bu duruma da saygı duymaktadır. Ancak sitede oturan arkadaşların onu küçümseyeceklerinden de korkmaktadır. Romanda bu kısım şu şekilde ifade edilmiştir:

“Nergis’in canını sıkan, annesinin, sitedeki arkadaşlarının bazılarının evinde de çalışıyor olmasıydı. Annesi bu evlerde hizmet etmekten hiç yüksünmüyordu, ancak kızının bu yüzden utandığını anlıyordu. Nergis annesinin çalışmasından utanmıyor, tam tersine onun çalışmasına saygı duyuyordu” (Köksal, 2006b: 13).

Gel de Gülme Şu Hâlimize isimli romanda hakkın önemiyle birlikte köy insanlarının ne kadar saygılı olduğuna da şu şekilde yer verilmiştir:

“Annemle babam yakındaki köyden su doldurmaya gittiklerinde köylülerle arkadaşlık ediyorlar. Annemin öğretmen, babamın memur olduğunu öğrenen köylü kadınlar, su kuyruğundaki sıralarını onlara vermek istiyorlarmış. Annemle babam kabul etmiyorlar elbette.

Annem gözleri dolarak;

-Bizim insanlarımız okumuş-yazmış kişilere ne kadar saygılı, diyor, içini çekerek” (Köksal, 2005: 14).

Ülker Köksal’ın hiçbir romanının ana temasını saygı değeri oluşturmamıştır. *Altın Kayalar Adası*, *Gel de Gülme Şu Hâlimize* ve *Boncuk Adası* romanlarında saygı değeriyle ilgili bulgulara rastlanılmıştır. Diğer beş romanında ise saygı değeriyle ilgili herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır. Görüldüğü gibi Köksal’ın romanlarında saygı değeri yoğun olarak işlenmemiştir.

21. SEVGİ DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR

Sevgi sözcüğü Türkçe Sözlük’te şu şekilde tanımlanmıştır: “İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu.”

İnsanoğlunda olması gereken en temel değerlerden birisi de sevgi değeridir. Çünkü sevgi değeri; dayanışma, hoşgörü, saygı, fedakârlık, misafirperverlik gibi daha birçok değer de temelini oluşturmaktadır.

Sevgi değeri insanın doğuştan içinde olsa bile geliştirilmeye muhtaçtır. Bu konuyla ilgili Nazıroğlu vd. (2016) şunları söyler: “Üstün bir ahlaki değer ve erdem olan sevgi duygusu, doğuştan ve doğal olmasına rağmen, her insanda aynı şekilde gelişme göstermez. Bazı insanlarda sevgi gücü çok gelişmişken bazılarında geliştirilmeye ihtiyaç vardır. Bu nedenle, sevgi duygusu da eğitilerek geliştirilmeye ve güçlendirilmeye muhtaçtır” (Nazıroğlu vd., 2016: 224).

Sevgi duygusu çok özel ve diğer değerleri içinde barındıran bir duygudur. Bu duyguyla büyüyen bireyler kötülük yapamaz. Çünkü her şey insanı sevmekle başlar. Sonrasında havayı, suyu, canlıları ve her şeyi sever. İnsanoğlu sevdikçe de yaşam daha güzel hale gelir. Toplum uzlaşır, toplumdaki aksaklıklar giderilmeye başlanır.

Güven (2016) sevgi değerinin dört alt başlığı olduğunu ifade eder. Bunlar: insan sevgisi, hayvan sevgisi, doğa sevgisi ve yaşam sevgisidir. İnsanların birbirini sevmesi sayesinde toplumda güven duygusu oluşur. İnsanlığın varlığından itibaren insanoğlunun en büyük yardımcılarından birisi de hayvanlardır. Bu sebeple hayvanlara sevgi ve ilgiyi eksik etmemelidir. Doğa sevgisi de önemli bir alt başlıktır. İnsanoğlu yaşadığı çevreyi korumalı diğer nesillere sağlam bir şekilde bırakmalıdır. Son alt başlık ise yaşam sevgisidir. İnsanoğlunu ayakta tutan yaşama olan bağlılıktır. Ne olursa olsun hayat yaşamaya değer bir kavramdır. Yaşam sevgisi olan insanların pozitif enerjileri sayesinde diğer insanlarla ilişkisi daha etkili olabilmektedir (Güven, 2016: 90-91).

Ülker Köksal’ın bütün romanlarında sevgi değerine ait bulgulara rastlanılmıştır. Köksal’ın en çok işlediği değer sevgi değeridir. Bu durum tablo 25’te ayrıntılı bir şekilde tasnif edilmiştir:

Tablo 25. Ülker Köksal'ın Romanlarında Sevgi Değeri'nin Dağılımı

ROMANIN ADI	SEVGİ DEĞERİ SAYFA
Dağ Denize Kavuştu	14, 18, 20, 45, 46, 48, 96
Sevgisayar	18, 24, 77, 82, 94, 115
Uzaydaki Arkadaşım	47, 48, 86, 90, 96, 97, 112, 119
Ayşegül	8, 55, 86, 89, 105, 107, 118, 122
Boncuk Adası	10, 45, 90, 94, 102, 114
Gel de Gülme Şu Hâlimize	43, 60, 63, 74
Altın Kayalar Adası	20, 69, 74, 78, 81
Benim Sevgili Genim	15, 25, 31, 36, 40, 79, 80, 87, 98, 103, 118, 119, 162

Benim Sevgili Genim romanında iki kardeşin birbirine olan sevgisi romanda şu şekilde yer bulmuştur:

“İdil, unutmadım diyerek ablasına sarıldı. İki kardeş sevgiyle öpüştüler” (Köksal, 2007: 36).

Benim Sevgili Genim romanında İdil'in Biricik ismindeki kedisine olan sevgisi şu romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Biricik, başını ve gövdesini hemen İdil'in pantolonuna sürüp onun çevresinde dolaşarak onu özlediğini anlatmaya çalıştı. İdil'in plastik kapta önüne koyduğu sütü içti. Arada bir başını kaldırıp İdil'e bakıyor, alçak sesle miyavlayarak ona teşekkür ediyordu. Biricik, İdil'in en sevdiği kedi idi” (Köksal, 2007: 40).

Benim Sevgili Genim romanında bir gen olarak anlatılmaya çalışılan Tüy Kız karakterinde sevgi değerinin oluşumundan bahsedilmiştir. Romanda bu bölüm şu şekilde ifade edilmiştir:

“Zavallı Tüy Kız, senin gibi duygularını dile getirmeyi, onları başka insanlarla paylaşmayı da bilmiyordu. Bilmiyordu ama bence Tüy Kız, sevgiyi yaşatan, yüreğine yerleştiren, insanlara yardım eden biriydi. O zaman için hiç alışılmamış bir durumdu bu. Belki de sevgiyi ilk tanıyan insan oydu bu dünyada. Bu nedenle Tüy Kız'a olan hayranlığım, sevgim çok büyüktür. Onu hiç unutmadım. Üstelik onun geni olmaktan çok gurur duyduğumu da söylemeliyim” (Köksal, 2007: 79).

Benim Sevgili Genim romanında Yıldız Göz'le ve Yaprak Göz'ün evlilik hikâyesi ve birbirlerine duydukları büyük sevgi romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Doğru. Bu sevdıydı. Yani yürekteki coşku, mutluluk, hayranlık dolu bir sevgiydi. Dünyada aşk vardı artık” (Köksal, 2007: 119).

Sevgisayar romanında “Sevgisayar” roman karakteridir. İçinde sadece sevgi barındıran kişiler şarkı söylediğinde hareket edebilen bir otomobildir. Romanda bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:

“Her şarkı seni hareket ettirir mi? Diye sordu İpek.

-Hayır. Her şarkı değil. Şarkıyı söyleyenle aramızda bir uyum olmalı. O insanın bir otomobili sevecek sevgi dolu bir yüreği olmalı” (Köksal, 2004b: 24).

Sevgisayar romanında İpek ile *Sevgisayar*’ın konuşabilmesini sevgi değerine bağlamıştır. Romanda bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:

“-Dün çocukların bana neler yaptıklarını gördün. Hiç sesin çıkmadı ama...

-Korktum. Ben yüreği sevgi dolu insanlarla konuşabilirim ancak” (Köksal, 2004b: 18).

Sevgisayar romanında İpek’in dedesi ve ninesinin de yüreği sevgi doludur. Romanda bu kısım şu şekilde ifade edilmiştir:

“-Onları nasıl buldun? Sevdin mi?

-Çok sevdim. İçlerinde çocuklukları saklı. Yürekları sevgi dolu, dedi *Sevgisayar*” (Köksal, 2004b: 94).

Sevgisayar romanında İpek ile *Sevgisayar* arasında sevginin önemini anlatan bir konuşma geçer. Romanda bu bölüm şu şekilde yer bulmuştur:

“Ben de öyle dedi *Sevgisayar*. Başarımızın nedeni bence sevgidir. Hiçbir silahın, hiçbir düşmanın gerçek bir sevgiyi yenemeyeceğini kanıtladık biz. İnsanı, doğayı, dünyamızın yarınını, birbirimizi sevdik. Bu sevgiyi de hiçbir şey yenemedi” (Köksal, 2004b: 115).

Dağ Denize Kavuştu romanında, Dağköylü çocukların denize olan sevgisi ve özlemi şu şekilde ifade edilmiştir:

“Kitaplar çok güzeldi öğretmenim, dedi. Biz de denizi çok merak ediyoruz. Onun için okuduk.

-Denizi çok seviyoruz, diye ekledi Umut.

Öğretmen sevgiyle baktı çocuklara. Gülümsedi.

-Anlıyorum, dedi. Denizi ben de çok severim. Denizi, özliyorum. Neyse...”
(Köksal, 2006a: 20).

Dağ Denize Kavuştu romanında adadaki insanlarla gemideki insanların sevgi dolu selamlaşmaları romanda şu şekilde anlatılmıştır:

“Her uğradıkları adadan çiçekler, meyve sepetleri armağan ediliyordu gemidekilere. Ayrılırken de şarkılar söyleyerek gemideki yolcularla adadakiler birbirlerine el sallıyorlardı. Şenliğin havası insanların birbirlerine duyduğu sevgiyi çoğaltmış gibiydi. Heyy... Hey... Hoşça kalın... diye bağırırlarken, bu sevgi daha da belirgin hale geliyordu” (Köksal, 2006a: 46).

Dağ Denize Kavuştu romanında Umut’la kaptanın konuşmaları esnasında sevgi iletilisine şu şekilde vurgu yapılmıştır:

“Aslında, dedi, bir Denizköylü olarak seni hemen güvenlik sorumlularına teslim etmem gerek ama bunu yapmayacağım. İki nedenle: Birincisi, ben tüm insanları severim. Renkleri, dilleri, kentleri, köyleri ne kadar farklı olursa olsun, benim için önemli değildir” (Köksal, 2006a: 48).

Uzaydaki Arkadaşım romanında Can Dede ve babaanne ayrı kalmışlardır. Sevgi dolu kavuşmaları romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Can Dede sevinç içinde babaanne ve Özlem’e doğru koştu. Babaanne ile Can Dede’nin birbirlerine sarılışları, gözyaşlarını tutamayışları çok etkiledi Zeynep’i” (Köksal, 2000: 86).

Uzaydaki Arkadaşım romanında Zeynep bir süre ailesinden uzakta kalmıştır. Ailesini de çok özlemiştir. Ailesine olan sevgisi romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Zeynep hiç sesini çıkarmadı. İçinde bir burukluk vardı. Annesini, babasını, ablasını, yeğenlerini, herkesi, dünyadaki herkesi, her şeyi özlemişti” (Köksal, 2000: 112).

Uzaydaki Arkadaşım romanında iki arkadaşın birbirlerine olan sevgisi romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Zeynepçğim, seni duyuyorum. Sevgili arkadaşım... Dünyalı arkadaşım. Ben de seni hiç unutmayacağım. Bizi birbirimize bağlayan sevgi hiç bitmeyecek. Bir gün yine buluşacağız. İnan bana...” (Köksal, 2000: 119).

Boncuk Adası romanında Hakan'ın ablası Ayhan ve eniştesi Haluk arasında geçen sevgi dolu konuşmalar romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Halukçuğum burası çok güzel bir tepecik. Ağacımız, çeşmemiz var, dedi. Hele şu görünüm... Dünya ne güzel... Ne güzel...

Haluk enişte, eşinin bu içten coşkusuna güldü, sevgiyle baktı ona:

-Haklısın hayatım, dedi. Dünya çok güzel. Sen de çok güzeldi.

Hakan'ın annesi, iki gencin sevgiyle birbirlerine bakmalarından sevinç duydu, gülümsedi” (Köksal, 2004a: 10).

Boncuk Adası romanında Hakan'ın Yunuscan ile sevgi dolu arkadaşlığı romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Hakan, arkadaşlarıyla Yunuscan'ın çok güzel anlaştıklarını, birbirlerinden hoşlandıklarını düşünerek sevindi. Güzel bir gün geçirmişlerdi. İleride de güzel günleri olacaktı kuşkusuz. Hakan Yunuscan'a baktı. Kitabı tutan eli dizine kaymış, okurken uyuyakalmıştı. Hakan içinin o anda sevgiyle dolup taşığını duyumsadı” (Köksal, 2004a: 102).

Boncuk Adası romanında Yunuscan, Hakan ve ailesi hep beraber bir araya gelmiş sevgi dolu bir ortam oluşmuştur. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Bir süre sonra Yunuscan saksafon çaldı, Hakan da flüt. Müzikle birlikte herkes duygulanmıştı. Mutlu olduklarını düşünüyorlardı. Bu ortak mutluluğun tek nedeniyse sevgiydi. Hepsi sevgiyi bulmuş, sevgide buluşmuşlardı” (Köksal, 2004a: 114).

Ayşegül romanında, Ayşe babaannesi hasta olduğunda ona sevgiyle bakmaktadır. Romanda bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:

“İki gün sonra gelen doktor babaanneyi çok iyi buldu. O gün babaanne ilk kez yemek yemişti. Doktor Hanım gülerek Ayşe'nin çenesini okşadı:

-Hasta bakıcınız çok yetenekli Maide Hanım. Baksanıza sizi çabucak iyileştiriverdi.

-Doğru. Beni iyileştiren onun bakımı, sevgisi, dedi babaanne.

Doktor Hanım gülerek;

-O zaman size ilaç yazmıyorum. Her yemekten sonra birer kaşık Ayşe, dedi” (Köksal, 2002: 89).

Ayşegül romanında, babaanne ve Ayşe birbirlerine çok alışmışlar ve birbirlerini çok sevmişlerdir. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Babaannem çok üzülecek. Ayşe’yi çok seviyor çünkü. Ayşe de babaannemi çok sevdi” (Köksal, 2002: 105).

Ayşegül romanının sonunda babaanne ve Ayşe tekrar bir araya gelirler. Mutluluk tablosuyla beraber sevginin de ifade edildiği romanın son pasajında bu durum şu şekilde yer bulur:

“Sevginin sevinci, coşkusu, mutluluğu sardı her ikisini de. Yüzlerindeki ışığı, aydınlığı, sevginin verdiği güzelliği o anda pencereden giriveren güneşten başkası göremedi” (Köksal, 2002: 122).

Gel de Gülme Şu Hâlimize romanında Pınar’ın anne ve babasının sevgi dolu davranışları romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Annemle babam arasındaki sevgi gösterilerine her zaman kızan, sinirlenen ablam bile birbirlerine destek veren, yaşamı daha güzel kılma çabalarını özverileriyle yürüten bu iki insan arasındaki sevecen birliktelikten etkilendi” (Köksal, 2005: 60).

Gel de Gülme Şu Hâlimize romanında dostlar arasındaki sevginin önemi şu şekilde yer bulmuştur:

“Bundan da çok memnunum. Çünkü kıskançlık yorucu yıpratıcı. Oysa dostluk insanı dinlendiren, hoşnutluk veren bir duygu. Her ilişkide mutlaka dostluk olmalı. Dostluktaki çikarsız sevgi, vermenin mutluluğu... Güzeli olan da bu...” (Köksal, 2005: 63).

Altın Kayalar Adası romanında Nergis arkadaşları tarafından çok sevilmiştir. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Ne güzel yüzüyor Nergis, dedi Barış. Bu kadar güzel yüzdüğünü bilmezdim.

-Onu tanıımıyormuşuz hiç. Akıllı bir kız. Üstelik geçimli, iyi huylu, dedi Buğra. Selin sen onu bizlerden daha iyi tanırsın. Arkadaşlığınız vardı. Öyle değil mi?

-Evet, dedi Selin. Zaten severdim. Burada da çok beğendim” (Köksal, 2006b: 69).

Altın Kayalar Adası romanında Özgür’ün arkadaşlarını sevdiği şu şekilde ifade edilmiştir:

“Onlar bizim arkadaşlarımız ama... Ben onları seviyorum. Onlarla birlikte olmak istiyorum” (Köksal, 2006b: 74).

Altın Kayalar Adası romanında Nergis anneannesinin uzak düşmüş ve onu özlemiştir. Anneannesine olan sevgisi romanda şu şekilde anlatılmıştır:

“Hayır. Aklıma anneannem geldi. Beşikdüzü’nde evimizin bahçesindeyken onunla yıldızları paylaştık. Bak şuradaki yıldızı görüyor musun? Küçük Ayı takımyıldızının solundakini. İşte o yıldız anneannemin yıldızıydı. Onun üstündeki de benim yıldızım. Gördün mü? Dün gece açık denizde, dönüp duran teknenin içinde bir yandan korku, endişe içinde kıvrılırken bir yandan da anneannemin yıldızıyla konuşuyordum. Onun bana yardım etmesini bekliyordum sanki. Dünyada en çok sevdiğim insan anneannemdir” (Köksal, 2006b: 78).

Köksal’ın romanlarında en çok işlenen değer sevgi değeri olduğu gibi bütün romanlarında bu değerle ilgili bulgulara rastlanılmıştır. Özellikle *Benim Sevgili Genim* romanında çok fazla sevgi bulgusuna rastlanılmıştır. *Sevgisayar* romanının ana temasını ise sevgi değeri oluşturmuştur. Görüldüğü gibi romanlarında arkadaş sevgisi, aile sevgisi, doğa sevgisi, hayvan sevgisi, iki çiftin birbirini sevmesi de dâhil olmak üzere sevgi değeri farklı açılardan ele alınmış ve işlenmiştir.

22. SORUMLULUK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR

Sorumluluk sözcüğü Türkçe Sözlük’te şu şekilde tanımlanmıştır: “Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliye” (TDK, 2005: 1794). İnsanoğlu doğumundan ölümüne kadar üzerine düşen görevleri yerine getirmek zorundadır. Bu durum sorumluluk değerini de beraberinde getirmektedir. Sorumluluktan kaçmamak, üzerine düşen görevi yerine getirmek bir bireyden beklenen önemli bir davranıştır.

İnsanoğlunun doğumuyla beraber yaşantısında farklı roller üstlenmektedir. Bu roller: Evlat, ebeveyn, eş, öğretmen, işçi, mühendis, amir, memur vb. olabilir. Her bir rolün getirdiği sorumlulukta farklıdır. Bireyin üstlendiği bu rollere göre belirli bir sorumluluğu yerine getirmesi gereken bir görevi bulunmaktadır. Kişi üzerine düşen her ne ise onu yerine getirmekte mecburdur. İşte bu üzerine vazifeyi eksiksiz yerine getirmesi sorumluluk bilinci ve değeriyle mümkündür (Nazıroğlu vd., 2016: 200). Sorumluluk değerini küçüklükten itibaren aşılamamız önemlidir. Başlangıçta küçük görevler vererek sorumluluk bilinci geliştirilmeli sonra yavaş yavaş daha büyük

sorumluluklar verilerek bireylerin bu sorumlulukların altından kalkması sağlanmalıdır.

Güven (2016) sorumluluk değerinin bazı alt başlıklarından bahsetmiştir. Kişinin kendine karşı sorumlu olması, ailesine karşı sorumlu olması, toplum ve ülkesine sorumlu olması, doğaya ve çevreye sorumlu olması sorumluluk değerinin bazı alt başlıklarıdır (Güven, 2016: 100-101). Kişi kendine karşı sorumluluğu yerine getirdikten sonra ailesine karşı görevlerini yapmakla yükümlüdür. Aile içinde üzerine düşen her ne ise onu gerçekleştirmek zorundadır. Yine toplum ve ülke menfaatleri içinde üzerinde taşıdığı rol ne ise onu da yerine getirmelidir. Ayrıca kendinden sonra gelecek nesilleri varlığı içinde doğaya ve çevreye iyi bakmakla yükümlüdür.

Köksal'ın altı romanında sorumluluk değeriyle ilgili bulgulara rastlanılmıştır. Diğer iki romanında ise bu değere yer verilmemiştir. Tablo 26'da bu durum ayrıntılı olarak tasnif edilmiştir:

Tablo 26. Ülker Köksal'ın Romanlarında Sorumluluk Değeri'nin Dağılımı

ROMANIN ADI	SORUMLULUK DEĞERİ
	SAYFA
Dağ Denize Kavuştu	7
Sevgisayar	114
Uzaydaki Arkadaşım	15, 38
Ayşegül	-
Boncuk Adası	31, 54
Gel de Gülme Şu Hâlimize	15, 32
Altın Kayalar Adası	31, 44, 64, 77, 81, 82, 83,
Benim Sevgili Genim	-

Altın Kayalar Adası romanında Ayşegül'ün kardeşine sahip olması, onu sorumluluğunu hissetmesi romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Ayşegül Özgür'ün Nergis'e sokulmasını biraz kıskanmıştı. Kardeşine sahip olmak ablanın sorumluluğundaydı” (Köksal, 2006b: 44).

Altın Kayalar Adası romanında bir grup arkadaşın çaresiz bir şekilde adada kalması bazı sorumlulukları üstlenmesini de zorunlu kılmıştır. Arkadaşların sırayla nöbet tutmalarının anlatıldığı bölüm romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“İlk nöbeti Nergis’le Buğra üstlendiler. Gece saat on ikide nöbeti Barış ve Selin alacaklardı. Ertesi gece Ayşegül devreye girecekti. Bütün nöbet işlerini Buğra düzenleyecekti” (Köksal, 2006b: 77).

Altın Kayalar Adası romanında Buğra’nın sorumluluk sahibi birisi olduğunu Nergis şu şekilde ifade etmiştir:

“Bence sen hiç serseri değilsin. Tam tersine sorumlu birisin. Belki biraz acelecisin, çabuk karar veriyorsun. O kadar. Herkes sana güveniyor. Seni başkan seçtiklerine göre” (Köksal, 2006b: 82).

Gel de Gülme Şu Hâlimize romanında evlerinde suların sık sık kesildiğinden muzdarip olan Pınar’ın ailesi sular geldiğinde kendi içlerinde bir görev paylaşımı yapmışlardır. Sorumluluk değeriyle ilişkilendirilen bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Su sesini kim duyarsa yavaş sesle su diye fısıldıyor. O anda herkes yerinden fırlıyor. Aramızdaki iş bölümüne uygun olarak suları doldurmaya başlıyoruz. Kazanların hepsi babamın, mutfaktaki çinko depolar annemin, banyo küvetiyle büyüklü küçüklü bidonlarsa ablamla benim sorumluluğumda. Bu iş öyle önemli ki, kural olarak aile dışında yaşayan ablam bile katılıyor bu acele bitirilmesi gereken etkinliğe” (Köksal, 2005: 15).

Gel de Gülme Şu Hâlimize romanında aile içinde görev paylaşımına dikkat çeken başka bir pasaj şu şekildedir:

“Örneğin dün sabah durup dururken kahvaltı sofrasını kurmuş, çayı demlemiş. Oysa bu iş babamın işidir. Annem banyodayken de annemle babamın yataklarını yapmış, yatak örtüsünü sermiş. Bu da anneme ait bir iş” (Köksal, 2005: 32).

Boncuk Adası romanında Hakan’ın sorumluluğuna bir köpeğin bırakılması ona köpeğe bakmakla görevlendirilmesi romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Bahçeye köpek için bir kulübe yapacak. Bir de tasma olacak. Birlikte veterinerine gidip aşılarını yaptıracaksınız. Bahçede bir köpeğin olması iyi bence. Onu beslemek, yıkamak, gezdirmek, onun her türlü bakımını yapmak senin görevin” (Köksal, 2004a: 31).

Boncuk Adası romanında Hakan’ın ev içinde bazı görevleri vardır. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Hakan sesini çıkarmadı. Her zaman yaptığı gibi, sofrayı kaldırdı, halasına iyi geceler dileyerek odasına çekildi” (Köksal, 2004a: 54).

Uzaydaki Arkadaşım romanında Zeynep’e kampta nöbet görevi verilmiştir. bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Ertesi gün Zeynep öğlene kadar kamptan ayrılamayacağını öğrendi. Kamp nöbeti sırası onundu. Bu canı sıkıldı. Ama yapacak bir şey yoktu” (Köksal, 2000: 15).

Uzaydaki Arkadaşım romanında Zeynep’in her gün ekmek alma gibi bir görevi vardır. Romanda bu sorumluluğa ait değer şu şekilde yer bulmuştur:

“Neden sonra Zeynep, her günkü ekmek alma görevini anımsadı” (Köksal, 2000: 38).

Dağ Denize Kavuştu romanında Umut’un belli başlı sorumlulukları vardır. Kitabın başında bu durum şekilde ifade edilmiştir:

“Okul henüz kapanmıştı. Yaz dinlencesinde, oynamak, gezip dolaşmak için bol bol zamanı olacaktı. Yaz boyunca, annesinin babasının işlerine yardım edecekti kuşkusuz. Dağköy gibi küçük bir köyde her zaman yapılacak işler olurdu. Bu işler arasında çocukların sorumluluğunda olan pek iş de vardı. Hayvanları otlatmak, çarşıdan gerekenleri almak, bahçedeki zararlı otları ayıklamak, kümesi temizlemek, yumurtaları toplamak gibi”(Köksal, 2006a: 7).

Sevgisayar romanında insanoğlunun doğaya karşı olan sorumluluğu şu şekilde ifade edilmiştir:

“Burada gördüklerin, dünyamızın yaşaması, doğanın tüm canlılarıyla yarına kalması için gerekli varlıklardır, dedi. Bunlar olmazsa yaşamımızı sürdüremeyiz. Bu nedenle göğümüzü, denizlerimizi, topraklarımızı, ırmaklarımızı, ağaçlarımızı, hayvanlarımızı, çiçeklerimizi korumamız gerek. İşte bu sorumluluğumuzu anımsatmak için yaptık bu madalyonu. Hepimiz onu boynumuzda taşıyoruz” (Köksal, 2004b: 114).

Köksal’ın romanlarında sorumluluk değerine ait bulgulara rastlanılmıştır. *Benim Sevgili Genim* ve *Ayşegül* romanları dışında diğer altı romanında sorumluluk değerine ait iletiler bulunmaktadır. Altı roman içerisinde özellikle *Altın Kayalar Adası* romanında sorumluluk değerine ait bulgulara daha çok rastlanılmıştır. Hiçbir romanının ana temasını sorumluluk değeri oluşturmamıştır. Bununla beraber bu değer çok yoğun olarak işlendiği söylenemez. Ülker Köksal’ın romanlarında

sorumluluk değeri daha çok görev bilinci olarak ifade edilmiştir. Ayrıca aileye karşı sorumluluklar ve doğaya karşı sorumluluklarımızla ilgili bulgulara da rastlanılmıştır.

23. TEMİZ OLMA DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR

Temiz sözcüğü Türkçe Sözlük'te şu şekilde tanımlanmıştır: “1. Kirli, lekeli, pis, bulaşık olmayan, arı, pak. 2. Özenle yapılmış. 3. Çok az kullanılmış veya hiç kullanılmamış. 4. Ahlakça lekesiz, necip, nezih. 5. Kirli, lekeli, bulaşık olmayan bir biçimde” (TDK, 2005: 1948).

Kişinin sağlıklı, özgüvenli ve başarılı olabilmesi için kişisel temizlik çok önemlidir. Bu değer çok küçük yaşlarda ailede başlamaktadır. Küçük yaşlarda başlayan bu eğitim zamanla alışkanlığa dönüşmektedir. Kişinin kişisel temizlik kurallarına uyması kendisi ve yaşadığı çevre için bir zorunluluktur. Düzenli olarak banyo yapması, dişlerini fırçalaması, temiz giyinmesi bunlardan birkaçıdır.

Beden temizliğinin yanında çevre temizliği de önemlidir. Kişinin çöpleri yerlere atmaması, doğayı temiz tutması, denizleri kirletmemesi vb. çevre temizliği açısından önemlidir. Bizden sonraki nesillere iyi bir çevre bırakma sorumluluğu küçük yaşlardan itibaren kazanılması gerekli bir değerdir.

Ülker Köksal'ın dört romanında temiz olmaya önem verme değeriyle ilgili bulgulara rastlanılmıştır. Diğer dört romanında ise bu değere rastlanılmamıştır. Tablo 27'de bu durum ayrıntılı olarak tasnif edilmiştir:

Tablo 27. Ülker Köksal'ın Romanlarında Temiz Olma Değeri'nin Dağılımı

ROMANIN ADI	TEMİZ OLMA DEĞERİ SAYFA
Dağ Denize Kavuştu	-
Sevgisayar	16
Uzaydaki Arkadaşım	52
Ayşegül	-
Boncuk Adası	15, 18, 44
Gel de Gülme Şu Hâlimize	-
Altın Kayalar Adası	22
Benim Sevgili Genim	-

Boncuk Adası romanında çevreyi temiz bırakmanın öneminden bahsedilmiştir. Romanda bu kısım şu şekilde ifade edilmiştir:

“Hakan’la Haluk enişte, tüm çöpleri naylon bir torbaya koydular. Torbayı da arabanın bagajında bir yere sıkıştırdılar. Annesi, sofrayı örtüsünü, üzerindeki ekmek kırıntılarını karıncaların yemesi için silkeleyerek sepete yerleştirdi. Mola verip yemek yedikleri yeri temiz bıraktılar. Hatta Haluk enişte, daha önce başkaları tarafından bırakılmış bazı naylon ve teneke parçalarını toplayarak gerçek bir çevreci olduğunu da kanıtladı” (Köksal, 2004a: 15).

Boncuk Adası romanında Hakan, ailesi gittikten sonra halasının yanında kalacaktır. Halası Hakan’a bir oda ayarlamıştır. Halası odanın temiz ve düzenli olmasıyla ilgili bazı açıklamalarda bulunmaktadır. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Odan her zaman tertemiz ve düzenli olmalı. Bilirsin karışıklıktan, dağınıklıktan hiç hoşlanmam” (Köksal, 2004a: 18).

Boncuk Adası romanında kişisel temizliğin yanında hayvanların temizliğine de önem verilmektedir. Bir köpeğin temizliği için arkadaşlarıyla beraber köpeği yıkayan Hakan’ın durumu romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Bu kez Zeynep, neden bilinmez, olmaz dedi. Önce Fındık’ın yıkanmasını önerdi. Çocuklara şirin görünmek için atlayıp zıplayan, iki ayağı üzerinde kalkmaya çalışıp düşen Fındık, başına geleceklerden habersiz çocukların çevresinde dönüp duruyordu. Zeynep Fındık’ın pis koktuğunu söyledi. Çocuklar Fındık’ı kokladılar. Gerçekten de pis kokuyordu köpek. Hep birlikte içeri girdiler. Hakan’ın içinde, halası uyanır da kızarsa diye belli belirsiz bir korku vardı. Arkadaşlarını sessiz olmaları için uyardı. Her şey kolay ve çabuk oldu. Fındık yıkanırken hiç ses çıkarmadı. Köpeği iki kez şampuanla yıkadılar. Beyaz bir havluyla iyice kuruladılar” (Köksal, 2004a: 44).

Altın Kayalar Adası romanında çevre temizliğinin öneminden bahsedilen bölüm romanda şu şekilde yer bulmuştur:

“Singapur’da ciklet çiğnemek yasak. Çiğneyene ceza var. Öyle değil mi Ayşegül?

Neden? diye sordu Barış. Çevreyi kirlettiği için diye yanıtladı Ayşegül” (Köksal, 2006b: 22).

Uzaydaki Arkadaşım romanında kişisel temizliğe vurgu yapılmıştır. Roman karakterlerinden Zeynep’in dişlerini fırçalaması, banyo yapması romanda şu şekilde yer bulmuştur:

“Özlem arkadaşına küçük bir aralıktaki yıkanma odacığını gösterdi. Her şey vardı bu yıkanma odacığında da. Zeynep dişlerini fırçaladı, yüzünü ellerini yıkadı” (Köksal, 2000: 52).

Sevgisayar romanında İpek çalılıkların arasında bir otomobil bulur. Ona Gümüş Böcek adını verir. Otomobil biraz kirlenmiştir. İpek onu temizleyecektir. Romanda bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:

“Ah... Gümüş Böcek, nasıl geldin buraya kadar? Kim getirdi seni? Yoksa bir sahibin mi var? Sahibin varsa da sana yeterince özen göstermediğini söylemeliyim. Çok kirlisin çünkü. Şimdi seni bir güzel temizleyeceğim.

İpek hemen işe koyuldu. Gümüş Böcek’i tertemiz etti. Ortaya pırıl pırıl, güzel mi güzel bir otomobilye çıktı” (Köksal, 2004b: 16).

Ülker Köksal’ın hiçbir romanının ana temasını temizliğe önem verme değeri oluşturmamıştır. *Altın Kayalar Adası*, *Boncuk Adası*, *Uzaydaki Arkadaşım* ve *Sevgisayar* romanlarında temizliğe önem verme değeriyle ilgili bulgulara rastlanılmıştır. Romanlarında bu değeri kişisel temizliğe önem verme, çevre temizliğine önem verme, hayvan ve araç temizliğine önem verme şeklinde işlemiştir.

24. VATANSEVERLİK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR

Vatan sözcüğü Türkçe Sözlük’te yurt olarak tanımlanmıştır (TDK, 2005: 2082). Vatanseverlik yurdunu sevme olarak anlaşılmaktadır. Her birey vatanına aidiyet duygusuyla bağlı olmak ve vatani için çalışmak hizmet etmek zorundadır.

Bir birey küçüklükten itibaren millî ve manevî değerler içerisinde yetişmesi önemlidir. Ulus bilinci, bayrak bilinci, bağımsızlık duygusu ve vatan sevgisi başlıca edineceği değerler arasındadır. Bu değerlerden uzak yetişen çocuklar askerlik yapmak istemeyecek ülkesine ve milletine hizmet etmek yerine kendi egolarına hizmet etmeyi tercih edecektir. Lâkin Türk toplumu bu değer konusunda özverili bir toplumdur. Söz konusu vatan olduğunda geriye kalanları teferruat olarak nitelendirir. Gerektiğinde canını dahi feda etmekten geri durmaz.

Tarihimiz nice zaferlerle nice kahramanlık hikâyeleriyle doludur. Bunların hepsinin temelinde vatan sevgisi vardır. Millî mücadele yıllarında halk malını ve canını ortaya koymuş neticesinde bu vatan kurtarılmıştır.

Ülker Köksal'ın sadece bir romanında vatanseverlik değeriyle ilgili bulgulara rastlanılmıştır. Diğer romanlarında bu değerle ilgili herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır. Tablo 28'de bu durum ayrıntılı olarak tasnif edilmiştir:

Tablo 28. Ülker Köksal'ın Romanlarında Vatanseverlik Değeri'nin Dağılımı

ROMANIN ADI	VATANSEVERLİK DEĞERİ
	SAYFA
Dağ Denize Kavuştu	-
Sevgisayar	16
Uzaydaki Arkadaşım	-
Ayşegül	-
Boncuk Adası	-
Gel de Gülme Şu Hâlimize	-
Altın Kayalar Adası	-
Benim Sevgili Genim	-

Sevgisayar romanında İpek, Gümüş Böcek adını verdiği özel bir otomobille tanışır. Otomobil konuşur ve yüreği sevgi dolu olan birisi şarkı söylediğinde hareket eder. Benzin ve mazot yakmadığı için çevreye de zarar vermez. Bu otomobilin mucidi bir Türk'tür. Romanda Türk diline ve Türklüğe vurgu yapılan bölüm şu şekilde ifade edilmiştir:

“İpek kulaklarına inanamadı, dondu kaldı.

-Kim konuştu? diye sordu?

-Ben konuştum, dedi küçük otomobildik.

-İşte buna inanamam, dedi İpek.

-İnanmalısın İpek. Çünkü ben konuşan bir otomobilim.

-Adımı nereden biliyorsun?

-Dün arkadaşın sana sesleniyordu ya...

-Nasıl oluyor da Türkçe konuşabiliyorsun?

-Aslında her dili konuşabilirim. Öyle programlandım çünkü. Şikago'da yaratıldım ama ben de Türk'üm. Çünkü yaratıcım Türk'tü”(Köksal, 2004b: 16).

Köksal'ın romanlarında en az yer verilen değerlerden birisi vatanseverlik değeridir. *Sevgisayar* romanında bu değerle ilgili bir iletiye rastlanılmıştır. Diğer romanlarında da bu değerden bahsedilmemiştir.

25. YARDIMSEVERLİK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR

Yardım sözcüğü Türkçe Sözlük'te şu şekilde tanımlanmıştır: “1. Kendi gücünü ve imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanma. 2. Bir ülkeye bağış veya ödünç olarak verilen para ve ihtiyaç maddeleri. 3. Etki. 4. Bağış, iane” (TDK, 2005: 2134).

“İnsanların çoğalıp ve medeniyetin ilerlemesi, toplum hayatında birtakım ayrışmalara ve bütünleşmelere imkân verdiği gibi, insan ilişkilerinin doğal bir sonucu olarak da yardımlaşma ve dayanışma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır” (Nazıroğlu vd., 2016: 206). Görüldüğü gibi insanoğlu yardımlaşmak zorundadır. Bu anlamda yardımlaşma değeriyle diğer değerler arasında da bir ilişki mevcuttur. Dayanışma, çalışkanlık, fedakârlık, merhamet gibi değerleri de içerisinde barındıran bir değerdir yardımlaşma.

İnsanlığın en önemli değerlerinde birisidir yardımlaşma. Deprem, sel, yangın gibi afet durumlarında insanoğlu birbirinin yardımına ihtiyaç duyar. Toplumumuz da önemli bir değerdir. İhtiyacı olanın ihtiyacını gidermek, yardıma muhtaç olana yardım etmek bizim başlıca değerlerimiz arasındadır.

Bireyler birbirlerine yardım ettikçe toplumsal uzlaş ve barış sağlanacak toplum içerisinde birliktelik kültürü oluşacaktır. Özellikle geçmişten günümüze halkımızın bağışlarıyla yapılan birçok hayır kurumu bu anlamda toplumumuzun ihtiyacı görmekte ve hizmet vermektedir. Yardımlaşma kültürünün küçüklükten itibaren bireylere kazandırılması da ayrı bir önem taşımaktadır. Yardımlaşma değeriyle beraber paylaşma ve işbirliği değerlerinin de gelişeceği bir gerçektir.

Ülker Köksal'ın yedi romanında yardımseverlik değeriyle ilgili bulgulara rastlanılmıştır. Sadece Uzaydaki Arkadaşım romanında yardımlaşma değeriyle ilgili iletiye rastlanılmamıştır. Tablo 29'da bu durum ayrıntılı olarak tasnif edilmiştir:

Tablo 29. Ülker Köksal’ın Romanlarında Yardımseverlik Değeri’nin Dağılımı

ROMANIN ADI	YARDIMSEVERLİK DEĞERİ SAYFA
Dağ Denize Kavuştu	18, 25, 47, 49, 75, 89
Sevgisayar	32, 44, 86, 111
Uzaydaki Arkadaşım	-
Ayşegül	24, 45, 98
Boncuk Adası	27, 60
Gel de Gülme Şu Hâlimize	82, 83, 97
Altın Kayalar Adası	11, 15
Benim Sevgili Genim	79, 86, 90, 105, 113

Gel de Gülme Şu Hâlimize romanında aile içinde fertlerin birbiriyle yardımlaşmasına değinilmiştir. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Gelelim ailemizin hâllerine. Ailemizde herkesin birbirinin sorunlarıyla ilgili olması, aramızda yardımlaşmamız güzel de benim sürekli Can’ın yardımına koşmak durumunda olmam bazen çok zor” (Köksal, 2005: 82).

Gel de Gülme Şu Hâlimize romanında Evnur’un anneannesine yardım etmek istemesi romanda şu şekilde yer bulmuştur:

“Öğleden sonra okuldan eve döndüğümde anneannem güzel örtüler serdiği masayı hazırlamıştı bile. Sarı yaldızlı tabaklar, resimli çay fincanları dizilmişti masaya. Çiçek bile koymuştu sofraya.

-Yardım edebilir miyim anneanne? diye sordum” (Köksal, 2005: 83).

Gel de Gülme Şu Hâlimize romanında Pınar’ın annesine yardım etmesi romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Burnuma dereotlu bakla kokusu geldi. Zeytinyağlı bakla en sevdiğim yemektir. Eve döndüğümüzde baklayı ayıklamakta anneme yardım ettim” (Köksal, 2005: 97).

Sevgisayar romanında İpek, yaşlı bir teyzeye yardımda bulunur. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Saat ona gelirken İpek, yol kenarında sırtındaki ağır çantasıyla zorlukla yürüyen yaşlı bir kadın gördü. Sevgisayar’a durmasını söyledi. Kadına, nazikçe, uygun bir yere kadar onu otomobiliyle götürmeyi önerdi. Kadıncağzın yüzü sevinçle aydınlandı. Yorgunluktan bitkindi. Çantasını arkaya koyarak, İpek’in yanına oturdu. Hemen konuşmaya koyuldu:

-Sana çok teşekkür ederim küçük kız. Bana öyle bir yardımda bulundun ki...” (Köksal, 2004b: 44).

Sevgisayar romanında Zeynep, İpek’e yalnız olmadıklarını dünyada bulunan bütün yardımseverlerin kendilerine destek olduklarını ifade etmektedir. Bu durum romanda şu şekilde yer bulmuştur:

“Biz yalnız değiliz ki, dedi Zeynep. Dünyanın her tarafından annemle babamın daha iyi çalışabilmesi için her türlü yardım ve destek geliyor. Dünyada doğayı, çevreyi korumak isteyen, insanların yarınını kurtarmayı amaçlayan o kadar çok insan var ki...” (Köksal, 2004b: 111).

Sevgisayar romanında, *Sevgisayar* ismindeki otomobilin İpek’ten yardım istemesi şu şekilde ifade edilmiştir:

“-Merak etme arkadaşım. Birlikte bir çaresini buluruz, dedi otomobilciğin farları silerek.

-Tek çaresi İpekçiğim, benimle birlikte gelmen. Bana senden başka kimse yardım edemez” (Köksal, 2004b: 32).

Ayşegül romanında beşinci sınıfta okuyan öğrencilerin okulun çalışanlarına yardım etmeleri şu şekilde ifade edilmiştir:

“Diploma törenine, ilkokulu bitiren tüm çocukların aileleri çağrılıydı. O gün okuldaki sıralar, öğretmenler odasındaki iskemleler bahçeye çıkarılıp dizildi. Hiç boş yer kalmadı. Pek kişi evden getirdikleri taburelere yerleştiler. Beşinci sınıflar okulun çalışanlarına yardımcı oldular” (Köksal, 2002: 45).

Ayşegül romanında Gül’ün akrabası Nuran abla Gül’e maddi anlamda yardımda bulunacağını şu şekilde ifade etmiştir:

“Gülcüğüm, sana her türlü yardıma hazırım. Orada da olsan sana para yollayacağım. Bunu bilmeni istiyorum, dedi.

-Teşekkür ederim. Liseyi bitirdikten sonra buraya gelsem... Üniversite için yani... Bana yardımcı olur muydunuz?

-Elbette, dedi Nuran abla.

-Parasız yatılı sınavlarını kazanıp okumak için buraya gelsem...

-O zaman da... Hiç unutma Gül... Sen akıllı, anlayışlı bir kızsın. Seninle birlikte yaşamak hiçbir sorun yaratmaz benim için. İleride neler olur bilemem ama... Okuman için her zaman elimden gelen her türlü yardımı yapacağım sana. Bunu hiç unutma” (Köksal, 2002: 98).

Dağ Denize Kavuştu romanında öğrencilerin öğretmenlerine yardım etmesini şu şekilde ifade edilmiştir:

“Öğretmenleri yeni bir eve taşınmıştı. Öğrencileri İpek Öğretmeni çok sevdikleri için ona yardım etmek istemişlerdi. Ev armağanı olarak öğretmenlerinin kitaplarını abece sırasına göre dizme, kitaplıklara yerleştirme işini üstlenmişti öğrenciler” (Köksal, 2006a: 18).

Dağ Denize Kavuştu romanında gemi kaptanı Umut’a yardım etmektedir. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Denizköylü değilsin anladığım kadarıyla. Korkma. Sana kötülük yapacak değilim. Otur şöyle de, yiyecek bir şeyler getireyim.

-Yoo... Hayır. Zahmet etmeyin.

-Ne zahmeti canım. Hazır zaten” (Köksal, 2006a: 47).

Dağ Denize Kavuştu romanında gemi kaptanı Umut’un Dağköye gitmesine yardım etmeye çalışır. Bu durum romanda şu şekilde yer bulmuştur:

“Şimdi beni iyi dinle Umut. Şu tarafa geç. Geminin rıhtımına en yakın yeridir orası. Ben çevreyi gözetleyeceğim. Her şey yolundaysa ısıklık çalacağım. Islığımı duyunca hemen fırlarsın. Doğru Dağköy’e. Anlaştık mı?

-Anlaştık. Yalnız... Burada benim bir arkadaşım var. Onu bulmak istiyordum. Ancak adından başka bir şey bilmiyorum.

-Bence bundan vazgeç. Onun da başı derde girebilir. Şu sandviçleri, meyve sularını unutma, al... Gerekebilir. Haydi... Güle güle. Mavi yelegini de unutma...” (Köksal: 2006a: 49).

Dağ Denize Kavuştu romanında İnci Dede çocuklara yardım etmiştir. Romanda bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:

“Çocuklar kulübeye girdiler. İnci Dede onları ateşin yakınına oturttu. Üstlerindeki elbiseleri çıkarttırdı, sarınmaları için battaniye verdi. Sonra sıcak sütle ballı ekmek getirdi yemeleri için. Çocuklar o zaman anladılar ne denli acıktıklarını” (Köksal, 2006a: 89).

Altın Kayalar Adası romanında Nergis’in ailesine Selim Ağa’nın yardım etmesi şu şekilde ifade edilmiştir:

“Aile, babanın ölümünden sonra bir süre Muğla’da dayılarının evinde kalmıştı. Bodrum’da memleketlileri Selim Ağa’nın desteğiyle borç-harç bir ev satın almışlardı kent dışında. Bahçelerinde meyve ağaçları, sebze, çiçek

yetiştirmişler, zorlukla da olsa geçimlerini sağlamışlardı. Sonra yine Selim Ağa'nın yardımıyla Yalıkavak Tatil Köylerinin birinde Dostluk Sitesi'nde annesi iş bulmuştu gündelikçi olarak" (Köksal, 2006b: 11).

Altın Kayalar Adası romanında yardımseverliğin sevilen bir özellik olduğuna romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

"Barış şişman olduğu için ağır hareket eden, fazla koşamayan, ancak hakemlik yaparak oyunlara katılabilen bir çocuktur. Her zaman haklıdan yana olması, dürüstlüğü, yardımseverliği onun aranan, sevilen biri olmasını sağlıyordu." (Köksal, 2006b: 159)

Boncuk Adası romanında Hakan'ın bir köpeğe yardımcı olması romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

"Hakan köpeği kucakladı, sokaktan bahçeye getirdi. Onun aç olduğunu düşünerek içeriden biraz sütle ekmek getirdi. Önce ekmeği verdi ancak yavru köpek ekmeği yiyemedi. Sütü içti bitirdi. Çok aç olduğu yalanmasından, yalvaran gözleri ve havlamasıyla Hakan'ın peşinde kuyruk sallamasından belli oluyordu" (Köksal, 2004a: 27).

Benim Sevgili Genim romanında Tüy Kız'a Yaşlı Kadın'ın yardım etmesi romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

"Biraz sonra uzaktan kendisine bakan, giderek ona doğru yaklaşan insanların arasında elindeki sopasına dayanarak yürüyen Yaşlı Kadın'ı gördü. Yaşlı Kadın, Tüy Kız'a yaklaştı. İkisi de birbirlerini tanıdılar ve hemen sarıldılar. Yaşlı Kadın, elinden tutarak onu kayalıklar arasındaki barına götürdü. Aradan geçen zaman onu daha yaşlandırmış, saçlarındaki akları çoğaltmıştı. Barınağa geldiklerinde Yaşlı Kadın, Tüy Kız'ı kuru otlardan, yapraklardan yaptığı bir yatağa yatırdı. Sonra yemesi için barınağın bir köşesinde duran saz sepet içindeki böğürtlenleri verdi" (Köksal, 2007: 86).

Benim Sevgili Genim romanında eski çağlarda yardımseverlik değerinin nasıl başladığı romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

"Yine bu dönemde hastalara, sakatlara, yaşlılara yardım etmek, onlara destek olmak da gelenek haline geliyordu yavaş yavaş. Bu da toplumsal açıdan bir yenilik ve gelişmeydi. Neyse..." (Köksal, 2007: 90).

Benim Sevgili Genim romanında Yaprak Göz'ün annesinin döneminden itibaren yardımlaşma ve dayanışma değerinin nasıl ortaya çıktığı romanda şu şekilde belirtilir:

“Önce Yaprak Göz’ün annesinden başlayalım istersen. O dönem insanları arasında her alanda bir yardımlaşma, bir dayanışma başlamıştı. Daha önce yaşanmayan yeni bir şeydi bu. İnsan insanlaşıyordu sanki” (Köksal, 2007: 105).

Benim Sevgili Genim romanında Yıldız Göz ve Yaprak Göz’ün birbirlerine yardım ederek dallara tutunması ve tehlikeden kurtulması şu şekilde ifade edilmiştir:

“Yıldız Göz, ağaca tırmanmayı denedi ama başaramadı. Fazla zaman kalmamıştı. Yaprak Gök diz çökerek hemen arkadaşını sırtına aldı. Yıldız Göz de arkadaşının sırtında yükselerek en yakın dallara tutunabildi, kendini yukarı çekti zorlukla. Hemen arkasından da Yaprak Göz yetişti. İki kız tüm çabalarıyla ağacın yukarısındaki ince, sık dallara tırmandılar. Kurtulduklarını anlayınca da derin bir soluk aldılar” (Köksal, 2007: 113).

Köksal’ın bir romanı dışında diğer bütün romanlarında yardımlaşma değeriyle ilgili bulgulara rastlanılmıştır. Bu değer daha çok aile içinde bireylerin birbirine yardım etmesi, iki arkadaşın birbirine yardım etmesi, maddi yönden yardımcı olunması ve hayvanlara yardım edilmesi şeklinde oluşmuştur.

Tablo 30. Tespit Edilen Değerlerin Frekansları

Altın Kayalar Adası	Gel de Gülme Şu Hâlimize	Boncuk Adası	Ayşegül	Uzaydaki Arkadaşı	Sevgisayar	Dağ Denize	Tespit Edilen Değerlerin Frekansları																ROMAN ADI	
							1	3	-	2	5	-	5	1	4	3	2	1	1	-	-	-		4
7	1	-	4	-	-	1	Adaletli Olma Değeri																	
2	6	4	2	2	1	3	Aile birliğine Önem Verme Değeri																	
-	2	-	1	-	-	-	Alçakgönüllü Olma Değeri																	
1	5	2	2	6	5	2	Arkadaş Olma Değeri																	
-	-	-	-	5	-	5	Barış Değeri																	
-	4	1	-	1	2	-	Bilimsellik Değeri																	
-	-	2	2	2	-	5	Cesur Olma Değeri																	
1	1	1	4	-	1	1	Çalışkanlık Değeri																	
7	6	5	7	1	7	4	Dayanışma																	
2	-	-	-	-	-	3	Demokrasi Bilincine Sahip Olma																	
1	2	1	6	1	-	2	Dürüst Olma değeri																	
2	-	2	3	-	2	1	Fedakârlık Değeri																	
1	-	-	-	-	-	1	Hoşgörü Değeri																	
-	-	-	-	-	-	-	İffetli Olma Değeri																	
-	3	-	2	-	-	-	Kanaatkârlık Değeri																	
-	1	-	1	1	1	-	Misafirperverlik Değeri																	
-	1	5	1	1	1	4	Özgürlük Değeri																	
-	2	2	1	-	-	-	Sabırlı Olma Değeri																	
1	1	-	1	-	-	-	Sağlıklı Olmaya Önem Verme																	
1	1	2	-	-	-	-	Saygı Değeri																	
5	4	6	8	8	6	7	Sevgi Değeri																	
7	2	2	-	2	1	1	Sorumluluk Değeri																	
1	1	3	-	1	1	-	Temiz Olma Değeri																	
-	-	-	-	-	1	-	Vatanseverlik Değeri																	
2	3	2	3	-	5	6	Yardıms severlik Değeri																	

Benim Sevgili Genim	Toplam Frekans
-	13
4	24
-	3
4	27
4	14
6	14
4	15
1	10
5	42
-	5
1	14
-	10
-	2
-	-
-	5
-	4
-	13
1	6
-	3
-	4
13	57
-	15
-	7
-	1
5	26

Tablo 30’da görüleceği üzere, Ülker Köksal’ın romanlarında yer alan değerler eğitimiyle ilgili toplam 334 iletiye rastlanılmıştır. Yazarın romanlarında tespit edilen değerlerin yüzdelik oranları ise şu şekildedir: adaletli olma (%3,89), aile birliğine önem verme (%7,1), alçakgönüllü olma (%0,89), arkadaşlık değeri (%8,08), barış değeri (%4,19), bilimsellik değeri (%4,19), cesur olma değeri (%4,49), çalışkanlık değeri (%2,99), dayanışma değeri (%12,5), demokrasi bilincine sahip olma değeri (%1,49), dürüst olma değeri (%4,19), fedakârlık değeri (%2,99), hoşgörü değeri (%0,59), iffetli olma değeri (%0), kanaatkârlık değeri (%1,49), misafirperverlik değeri (%1,19), özgürlük değeri (%3,89), sabırlı olma değeri (%1,79), sağlıklı olmaya önem verme değeri (%0,89), saygı değeri (%1,19), sevgi değeri (%17,06), sorumluluk değeri (%4,49), temiz olma değeri (%2,09), vatanseverlik değeri (%0,29), yardımseverlik değeri (%7,78). Romanlarında en fazla işlenen değer ortalama %17 ile sevgi değeridir. Bu değeri %12,5 dayanışma değeri, %8 ile arkadaşlık ve %7 ile de yardımseverlik takip etmektedir.

Yine tablo 30’da ifade edilen toplam 334 iletinin romanlara yüzde olarak dağılımı şu şekildedir: *Dağ Denize Kavuştu* (%13,7), *Sevgisayar* (%10,1), *Uzaydaki Arkadaşım* (%9,2), *Ayşegül* (%14,3), *Boncuk Adası*, (%11,9), *Gel de Gülme Şu Hâlimize* (%13,7), *Altın Kayalar Adası* (%12,2), *Benim Sevgili Genim* (%14,3) olarak belirlenmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

1. SONUÇ

Yapılan bu çalışmamızda Ülker Köksal'ın sekiz romanının tamamı incelenmiştir. Bu incelemede 25 değer temel alınmış, yirmi beş değerden yirmi dördünün romanlarda yer aldığı görülmüştür. İncelenen bu yirmi beş değer şu şekildedir: adaletli olma, aile birliğine önem verme, alçakgönüllü olma, arkadaşlık değeri, barış değeri bilimsellik değeri, cesur olma değeri, çalışkanlık değeri, dayanışma değeri, demokrasi bilincine sahip olma değeri, dürüst olma değeri, fedakârlık değeri, hoşgörü değeri, iffetli olma değeri, kanaatkârlık değeri, misafirperverlik değeri, özgürlük değeri, sabırlı olma değeri, sağlıklı olmaya önem verme değeri, saygı değeri, sevgi değeri, sorumluluk değeri, temiz olma değeri, vatanseverlik değeri, yardımseverlik değeridir. Bu değerlerden sadece iffetli olma değeriyle ilgili bir bulguya rastlanılmamıştır. Bunun dışındaki diğer yirmi dört değerın tamamı Köksal'ın romanlarında tespit edilmiştir.

Türkçe eğitimindeki derslerde, değerler daha çok edebî metinler vasıtasıyla öğrencilere aktarılmaktadır. Özellikle yukarıda sayılan değerler Türkçe eğitimi açısından yeterli görülmektedir. Ancak bazı değerlerin çok az işlendiği de yapılan inceleme sonucunda ortaya konulmuştur.

Yapılan araştırma sonucunda değerler eğitimiyle ilgili 334 iletiye rastlanılmıştır. En çok işlenen değerin 57 iletiyle sevgi değeri olduğu görülmüştür. Sevgi değerinden sonra en çok işlenen değerler sırasıyla şu şekildedir: dayanışma, arkadaşlık, yardımseverlik ve aile birliğine önem verme değeri olmuştur. Hiç işlenmeyen değer ise iffetli olma değeridir. En az işlenen diğer değerler ise; vatanseverlik, hoşgörü, alçakgönüllü olma ve sağlıklı olmaya önem verme değerleridir.

En yoğun değerin tespit edildiği roman 48 ileti ile *Benim Sevgili Genim* romanıdır. Bu romanı sırasıyla *Dağ Denize Kavuştu* ve *Ayşegül* romanları takip etmektedir. Değer çeşitliliği bakımından ise *Gel de Gülme Şu Hâlimize* ve *Dağ Denize Kavuştu* romanlarının ön planda olduğu söylenebilir. Adı geçen bu iki romanda, yirmi beş değerden on sekizine rastlanılmıştır.

İnceleme sonucunda sevgi değeri bütün romanlarda yoğun olarak işlenmiştir. Özellikle *Benim Sevgili Genim* romanında bu değer daha fazla işlenmiştir. Bu romanda ayrıca bilimsellik değeriyle ilgili bulgulara da sıkça rastlanılmıştır. *Dağ Denize Kavuştu* romanında, yardımseverlik ve sevgi değeri ön plana çıkarken *Uzaydaki Arkadaşım* romanında, arkadaşlık ve barış değerleri ön plana çıkmıştır. *Boncuk Adası* romanında misafirperverlik ve dayanışma değerleri daha çok işlenirken *Gel de Gülme Şu Hâlimize* romanında aile birliğine önem vermeyle ilgili değerlerin yoğun olarak işlendiği görülmüştür. *Altın Kayalar Adası* romanında adaletli olma ve sorumluluk değerleri ön plana çıkarken *Sevgisayar* romanında ise dayanışma, sevgi ve yardımseverlik değerlerinin daha çok işlendiği söylenebilir.

2018 yılı Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda temalar kısmında kazandırılmak istenen bazı değerlere yer verilmiştir. Bu temalar içerisinde; Erdemler, Millî Kültürümüz ve Vatandaşlık başlıklarında bazı değerlerden bahsedilmiştir. Adı geçen bu değerler: dayanışma, arkadaşlık, sevgi, yardımlaşma, aile birliği, adaletli olma ve sorumluluktur. Bu değerler özellikle Köksal'ın romanlarında en çok işlenen değerler arasındadır.

Yazarın romanları hem yaşanabilecek nitelikte hem de hayali öğelerle süslenmiştir. Hayali öğelerin fazlaca olması çocukların hayal dünyasına hitap etmesiyle açıklanabilir. Romanlarındaki bakış açısı daha çok kahraman bakış açısı kullanılmıştır. Kahramanların ağzından olaylar aktarılmıştır. Köksal'ın romanları yedi yaş üstü çocuklar için uygun görülmektedir. Sadece *Gel de Gülme Şu Hâlimize* isimli romanı gençlik romanı olarak değerlendirilebilir.

Köksal'ın romanlarındaki konulara ve ilişkilendiği değerlere şu şekilde değinebiliriz: *Uzaydaki Arkadaşım* romanında Zeynep isimli kahramanın uzay maceraları, uzaydaki teknoloji, sevgi, barış gibi değerlere yer verilmiştir. *Ayşegül* isimli romanında Ayşe ve Gül adlı iki karakterin birbirlerinin yerlerine geçmesi ve bundan sonra gerçekleşecek maceralar anlatılmıştır. Bu romanda dayanışma ve sevgi değerlerine daha sık yer verilmiştir. *Dağ Denize Kavuştu* isimli romanın ana temasını barış kavramı oluşturmaktadır. Bu romanda Dağköylü Umut'un özgürlük ve barış mücadelesi sonucunda iki düşman köyü barıştırması anlatılır. *Boncuk Adası* romanında Hakan isimli kahramanın anne ve babasının yurt dışına gitmesi sonucu

halasının yanında kalması ve burada yaşayacağı maceralar anlatılmaktadır. Bu romanda da sevgi ve dayanışma değerlerinin ön plana çıktığı görülmüştür. *Sevgisayar* romanında ütöpik bir otomobil olan Sevgisayar isimli otomobil ile Amerika'dan Türkiye'ye gelmeye çalışan İpek'in heyecan dolu serüveni anlatılmıştır. Bu romanda dayanışma ve sevgi değerlerine daha çok yer verildiği görülmüştür. *Gel de Gülme Şu Hâlimize* isimli roman bir gençlik romanıdır. İki genç kuzenin birbirleriyle olan mektuplaşmaları anlatılır. Aile içinde yaşanan acı tatlı olayların mektuba dökülmesiyle oluşan bir eserdir. Bu romanda en çok aile birliğine önem verme ve dayanışma değerlerine daha çok yer verilmiştir. *Altın Kayalar Adası* romanında bir grup arkadaşın tekneyle açılması ve teknenin bozulması sonucu meydana gelen serüven anlatılmıştır. Bu romanda arkadaşlığın önemi, adaletli olma, sorumluluk gibi değerlere yer verilmiştir. *Benim Sevgili Genim* romanı da *Sevgisayar* romanıyla benzerlik göstermektedir. Bir genin geçirdiği evrim ütöpik bir şekilde anlatılmaktadır. *Benim Sevgili Genim* romanında bilimsel olmayla ilgili değerlere de yer verildiği görülmüştür.

Köksal'ın romanlarında temel yapı; aile, sevgi, dayanışma ve arkadaşlık üzerine kuruludur. Özellikle aile kurumuna önem verilmesi, bu kurumun içerisinde sevgi değerinin temel alınması önem taşımaktadır. Köksal'ın romanlarına baktığımız zaman değerler eğitimi açısından olumsuzluk teşkil edecek bir bulguya rastlanılmamıştır. Örneğin, *Altın Kayalar Adası* romanında *Ayşegül* karakteriyle bencil bir kız anlatılmıştır. Lâkin grup arkadaşlarının paylaşımcı olması, dayanışma içerisinde olması onu bu huyundan vazgeçirmiştir.

Sonuç olarak; çocuk oyunları, kadınlara verdiği önemle ve aldığı birçok ödülle adından söz ettiren Ülker Köksal, değerler eğitimi noktasında da çocuklarımıza faydalı olacaktır.

2. ÖNERİLER

Değerler eğitimi gün gün önemini artıran bir konudur. Özellikle daha önceki yıllara kıyasla üzerinde daha çok durulduğu söylenebilir. Ancak henüz lisans düzeyindeki derslerde olsun, lise ve diğer kademelerde olsun bir ders olarak yer almamıştır. Bu konunun ayrı bir ders olarak konulması değerlerimizin gelişmesi ve

öğrenilmesini kolaylaştıracaktır. Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan kazanımlar değerler açısından geliştirilmeli ve zenginleştirilmelidir.

Edebî eserlerin en iyi değer aktarma araçlarından birisi olduğunu biliyoruz. Bu anlamda okullarda okuma etkinliklerinin artırılması hususunda çalışmalar yapılmalıdır. Bu çalışmalarla beraber okumanın keyfinin ve hazzının öğrencilere tattırılması okuma alışkanlığı kazanmasında önem taşımaktadır. Okuma alışkanlığı noktasında aileye de büyük görevler düşmektedir. Sürekli televizyonun karşısında oturan, elinden telefon ve tableti düşürmeyen aileler çocuklarımız okumuyor diye yakınmaktadır. Çocukların en çok model alarak öğrendiği gerçeği unutulmamalıdır. Bu sebeple aileler çocuklarının yanlarında kitap okumalıdır.

Okuyan öğrencilere de değer yönünden zengin edebî eserlerle karşılaşması sağlanmalıdır. Tek bir edebî eserle yetinilmemeli, değer anlamında çeşitlilik gösteren eserlere yönlendirmeler yapılmalıdır. Özellikle günümüz dünyasında neredeyse her gün yeni bir kitap çıkmaktadır. Bu da kitap seçimini zorlaştırmakta bu noktada da aile ve öğretmenlere önemli işler düşmektedir. Çocuklarımızın doğru kitaba ulaşması sağlanmalıdır.

Özellikle çocuk ve genç okuyucu kitlesine sahip yazarlara da büyük işler düşmektedir. Onlar da eserlerini oluştururken değerlerin önemini bilmeli ve eserlerini bu doğrultuda vücuda getirmelidir. Özellikle içki, sigara gibi kötü alışkanlıkların vurgulandığı, özendirildiği eserlerden uzak durulmalıdır.

Aileler ve öğretmenler değer telkini noktasında çocuklara şunu yap ya da bunu yapma şeklinde değil de değerleri kendi bünyesinde yaşayarak örnek olmalıdırlar.

Ülker Köksal'ın romanlarından özellikle *Altın Kayalar Adası* romanı ve *Dağ Denize Kavuştu* romanları taşıdıkları değer ve anlattığı temalar bakımından MEB tarafından belirlenen 100 temel eser içerisine dâhil edilebilirler. Altın Kayalar Adası romanında adalet, sevgi, sorumluluk ve dayanışma değerleri işlenirken; Dağ Denize Kavuştu romanında ise yardımseverlik, barış ve aile gibi temel değerler üzerinde kurulmuştur. Bu romanlar özellikle aileler, genç okuyucular ve çocuklar tarafından okunması gerekli eserler arasındadır.

KAYNAKÇA

- Akbaş, O. (2004). *Türk Milli Eğitim Sisteminin Dyuşsal Amaçlarının İlköğretim İkinci Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Aktaş, Ş. (2003). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aktaş, Ş. (2013). *Anlatma Esasına Bağlı Edebî Metinlerin Tahlili*, Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Aydın, M. Z. ve Gürler, Ş. (2012). *Okulda değerler eğitimi yöntemler-etkimlikler-kaynaklar*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Başaran, İ. E. (1997). *Eğitim Psikolojisi: Eğitimin Psikolojik Temelleri*, İstanbul: Özgün Matbaacılık.
- Bilgegil, M. K. (1989). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Çinemre, S. (2012). *Ahlak Eğitimi Bağlamında Kohlberg'in Ahlak Gelişim Teorisi ve Sorunları*. (Yüksek Lisans Tezi). On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Demircioğlu, İ. H. ve Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin Oluşturulma Sürecinde Tarih Eğitimi: Amaç, İşlev ve İçerik, *Değerler Eğitimi Dergisi*, Sayı.15, 69-88.
- Edis, Z. (2017). Ülker Köksal'ın Yollar Tükendi ve Lorraine Hansberry'nin A Raisin In The Sun Adlı Oyunlarında Aile Bağları, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı.35, 1-17.
- Ejder, E. (2012). Açık Yara: Ülker Köksal'ın Adem'in Kaburga Kemiği Oyunu Üzerine Feminist Eleştirel Bir Okuma Denemesi. *Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü Dergisi*, Sayı.21, 17-36.
- Gümüş, H. (1989). *Roman Dünyası ve İncelemesi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Güngör, E. (2000). *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Güven, A. Z. (2014). *Değerler Eğitimi ve Türkçe Derslerinde Değerlerin Kullanımı*, Konya: Palet Yayınları.

https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29170222_18_sura.pdf (Erişim Tarihi: 19/02/2019)

Karasar, N. (2006). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayınları.

Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayınları.

Katılmış, A. (2010). *Sosyal Bilgiler Derslerindeki Bazı Değerlerin Kazandırılmasına Yönelik Bir Karakter Eğitimi Programının Geliştirilmesi*. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Kıbrıs, İ. (2000). *Uygulamalı Çocuk Edebiyatı*, Ankara: Eylül Yayınevi.

Köksal, Ü. (2000). *Uzaydaki Arkadaşım*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Köksal, Ü. (2002). *Ayşegül*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Köksal, Ü. (2004a). *Boncuk Adası*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Köksal, Ü. (2004b). *Sevgisayar*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Köksal, Ü. (2005). *Gel de Gülme Şu Hâlimize*, İstanbul: Bu Yayınevi.

Köksal, Ü. (2006a). *Dağ Denize Kavuştu*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Köksal, Ü. (2006b). *Altın Kayalar Adası*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Köksal, Ü. (2007). *Benim Sevgili Genim*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Kumbasar, E. (2011). *Muzaffer İzgü'nün Romanlarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

Maden, S. (2007). *Ülker Köksal'ın Çocuk Oyunlarının Eğitim Boyutu Üzerine Bir İnceleme*. (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Maden, S. (2007a). Yaşamını Tiyatro Serüvenine Adamış Cumhuriyet Kadını Ülker Köksal'la Tiyatro Üzerine Söyleşi. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, Sayı.24, 203-228

MEB(Milli Eğitim Bakanlığı). (2005). *Türkçe Dersi Öğretim Programı*.

- MEB(Milli Eğitim Bakanlığı). (2006). *Türkçe 6-8. sınıflar öğretim programı ve kılavuzu*.
- MEB(Milli Eğitim Bakanlığı). (2018). *Türkçe Dersi Öğretim Programı*.
- Merey, Z. , Kuş, Z. , Karatekin, K. (2012). Türkiye ve ABD ilköğretim sosyal bilgiler öğretim programlarının değerler eğitimi açısından karşılaştırılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı.12/2, 1613-1632.
- Nazıroğlu, B., Gün, A., Kılıç, A. İ., ve Kaya, F. (2016). Temel Ahlaki Değerler. M. Köylü, (Ed.), *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi* içinde (181-259). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Oğuzkan, A. F. (2013). *Çocuk Edebiyatı: Yerli ve Yabancı Yazarlardan Örneklerle*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer, *Değerler Eğitimi Dergisi*, Sayı.3, 217-237.
- Öztürk, Ö. (27 Kasım 2011). *Dostluk Bağları ve Dostluk*. 30 Nisan 2019, <http://www.yasamugrasi.com/kultursanat/dostluk-baglari-ve-dostluk-michael-de-montaigne-denemeler>.
- Sarı, M. (2007). *Demokratik değerlerin kazanımı sürecinde örtük program: düşük ve yüksek “okul yaşam kalitesi”ne sahip iki ilköğretim okulunda nitel bir çalışma*. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Senemoğlu, N. (2005). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Şentürk, H. (2010). Kişilik Gelişiminde Eğitim, Din ve Değerlerin Rolü, *Eğitime Bakış Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırmaları Dergisi*, Sayı.6, 50-55.
- Şirin, M. R. (2000). *99 Soruda Çocuk Edebiyatı*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- TDK(Türk Dil Kurumu). (2005). *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yayınları.
- Tokdemir, M. A. (2007). *Tarih Öğretmenlerinin Değerler ve Değerler Eğitimi Hakkında Görüşleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

- Topakkaya, A. , Şahin, B. (2015). Sakıncalı Rejim Demokrasi: Platon-Aristoteles Örneği, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 20, 191-210.
- Topaloğlu, F. (2011). Modern Bilim Üzerine Bir Eleştiri, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı. 36, 119-130.
- Uçan, H. (2005). Çocuk Kadar Saf, Temiz Olabilmek/Kalabilmek, *Hece Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*, Sayı.104/105, 18-23. Ankara: Hece Yayınları.
- Uçan, H. (2006). Edebiyat Eğitimi, Estetik Bir Hazzın Edinimi, Okumanın Alışkanlığa Dönüştürülmesi ve Yazınsal Kuramlar, *Millî Eğitim Dergisi*, Sayı.169, 25-40.
- Uçan, H. (2015). *Dilbilim, Göstergebilim ve Edebiyat Eğitimi*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Uçan, H. (2016). *Tereddüt ve Tefekkür*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2016). *Değerler Eğitimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Uslucan, F. (2005). Okuma Alışkanlığının Kazandırılmasında Çocuk Edebiyatının Rolü, *Hece Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*, Sayı.104/105, 33-41. Ankara: Hece Yayınları.
- Üçler, F. (2009). *Ülker Köksal'ın Hayatı-Sanatı-Eserleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Yaman, E. (2016). *Değerler Eğitimi - Eğitimde Yeni Ufuklar*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yılmaz, M. E. (2015). *Fatma Karabıyık Barbarosoğlu'nun Öykülerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Zavalsız, Y. S. (2014). *Değerler Eğitimi*, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Yalçın, A. ve Aytaş, G. (2002). *Çocuk Edebiyatı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Zabun, B. (2009). Temel Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin Sosyoloji Öğretim Programlarında Yer Alış Durumu, *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, Sayı.17, 97-103.